

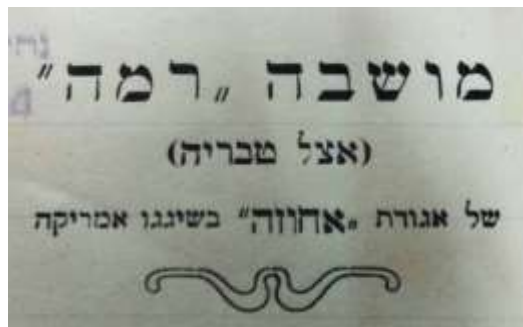
תכנית 206-0556316

מושב שרונה

מושב שרונה | נספח שימור

מושב שרונה בשנת 1947, עם הר התבור ברקע. מקור: ארכיון הצילומים של קק"ל, צילם אברהם מלבסקי

נייר מכתבים וכותרת של מושבה "רמה" (שרונה בשמה הראשון), במכתב משנת 1917 מקור: הארכיון הציוני

1913 – עליה לקרקע
1938 הקמת מושב שרונה

שנת בניה:

ועד מושב שרונה
אדר' ענת אסתרליס אדריכלות ושימור
אפריל 2019
1

המזמין:
שם העורך:
תאריך:
מהדורה:

תכן עיניים

3 **הקדמה / תודות**

1. נתונים כללים :

- 1.1 שם האתר, שמות היסטוריים, כתובת 5
- 1.2 גוש/חלקה, נ.צ. 5
- 1.3 תיאור גבולות התוכנית 5
- 1.4 סוג בעלות 5
- 1.5 מפת סביבה ותצ"א 6-7
- 1.6 תיאור האתר 5

2. נתונים סטטוריים :

- 2.1 תוכניות מתאר מחוזיות ומקומיות תקפות ויחסן לשימור 9
- 2.2 אתרי עתיקות באזור האתר המתועד 16
- 2.3 אתרים היסטוריים בסביבת האתר המתועד 17

3. תיעוד היסטורי ותרבותי פרק זה נכתב ע"י ד"ר דותן גורן עם אדר' ענת אסתרליס

- 3.1 רקע היסטורי ותרבותי 19
 - 3.1.1 הקדמה 19
 - 3.1.2 רקע היסטורי 19
 - 3.1.3 יק"א ומושבותיה בגליל התחתון 20
 - 3.1.4 מפעל ה'אחוזות' בארץ-ישראל 21
 - 3.1.5 אחוזת 'שיקגו' 23
 - 3.1.6 קבוצת 'הרועים' 29
 - 3.1.7 מישוב חומה ומגדל למושב עובדים 1938 31
 - 3.1.8 רשימת מקורות 38
- 3.2 התפתחות האתר והאזור לאורך השנים- תיעוד קרטוגרפי 40
- 3.3 תולדות שרונה – צילומים ומסמכים היסטוריים 51
- 3.4 אישים ומתכננים בתולדות שרונה 72

4. תיעוד מצב קיים:

- 4.1 צילומי האתר וסביבתו כיום 74
- 4.2 תיאור כללי וצילום הצמחייה 85

5. הערכת משמעות האתר והמלצות שימור:

- 5.1 הערכת משמעות האתר 79
- 5.2 המלצות שימור ראשוניות 83
- 5.3 אתרים לשימור בתכנית 206-0556316 מושב שרונה

89 **6. פרטי עורך התיק: השכלתו וניסיונו בתחום:**

91 **7. ביבליוגרפיה/רשימת מקורות**

8. נספחים

נספח 1 גליון תשריט נוף ומורשת בקנה מידה 1:1000

הקדמה

נספח השימור לתכנית 206-0556316 נערך כנספח מנחה לתכנית לצורך איתור מבנים ואתרים לשימור בגבולות התכנית. המסמך נערך בפורמט של תיק תיעוד מקדים, בהתאם לתכולה המפורטת במסמך הנחיות של מנהל מינהל התכנון ממרץ 2008. הנספח נערך ע"י אדר' ענת אסתרליס בשיתוף דר' דותן גורן, היסטוריון, שכתב את פרק הרקע ההיסטורי 3.1 – תיעוד היסטורי ותרבותי.

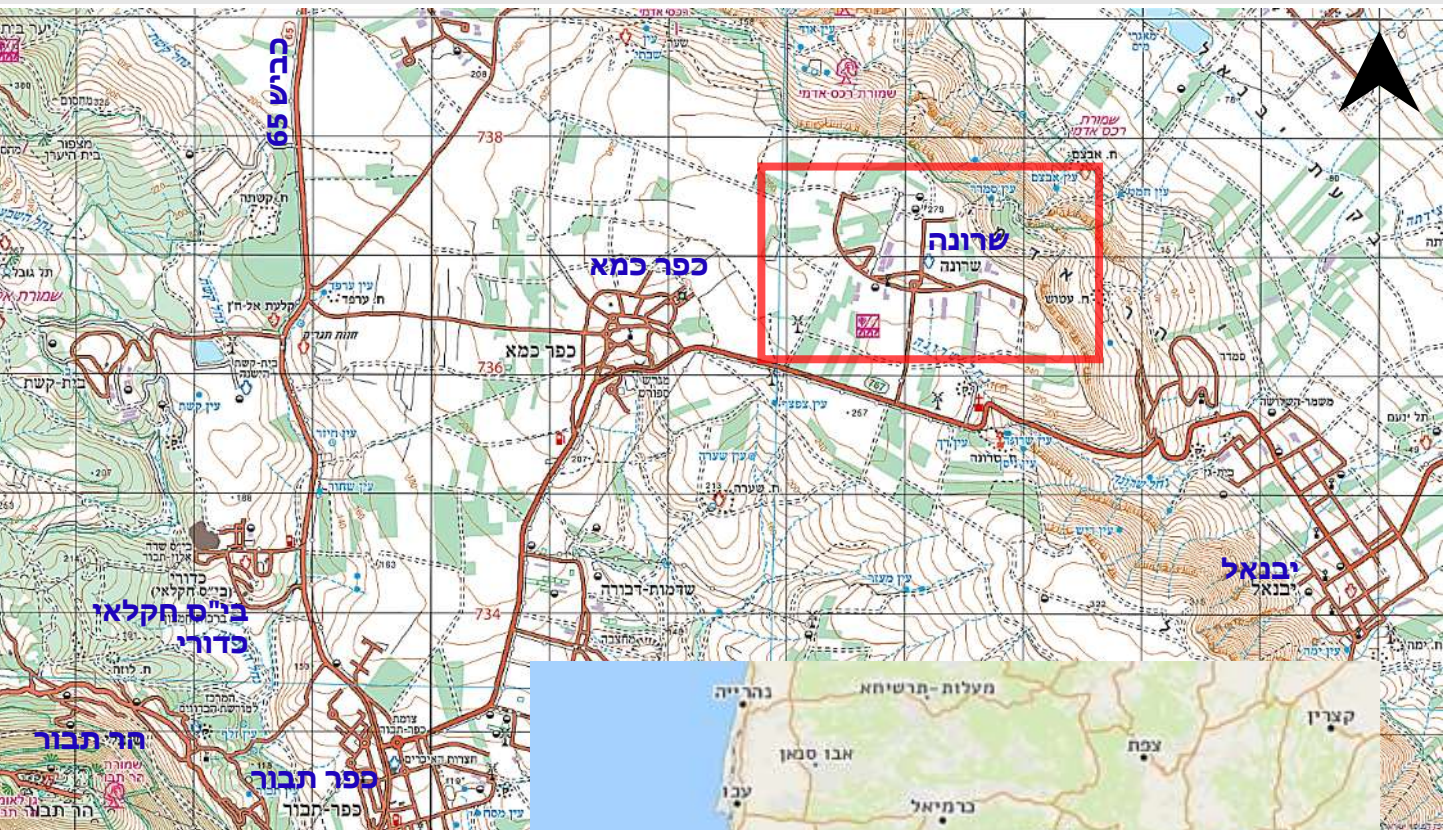
תודות

למר יובל סולנקו האחראי על הארכיון של מושב שרונה שחלק עימנו את החומרים ההיסטוריים;
למר אודי גפני יו"ר ועד שרונה;

פרק 1

נתונים כלליים

1. נתונים כלליים

1.1 שם האתר : **תכנית 206-0556316 מושב שרונה**
 שמות היסטוריים: סרונה, "רמה"

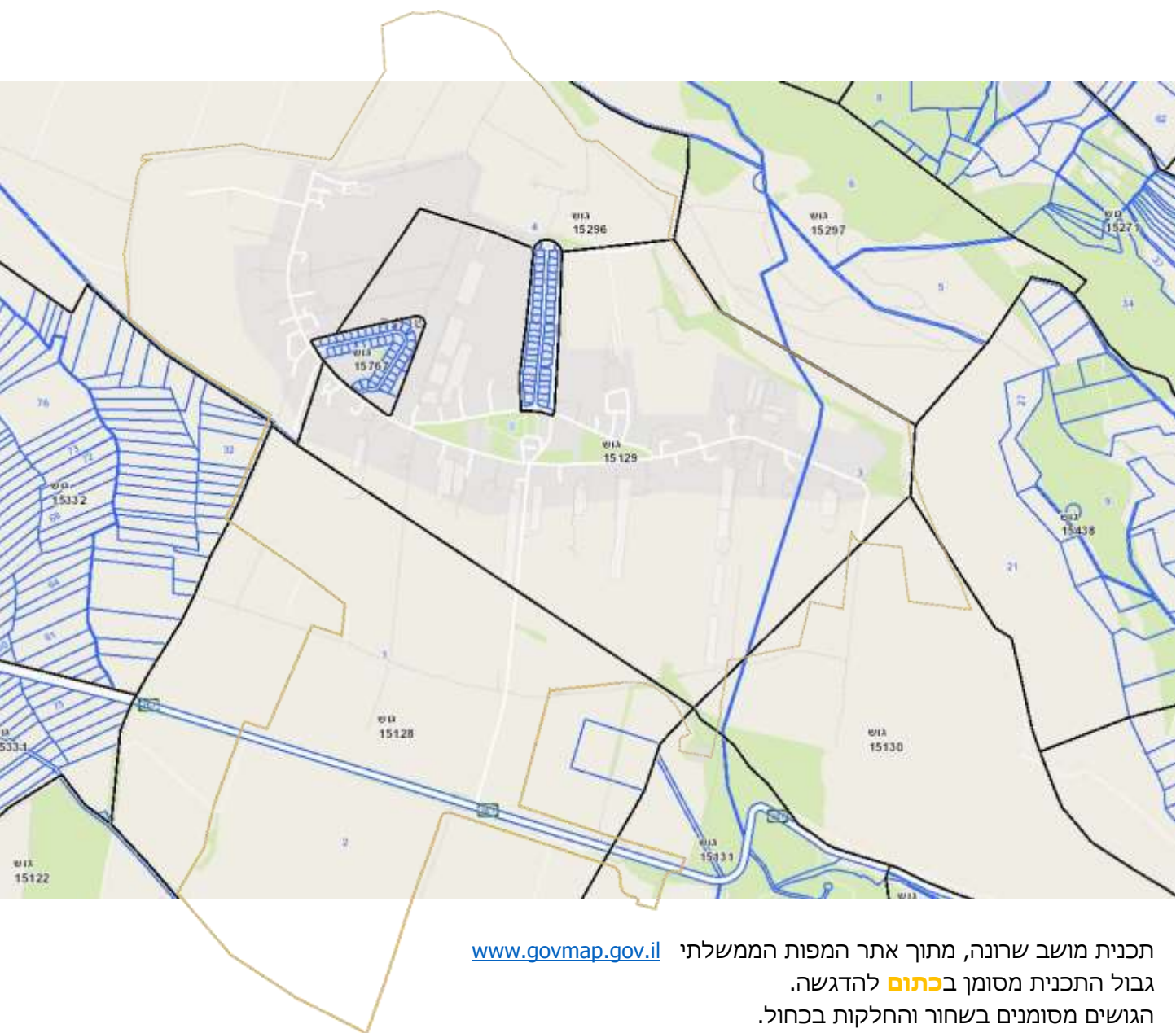
1.2 גוש: 10591	חלקות: 61,74,123-124 (חלק)
גוש: 11393	חלקות: 11,14-16,54-55,79-83,88-92,115-117 בשלמות; 51,53,86-87,125,132 (חלק)
גוש: 11394	חלקות: 21-22 בשלמות, 394 (חלק)
גוש: 11410	חלקות: 30 בשלמות, 1,26,28-29 (חלק)
נ.צ. (212050/735222)	

1.3 גבולות:

שנת בניה: 1913- עליה לקרקע, 1938 הקמת מושב שרונה

1.4 בעלות: קק"ל

1.5 מפת הסביבה ותצ"א עדכני בעמוד הבא

תכנית מושב שרונה, מתוך אתר המפות הממשלתי www.govmap.gov.il גבול התכנית מסומן בכתום להדגשה. הגושים מסומנים בשחור והחלקות בכחול.

צילום אוויר מהשנים האחרונות (2016 בערך) של אזור תכנית 206-0556316 מתוך אתר המפות הממשלתי www.govmap.gov.il גבול התכנית מסומן בכחול כהה. החלקות מסומנות בכחול בהיר והגושים בשחור.

פרק 2

נתונים סטטוטוריים

2. מידע סטטוטורי

2.1 תוכניות מתאר מחוזיות ומפורטות בתוקף ויחסן לשימור

תוכנית בתוקף	שנה	יחס לשימור
תמ"א 35	2005	ללא יחס לשימור באזור המתועד
תמ"מ 2 שינוי 9	2005	ללא
144/ג	1953	ללא
4329/ג	1984	ללא
		ללא

מסמכי התכניות המחוזיות והמפורטות הכוללות את המרכז האזרחי בקרית עמל ונמצאות ברקע של תכנית 206-0556316 בקרית טבעון מובאים בפרק זה. התכניות מובאות סודרו ברצף כרונולוגי. מקור מסמכי התוכניות- אתר רמ"י ואתר מ.מ. קרית טבעון (עבור תכנית מתאר כוללנית).

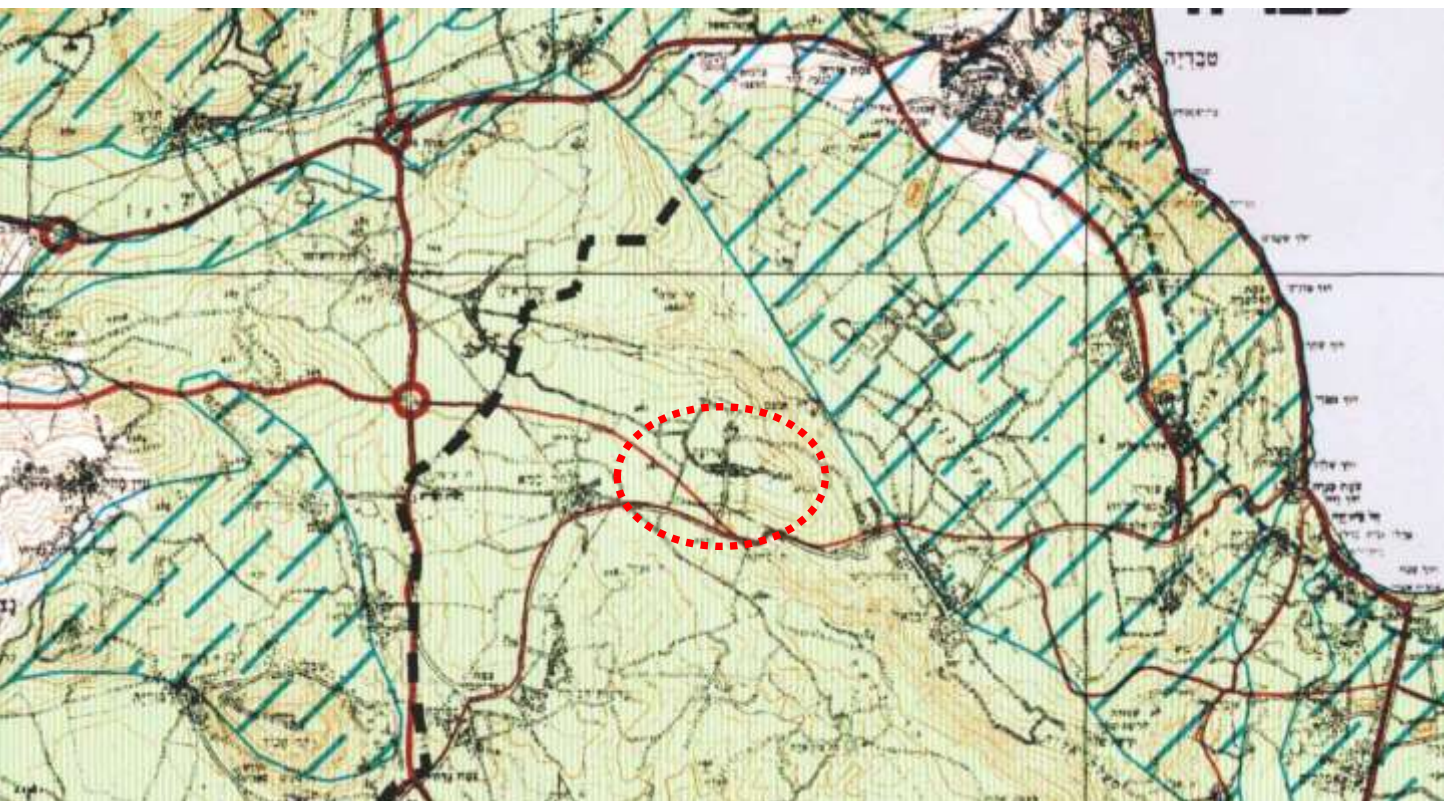
תכנית מתאר ארצית תמ"א 35 - 2005

חוק התכנון והבניה התשכ"ה - 1965
המועצה הארצית לתכנון ולבניה

תמ"א 35

תשריט הנחיות סביבתיות
והבניות למרכיבי תשתית

גיליון מספר 1

מקרא

- רישות מסית - סביבית גבוהה
- שטחי שימור משאבי מים
- תחום רעש מטוסים
- שדה תעופה
- דרכים ומחלפים
- אגן היקוות הכיורת
- קו צורת גז טבעי
- קו חשמל ראשי
- תחנת כח
- תחנת מיתוג
- אזורי התדרה ואיגום
- שטח בטחוני, שטחי אש ושטחים סגורים
- גבול תוכנית

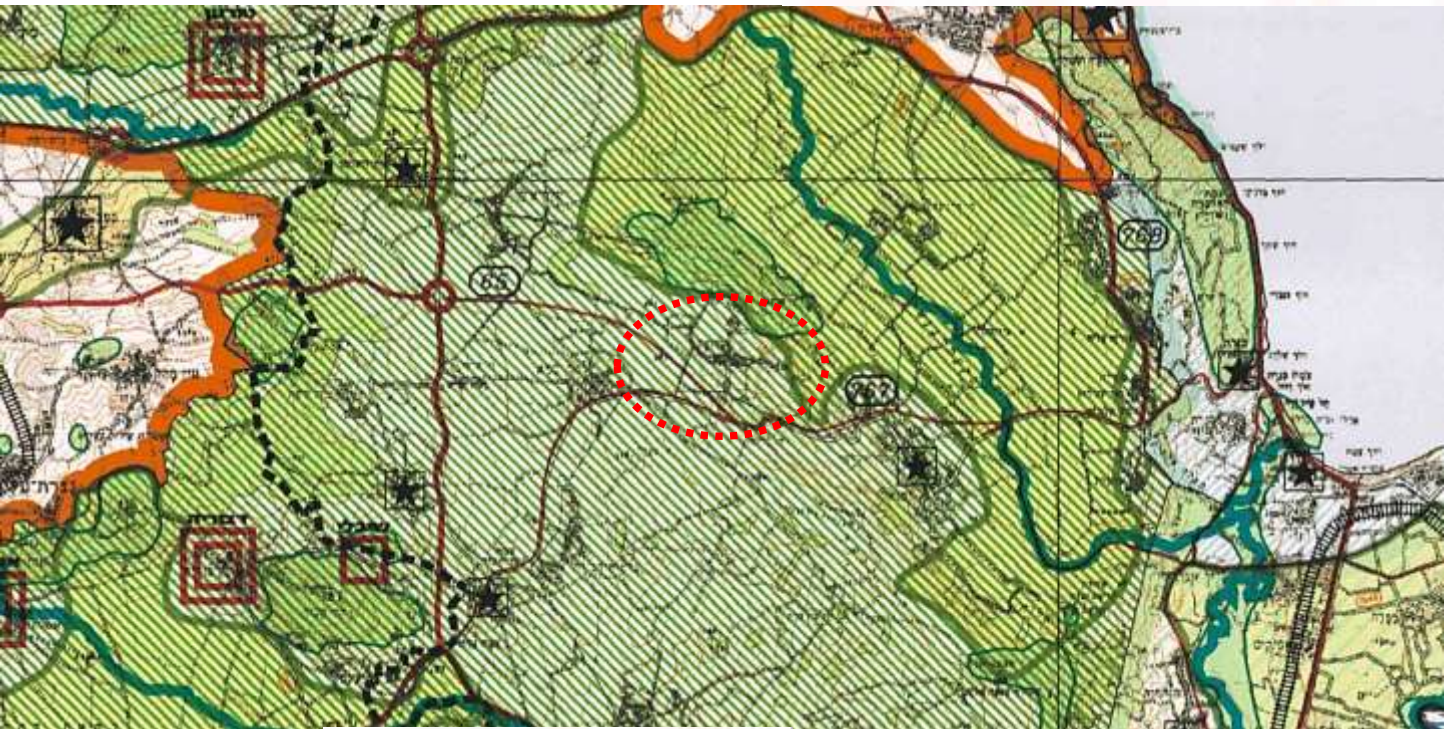
מסמכי התכניות המחוזיות והמפורטות הכוללות את המרכז האזרחי בקרית עמל ונמצאות ברקע של תכנית 206-0556316 בקרית טבעון מובאים בפרק זה. התכניות מובאות סודרו ברצף כרונולוגי. מקור מסמכי התוכניות - אתר רמ"י ואתר מ.מ. קרית טבעון (עבור תכנית מתאר כוללנית).

תכנית מתאר ארצית תמ"א 35 - 2005

חוק התכנון והבניה התשכ"ה - 1965
 המועצה הארצית לתכנון ולבניה

תמ"א 35

תשריט המרקמים
 גיליון מספר 1

מקרא

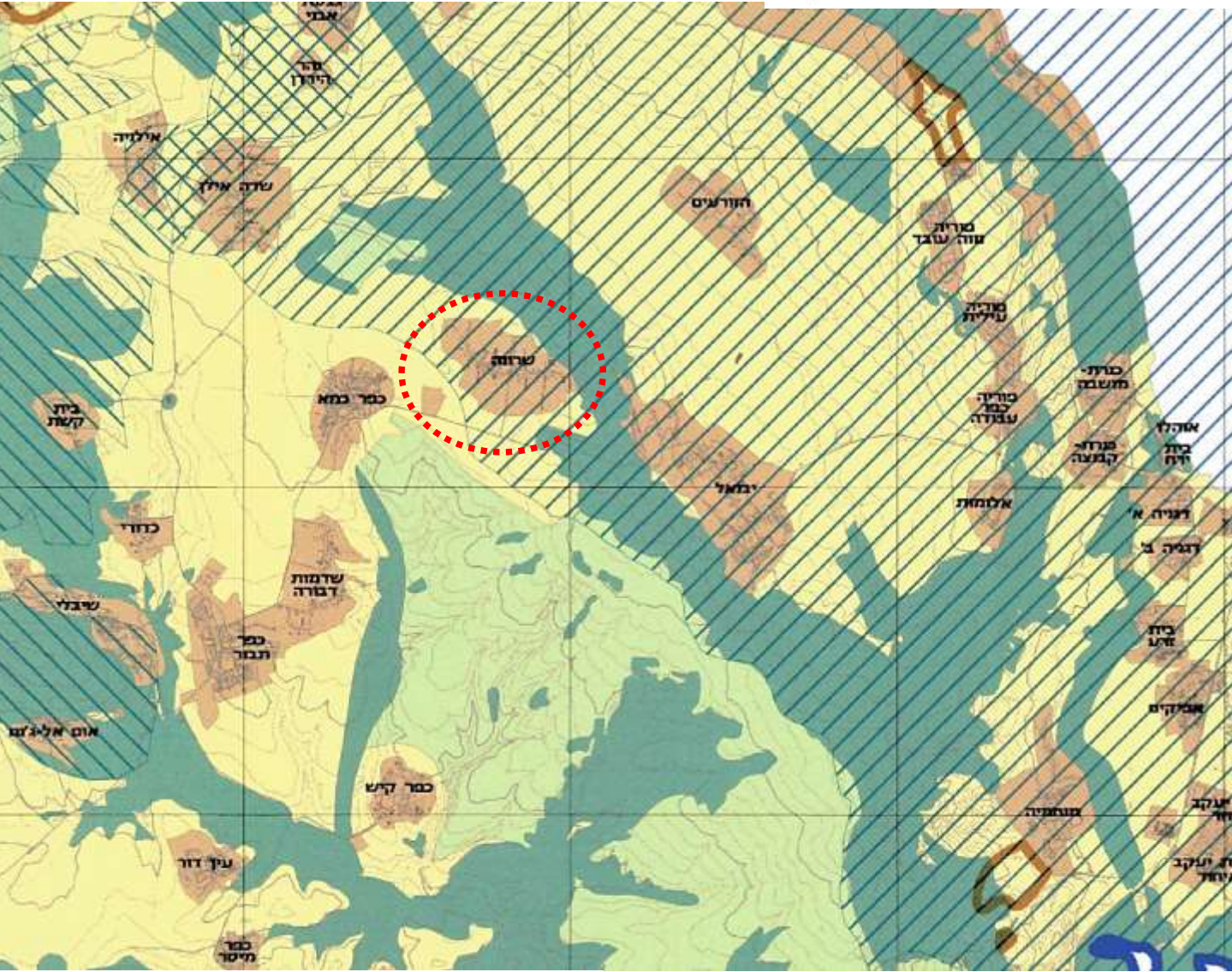
<p>ישוב מיוחד</p> <p>ישוב מיוחד גדול</p> <p>מתקן ארצי</p> <p>מתקן בטחוני</p> <p>נמל ים</p> <p>שדה תעופה קיים</p> <p>שדה תעופה מתכנן</p> <p>מעבר גבול</p> <p>דרכים ומחלמים</p> <p>מסילות רכבת ותחנות</p> <p>גבול נפה</p> <p>גבול תוכנית</p>	<p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p> <p> </p>	<p>מרקם עירוני</p> <p>מרקם כפרי</p> <p>מרקם חובי</p> <p>מרקם שמור משולב</p> <p>מרקם שמור ארצי</p> <p>מכלול נבי</p> <p>שמורות וגנים</p> <p>יער ויעור</p> <p>שטח בוני</p> <p>רצועת חול</p> <p>רצועת חוף</p> <p>רצועת סף</p> <p>פארק מטרופוליטי</p> <p>מכלול עירוני לשימור</p> <p>מכלול כפרי לשימור</p>
--	---	--

מסמכי התכניות המחוזיות והמפורטות הכוללות את המרכז האזרחי בקרית עמל ונמצאות ברקע של תכנית 206-0556316 בקרית טבעון מובאים בפרק זה. התכניות מובאות סודרו ברצף כרונולוגי. מקור מסמכי התוכניות - אתר רמ"י ואתר מ.מ. קרית טבעון (עבור תכנית מתאר כוללת).

תכנית מתאר מחוזית תמ"מ 2 תיקון 9 - 2005

תכנית מתאר מחוזית - מחוז הירושלם
תמ"מ 2 שינוי מס' 9
 לצופות יזרעאל, כפרה, נטו ואפ"ת

תשריט הנחיות סביבתיות לפיתוח גיליון 4

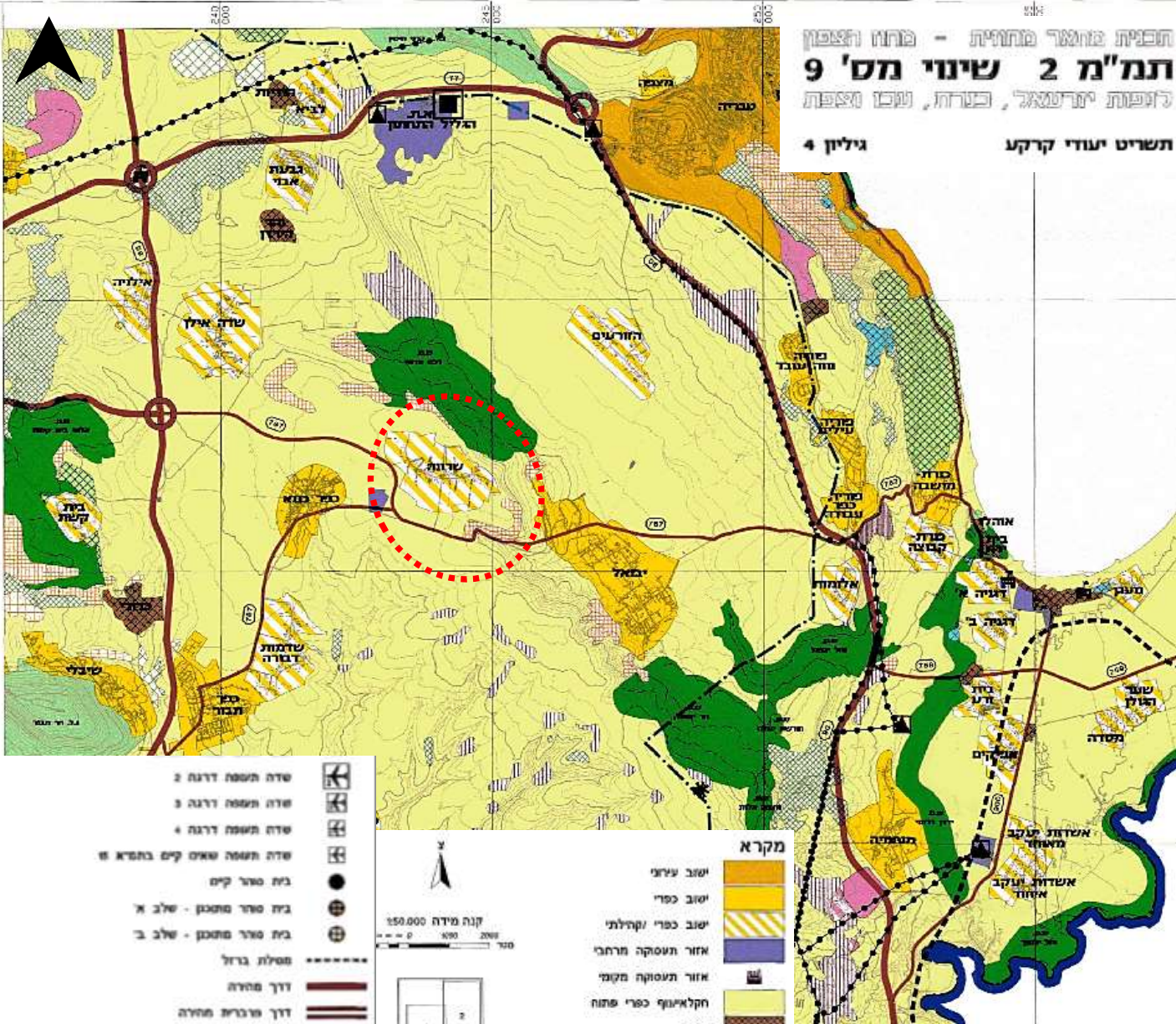
קטע מתשריט תמ"מ 2 שינוי 9, הנחיות סביבתיות לפיתוח גיליון 4
 מקור: אתר רמ"י

תכנית מתאר מחוזית תמ"מ 2 תיקון 9-2005

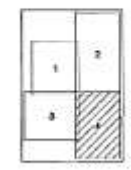
תכנית מתאר מחוזית - פרוח הצפון
תמ"מ 2 שינוי מס' 9
 לזמנית יזרעאל, כפרה, עמק וצפת

גיליון 4

תשריט יעודי קרקע

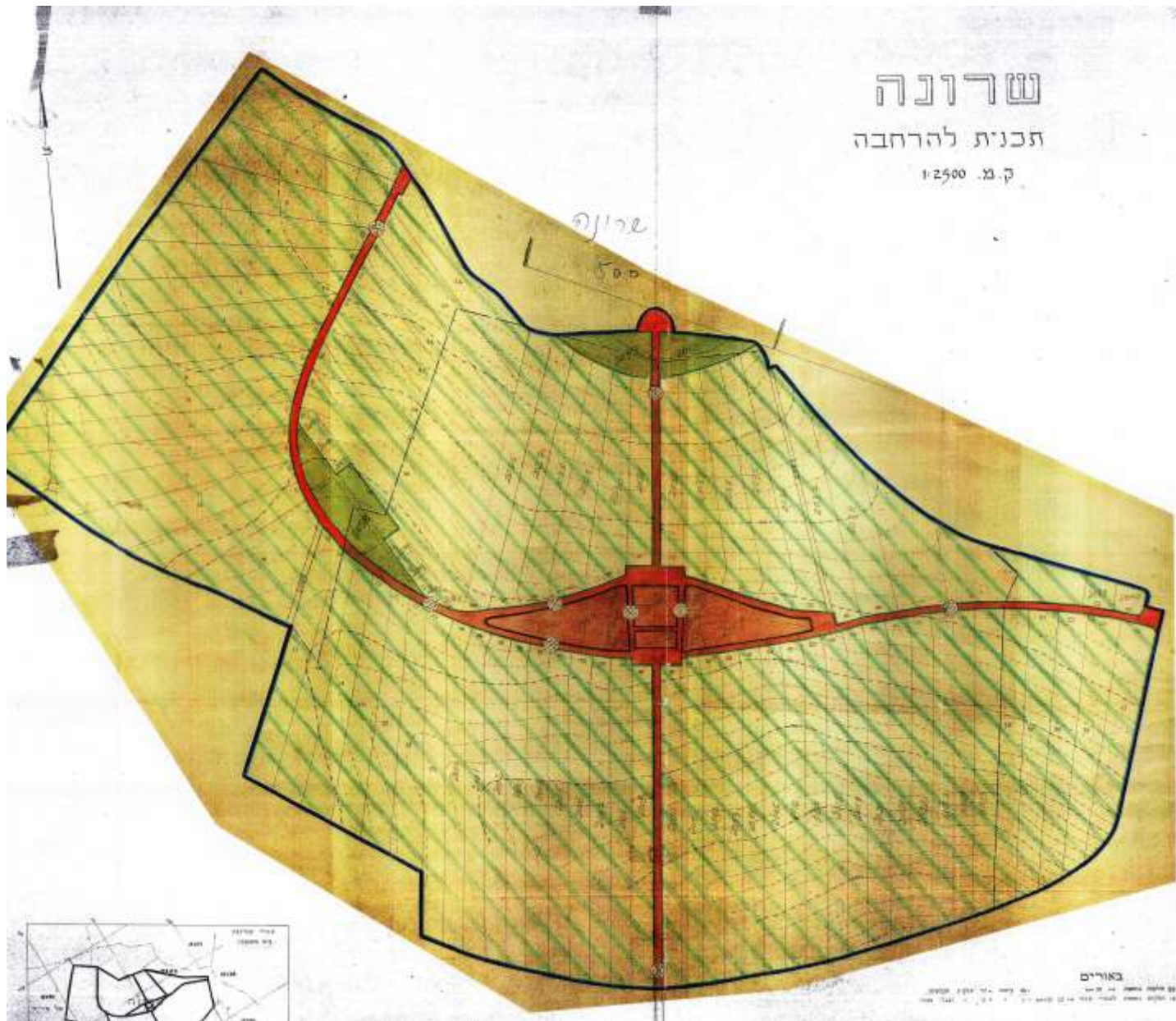
- שדה תעופה דרגה 2
- שדה תעופה דרגה 3
- שדה תעופה דרגה 4
- שדה תעופה שאם קים בתנאי א
- בית שאר קים
- בית שאר מסתכן - שלב א
- בית שאר מסתכן - שלב ב
- מסלול ברזל
- דרך מחירה
- דרך מרבית מחירה
- דרך ראשית
- דרך ארצית
- דרך מקומית בעלת חשיבות ארצית
- מחלף
- נחל/קן
- מספר הדרך
- ק פתוח על
- ק פתוח על/ק
- קי השמל בחובות מקומית
- תחנת כח
- תחנת חימום
- תחנת חשמל
- אתר לטובנות רוח
- מספי גבול
- חסי כנרת
- תחן ים-התיכון
- תחום הסביבה ההיסטית
- גבול התוכנית
- גבול התחום

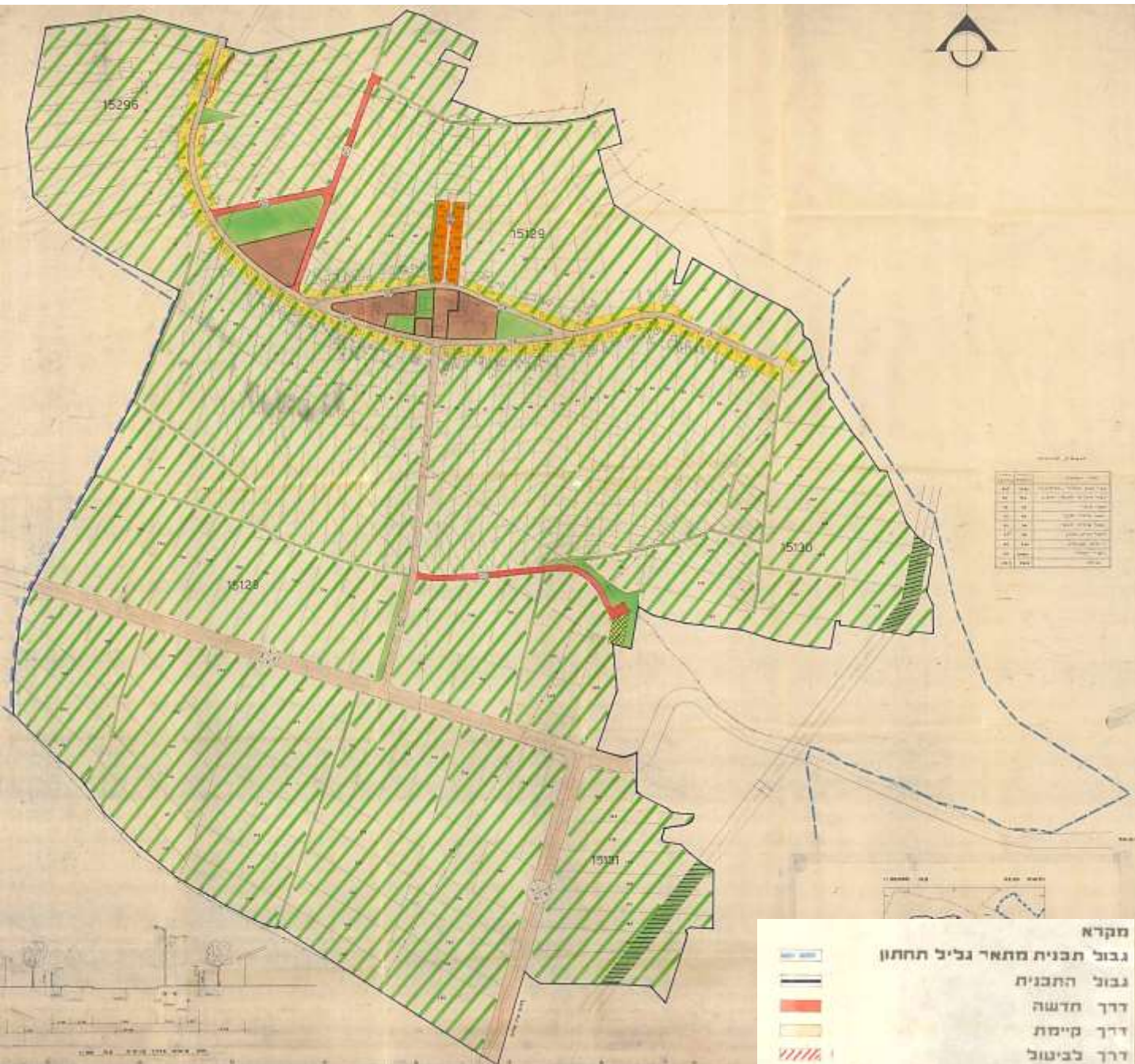
קנה מידה 1:50,000

- מקרא**
- ישוב ערבי
 - ישוב כפרי
 - ישוב כפרי/קהילתי
 - אזור תעסוקה תרחבי
 - אזור תעסוקה מקומי
 - חקלאי/מגן כפרי פתוח
 - מוסד
 - פארק טבע ותיירות
 - חפי רחצה
 - תיירות
 - כריה וחציבה
 - כריה וחציבה הרוחפי נסחי תמ"מ א או תמ"מ 22
 - שמורת טבע
 - גן לאומי
 - שמורת נוי
 - יער נטע אדם קיים
 - יער נטע אדם מוצע
 - יער פארק קיים
 - יער פארק מוצע
 - יער טבעי לטיפוח
 - יער טבעי לשימור
 - נטיעות בגדות נחלים
 - איגום
 - מאגר מים מוגנים
 - אתר לאומי ואתר הנצחה

קטע מתשריט תמ"מ 2 שינוי 9 - יעודי קרקע. מקור: אתר רמ"י

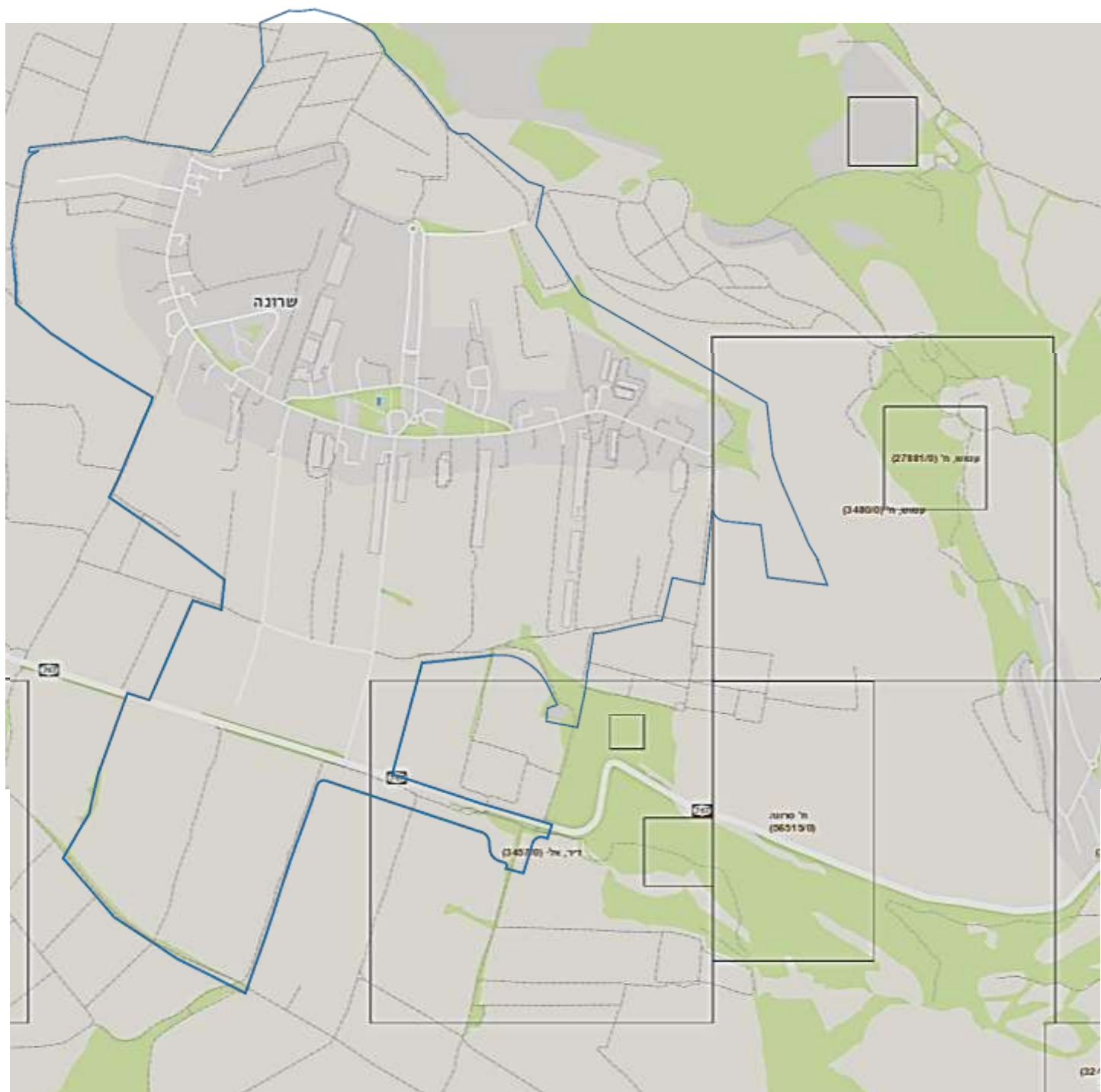
תשריט תכנית ג/144 משנת 1953, תכנית להרחבת מושב שרונה. מקור: אתר רמ"י

מקרא	תיאור
[Blue dashed line]	גבול תכנית מתאר גליל תחתון
[Black dashed line]	גבול התכנית
[Red solid line]	דרך חדשה
[Yellow solid line]	דרך קיימת
[Red dashed line]	דרך לביטול
[Green diagonal hatching]	שביל
[Green diagonal hatching]	איזור חקלאי
[Yellow diagonal hatching]	איזור משק חקלאי חלקות א'
[Orange diagonal hatching]	איזור חנונים לבנעלי מקצוע
[Light green diagonal hatching]	איזור ציבורי מתוח
[Light green diagonal hatching]	איזור מסורט
[Brown diagonal hatching]	איזור צבורי
[Brown diagonal hatching]	איזור למבני משק
[Cross-hatched]	איזור בית עלמין
[Yellow diagonal hatching]	מבנה להריסה
[Black dashed line]	מספר הדרך
[Black dashed line]	קו בנין מגבול הדרך
[Black dashed line]	רוחב הדרך
[Black dashed line]	איזור מעבר קו השמל

תשריט תכנית ג/4329 משנת 1984, הכוללת את השטחים החקלאיים של המושב. מקור: אתר רמ"י

2.2 אתרי עתיקות באזור האתר המתועד

פוליגונים של אתרי עתיקות באזור מושב שרונה. גבול התכנית מסומן. (בקירוב)
מקור: אתר המפות הממשלתי govmap.gov.il

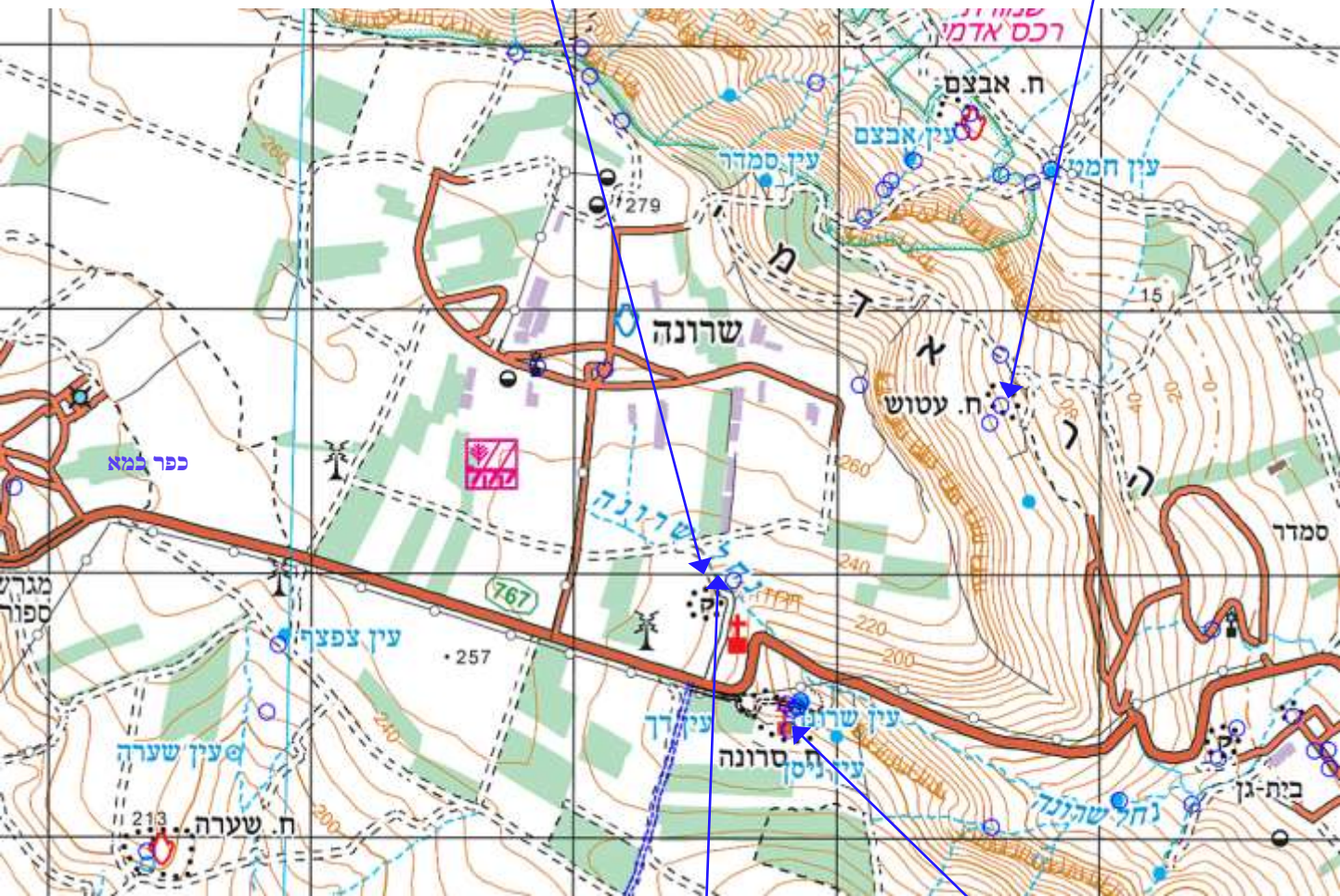
2.3 אתרים היסטוריים בסביבת האתר המתועד

שרונה –מיקום התיישבות מקורי
 ההתיישבות הראשונית של חקלאי שרונה בבתי הכפר הנטושים. כיום קיים במקום בסיס של מגדל מים ויתכן גם אבני הבניינים הנטושים.

ח'רבת עטוש

במקום ממצאים מהתקופה ההלניסטית רומית וביזנטית אך נחשב למקום קדום אף יותר. המקום בנוי במדרון. שם עטושיה בערבית שימר את השם המקורי החכם יצחק איש כפר עטוש או יצחק עטושיא הנזכר בתלמוד הירושלמי מספר פעמים הוא מבני המקום. המקום לא נחפר ביסודיות אך לפי הסקר הממצאים הארכיטקטונים מן התקופה הרומית ביזנטית מעידים על ישוב קטן אמנם אך פורח. בצפון מזרח האתר אבני גזית ושרידי מבנים בסמוך למעיין ובריכה מטייחת.

מקור: אתר עמוד ענן amudanan.co.il

ח'רבת דיר

מבנה בגודל של 26*38 מטר בנוי ברובו בזלת. ממצאים מן המאה החמישית בתוך המבנה. על פי פריטי בנייה במקום והממצאים כנראה שמדובר במבנה בל אופי ציבורי. אולי חווה חקלאית או בית אמידים. "דיר" בערבית פירושו מנזר נוצרי

עין שרונה וח'רבת שרונה

פרק 3

רקע היסטורי-תרבותי

סעיף 3.1 בפרק זה נכתב ע"י דר' דותן גורן (ינואר 2018), בשיתוף ובעריכת אדר' ענת אסתרליס

3.1 רקע היסטורי ותרבותי / דר' דותן גורן**3.1.1 הקדמה**

בסקירה היסטורית זו תוצג התפתחותו ההיסטורית של מושב שרונה תוך התייחסות להתיישבות היהודית באזור מראשית המאה העשרים. ערב מלחמת העולם הראשונה הונחו היסודות להקמתו של היישוב, אולם ההתיישבות בנקודה לא הייתה רציפה אלא נמשכה במגוון אופנים עד להתבססותו כמושב. הסקירה התבססה על עבודת שדה, מקורות ספרותיים, עיתונות היסטורית ותיעוד ארכיוני. להתרשמות חזותית והתמצאות במרחב צורפו לסקירה מפות, תצלומים ותרשימים. [1]

3.1.2 רקע היסטורי

מושב שרונה הוא מושב עובדים במזרח הגליל התחתון, הנמצא בתחומי המועצה האזורית הגליל התחתון. מבחינה גיאוגרפית שוכנת שרונה במרומי רמת שרונה-כפר תבור מצפון לכביש כפר תבור – כנרת (כביש מס' 767). זוהי רמה בזלתית מסדרת הרמות הנטויות המאפיינות את הגליל התחתון המזרחי. גבולותיה של רמת שרונה-כפר תבור: בצפון - נחל אדמי (ואדי דאמייה), בדרום - האפיקים הנשפכים אל נחל תבור (ואדי בירה), במזרח - בקעת יבנאל, במערב - נחל השבעה וכביש כפר תבור – צומת גולני (כביש מס' 65). מרבית שטחה של רמת שרונה-כפר תבור הוא בעל אופי רמתי מפולס. הנקודה הגבוהה בה נמצאת בהר אדמי (278 מ') ואילו הנקודה הנמוכה נמצאת בקרבת כפר תבור (100 מ'). לרמה זו אין מנקז ראשי – חלקיה המזרחיים מנוקזים באמצעות נחל שרונה (ואדי סרונה, המכונה גם ואדי אל-עקבה), מיובליו של נחל יבנאל (ואדי פג'אס) הזורם אל הירדן וחלקה המרכזי מנוקז אל נחל תבור הנשפך גם הוא לירדן. שטחי הרמה מכוסים קרקע בזלתית ומרביתם מעובדים עיבוד חקלאי. ממוצע המשקעים הרב שנתי באזור הוא 474 מ"מ, המאפשר קיומה של חקלאות בעל.

מבחינה היסטורית עברה בשוליה המזרחיים והצפוניים של הרמה דרך ראשית. הייתה זו דרך רוחב, שהובילה מדמשק ועבר הירדן אל מישור החוף עכו. בתקופה העות'מאנית נודעה דרך זו בשם 'דרב אל-חורונה', אשר שירתה שיירות להובלת חיטה מאזור החורן והגלעד לעיר עכו. מאז ראשית תקופת המנדט נסללה בעמק הירדן ובגליל התחתון רשת כבישים מודרנית, שיצרה תחליף לדרך זו. בראש נחל שרונה ובסמוך לעין שרונה (ממערב לתוואי של 'דרב אל-חורונה'), שכן הכפר המוסלמי סרונה. לאורך המאה התשע-עשרה הכפר היה מיושב לסירוגין. עדויות הנוסעים במחצית השנייה של מאה זו מתארות כפר קטן (250-300 תושבים) הנחלק לשני רבעים ובנוי בנייה גסה. הכפר התקיים עד לשנת 1938.

סמוך למיקומו של הכפר סרונה ועין שרונה (בקרבת עיקול כביש מס' 767) נתגלו בשנת 1932 שרידיו של יישוב יהודי מהתקופה הרומית-ביזנטית - חורבת שרונה. בצפון החורבה נמצאו שרידי בית מעיין עתיק, רצפת פסיפס ופריטים ארכיאולוגים המעידים על התיישבות יהודית במקום ומרמזים על הימצאותו של בית כנסת יהודי עתיק (משקוף בזלת עם תבליט מנורת שבעת קנים, בסיסי מזוזות). מצפון לחרבת שרונה (מצפון לכביש מס' 767) נמצאת חרבת א-דיר. בחורבה זו שרידי מבנה גדול (25.7 * 38 מ') הבנוי מאבנים מסותתות ונתגלו בה שרידי גומחת אבן המעיזה על הימצאותה של כנסייה ביזנטית באתר.

[1] ספר יסוד לסקירה היסטורית זו הוא ספרו של י' רגב, **שרונה: ישוב עברי בגליל התחתון**, נתניה 2006. להלן: "רגב, שרונה".

[2] א' ביתן, תמורות יישוביות בגליל התחתון המזרחי (1800-1978), ירושלים תשמ"ב, עמ' 7, 37. להלן: "ביתן, תמורות"; "רגב, שרונה", עמ' 7-14; לנקודות עניין בשרונה וסביבתה ראו: <http://www.summday.co.il/sarona/about>

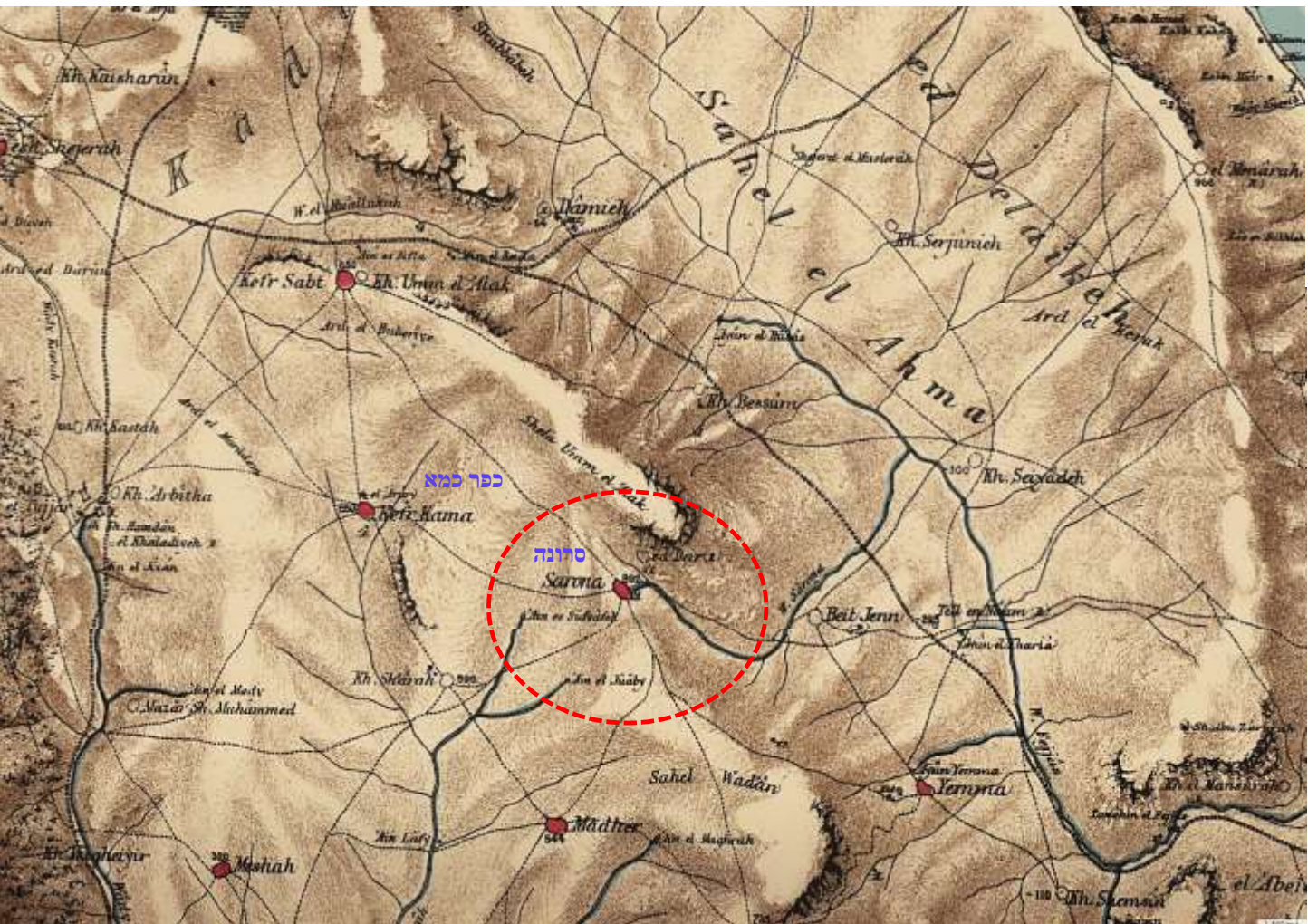
איור 1 - אזור שרונה והאתרים סביבה במפת 1:50,000 נחל שרונה, חרבת שרונה, מעיינות ועתיקות. מקור: אתר עמוד ענן

3.1.3. יק"א ומושבותיה בגליל התחתון

החברה הפילנתרופית היהודית יק"א (Jewish Colonization Association) נוסדה בשנת 1891 על-ידי הברון מוריס דה הירש ועסקה בסיוע להתיישבות חקלאית של יהודים פליטי האימפריה הרוסית באמריקה ובעיקר בארגנטינה. סמוך לפטירתו של הברון הירש בשנת 1896, הוחלט על הגברת מעורבותה של יק"א בארץ-ישראל. בשנת 1900, יק"א קיבלה לידיה את החסות על מושבות הברון רוטשילד שעמד בראש החברה. עד לפרוץ מלחמת העולם הראשונה היא פעלה על-פי שיקולים כלכליים בלבד. איכרים פרטיים בעלי פוטנציאל זכו להלוואות לטווח ארוך ובריבית נמוכה. שיטת המענקים של הברון רוטשילד, לפיה ניתנו קצבאות למשקי בית ללא קשר ליעילות העבודה נפסקה. מתיישב שלא הצליח להתבסס בארץ קיבל תמיכה כספית כדי לעזוב אותה.[3]

בשלהי המאה התשע-עשרה ניהלה יק"א ארבע מושבות בגליל העליון (ראש-פינה, יסוד-המעלה, משמר-הירדן ומטולה). בראשית המאה העשרים נטלה על עצמה יק"א את הקמתו של מפעל התיישבות חבלי בגליל התחתון. בשנת 1898 נרכשו על ידה 80,000 דונם בחבל ארץ זה ובין השנים 1901-1908 היא הקימה על חלק מהשטח שבבעלותה שבע מושבות (יבנאל, כפר תבור, מנחמיה, בית גן, סג'רה, מצפה, כנרת).[4] בשנים 1909-1913 הואטה פעילותה של יק"א בגליל התחתון והחברה לא הקימה בו נקודות התיישבות חדשות פרט לחוות ביתניה (1913). כפי הנראה שאפה יק"א לצמצם את פעילותה בארץ-ישראל באותן שנים והיא אף מכרה חלקים מאדמותיה בגליל התחתון המזרחי לחברות יהודיות פרטיות להתיישבות ('אחוזת סנט לואיס' ו'אחוזת שיקגו'), שהחלו לפעול באזור בעת ההיא.[5]

[3] ר' אהרנסון, "פילנתרופיה והתיישבות – על יק"א ופועלה בארץ-ישראל", מחקרים בגיאוגרפיה של ארץ-ישראל, י"ד (תשנ"ז), עמ' 95-107.
 [4] י' זלטנרייך, "חזרתה של יק"א לפעילות בגליל אחרי מלחמת-העולם הראשונה", א' גראויס-קובלסקי (עורכת), בשבילי העבר: פרקים בתולדות קרן קיימת לישראל ובתולדות ההתיישבות היהודית בגליל התחתון, רמת-גן תשע"ו, עמ' 137-141; "ביתן, תמורות", 81-88.
 [5] "רגב, שרונה", עמ' 21; על ההתיישבות היהודית בגליל התחתון בעת החדשה ראו בהרחבה: עבר הדני, ההתיישבות בגליל התחתון: חמישים שנות קורותיה, רמת-גן תשט"ו. להלן: "עבר הדני, ההתיישבות".

איור 2 - אזור הכפר סרונה על דרך "דארב אל חוורנה" במפת סקר המשלחת הבריטית PEF משנת 1880 מקור : אתר עמוד ענן

בשנת 1924 הופרד הטיפול באדמות יק"א בארץ-ישראל ונכסיה הועברו לבעלות ולניהול חברת בת בשם פיק"א – 'חברה להתיישבות יהודית בארץ-ישראל' (Palestine Jewish Colonization Association). בראש פיק"א, שהוקמה באותה שנה ביזמת הברון רוטשילד, הוא העמיד את בנו ג'יימס דה רוטשילד. פיק"א ראתה עצמה אחראית לקידומו הכלכלי הכולל של היישוב היהודי בארץ-ישראל. עד לאמצע שנות השלושים נחשבה פיק"א לבעלת הקרקעות היהודית הגדולה ביותר בארץ-ישראל. כעשור לאחר הקמת מדינת ישראל העניקה משפחת רוטשילד את מרבית האדמות שבבעלות פיק"א למדינה והחברה פורקה בשנת 1957. [6]

3.1.4 מפעל ה'אחוזות' בארץ-ישראל

בין השנים 1908-1914 (תקופת העלייה השנייה) התגברה ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל. באותן שנים הוקמו ופעלו בארץ-ישראל מטעם המסד הציוני – 'קרן קימת לישראל' 'המשרד הארץ-ישראלי' ו'חברת הכשרת היישוב'. באמצעות גופים אלו נוצרו בארץ דגמי התיישבות מגוונים, שהתבססו על ההון הלאומי כגון: 'חוות לאומיות', 'מושבי פועלים', 'קבוצה', 'קואופרציה', ו'חוות פועלות'. במקביל התפתחה בארץ-ישראל שיטת התיישבות חדשה באמצעות ההון הפרטי של יהודי התפוצות – 'האחוזת'. קרוב לשמונים חברות אחוזה הוקמו בערים שונות בחו"ל. הן הורכבו מיהודים בני המעמד הבינוני, שהתאגדו בחברות פרטיות על מנת להתיישב בארץ-ישראל במושבות חקלאיות. בעודם יושבים מעבר לים, חברי האחוזות שילמו למפרע או בתשלומים את מחיר הקרקע, הקמת הבתים ופיתוח המטעים.

[6] יי גולדשטיין וב"ש שטרן, "פיק"א – ארגונה ומטרותיה", קתדרה, 59 (ניסן תשנ"א), עמ' 103-125.

מבחינה כלכלית נחסך בכך מהמתיישבים העתידיים הצורך לטפל ברכישת הקרקעות והכשרתו של משק חקלאי. מבחינה חברתית נכוננו למושבות סיכויי הצלחה רבים מאחר שהחברים היו בעלי היכרות מוקדמת מארצות מוצאם והיו קרובים זה לזה באורח חייהם. על יתרונותיה של שיטת התיישבות זו עמד בשנת 1914 בוריס גולדברג, שיזם את הקמתן של חברות אחוזה רבות ועמד בראש חברת האחוזה מוילנה:

...האחוזה היא אחת השיטות המעטות בהתיישבות בארץ-ישראל שאינה דורשת להיות חלוץ, לבצע ניסיונות הכרוכים בסיכון, אחת השיטות המאפשרת ניצול מירבי של נסיון ההתיישבות בן 30 השנים [מראשית העלייה הראשונה]...מבחינה פסיכולוגית היא מתאימה לאופיו של היהודי העירוני ומבחינה כלכלית היא מתאימה ביותר לאנשים שאין להם אפשרות להשקיע בבת אחת אמצעים גדולים בהקמת מושק ושהם יכולים רק לאט לאט לסדר לעצמם פינה בטוחה ומושק פרטי בטוח...

עד לערב מלחמת העולם הראשונה רק עשר חברות אחוזה מימשו את השלב הראשון בתכנית ורכשו כ-27,500 דונם ברחבי ארץ-ישראל. מאחר שנציגי אגודות האחוזה לא הכירו את הארץ ותנאיה וכן לא את אפשרויות הרכישה נערכו עסקאות המקרקעין באמצעותן ובסיוען של מספר חברות להתיישבות, שפעלו בארץ באותם ימים: יק"א, החברה להכשרת הישוב, 'גאולה' ו'חברה חדשה' לקנין וממכר קרקעות'. מתוך עשר חברות האחוזה הצליחו ארבע חברות בלבד לייסד מושבות טרם פרצה המלחמה – פוריה ושרונה במזרח הגליל התחתון [7], כפר אוריה בשפלת יהודה ורוחמה בצפון הנגב.

כאמור מרבית הניסיונות להתיישבות של חברות האחוזה נכשלו והיו לכך סיבות רבות. ההמתנה הארוכה לעלייה לארץ-ישראל הביאה להתרופפות הקשר בין הרוכשים לחברות האחוזה. כתוצאה מכך רבים מן החברים הפסיקו את התשלומים לרכישת הקרקע. היעדר אפשרויות לקבלת הלוואות (בנק אגררי) הגביל את יכולת רכישת הקרקעות וגרם לפירוקן של חברות האחוזה מבעוד מועד. באחוזות שהוקמו נתגלעו קשיים בשל שיטות הניהול בעת היעדרות הבעלים ועקב מבנה המשק החד-גוני (ענפי מטעים) שהיה נתון למשברים. במקרים שבהם התיישבו הרוכשים, לא אחת התיישבו המתיישבים החדשים מהווי החיים, מאופי העבודה ומההוצאות הגדולות מהמשוער. האגרונום עקיבא אטינגר, שעלה לארץ-ישראל בשנת 1914 ושימש יועץ חקלאי ומנהל מפעלי קק"ל, העיד לימים על הסיבות שהביאו לאי-הצלחת מפעל האחוזה:

...באותן התופעות השליליות האפיניות למשק החד-גוני (ניטעו בהן בעיקר מטעי שקדים), מנהלים מחוסרי ידיעה ונסיון הארגון משק מעורב; חיכוכים בין ההנהלה והפועלים; הנטיה מצד המנהלים לעבודה זולה; חוסר קשר בינם לבין חברי האחוזה; אי-יציבות כספית; חוסר-קבע ויציבות בדרכי מימוןם והכשרתם של המועמדים להתיישבות...

למרות הכישלון ההתיישבותי ניתן לראות את תרומתו של מפעל האחוזה לתנופת ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל במספר מישורים – רכישת קרקעות והרחבת השטח שהיה בבעלות יהודית בארץ-ישראל עד מלחמת העולם הראשונה (27,467 דונם); הספקת עבודה רבה לפועלי העלייה השנייה; העברת הון רב לבנק אפ"ק לרכישת קרקעות. בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים הוסיף לפעם רעיון 'האחוזה' בקרב יהודי התפוצות (בעיקר בארה"ב) ובארץ-ישראל הוקמו באמצעותו מספר מושבות נוספות, לעיתים על-ידי איחוד מספר חברות אחוזה. [8]

[7] על הקמת 'האחוזה' בגליל התחתון המזרחי ראו: "ביתן, תמורות", עמ' 89-93.

[8] 'י' כץ, היזמה הפרטית בבניין ארץ-ישראל בתקופת העלייה השנייה, רמת-גן תשמ"ט, עמ' 87-125. להלן: "כץ, היזמה הפרטית"; 'י' כץ, "מפעל האחוזה" בארץ-ישראל 1908-1917", קתדרה, 22 (טבת תשמ"ב), עמ' 119-144. להלן: "כץ, מפעל האחוזה"; "רגב, שרונה", עמ' 13-19.

3.1.5. 'אחוזת שיקגו' [9]

בשנת 1908 ייסד שמעון גולדמן [10] (1861 – 1918) במיזורי ארה"ב את אגודת האחוזת של סנט לואיס. כשנתיים לאחר-מכן (1910) רכשה אחוזת סנט לואיס באמצעות חברת הכשרת הישוב 3,545 דונם מקרקעות יק"א שנמצאו ברמת פוריה במזרח הגליל התחתון. לאחר רכישת הקרקע התבקש המשרד הארץ-ישראלי בראשותו של ד"ר ארתור רופין לסייע בענייניה השונים של האחוזת עד לעליית הבעלים. בעקבות המלצתו של ד"ר רופין, התמנה אליהו איזרעאלית (1874-1951), מאיכרי המושבה קוסטינה (באר טוביה), למנהלה של אחוזת סנט לואיס בפוריה. במושבה נקדחה באר ובאדמותיה נטעו מטעי זיתים, שקדים וקיקיון. חצר האחוזת הוקפה בחומת אבן ובתוכה נבנו בתים למגורי פועלים, צריפים לבהמות, מטבח וחדר אוכל. במורד לצד הכנרת נבנה ביתו של גולדמן, שהיה אמור להוות את ראשיתו של רחוב שלאורכו ייבנו בתייהם של חברי האחוזת. [11]

בשנת 1912 החליטה אחוזת שיקגו לקדם את פעילותה ובחרה בגולדמן לנציגה בארץ-ישראל [12]. בשנת 1913 רכש גולדמן באמצעות חברת הכשרת הישוב 4,814 דונם (במקור אחר נטען 5,525 דונם [13]) מקרקעות יק"א בכפר סרונה ממערב לבקעת יבנאל הסמוכה לפוריה (נראה כי יק"א רכשה את האדמות ממשפחת פאהום מנצרת [14]). העסקה נחתמה בתנאים נוחים במיוחד לרוכשים. גולדמן שילם ליק"א 15,000 דולר במזומן והתחייב בפניה לסלק את היתרה בסך 35,000 בתשלומים לעשר שנים. בשנים 1913-1915 ניהל איזרעאלית את אחוזת שיקגו בשרונה במקביל לעבודתו כמנהל אחוזת סנט לואיס בפוריה [15]. ערב העלייה על הקרקע אל אדמות שרונה (אוקטובר 1913) כתבה ביומנה רבקה מחנימית, מחלוצות העלייה השנייה, על ההתרגשות שאפפה את פועלי הגליל התחתון "כל הלילה רקמתי זגל לעליה והכתובת: 'תחזקנה ידיכם, כובשי שרונה! עלו והצליחו!'... רבים הם [מקרב הפועלים] הרוצים לעבור לשרונה. עוד נקודה בגליל!". לימים תיאר יוסף נחמני (1891 – 1965) את התהלוכה הרגלית מפוריה לשרונה של עשרות פועלים ששרו ורקדו כאשר בראשם גולדמן ואיזרעאלית המלווים באנשי 'השומר' החמושים בנשק:

בעברנו את יבנאל ובית-גן יצאו לקראתנו אנשי המושבות ונשיהם וילדיהם הצטרפו למעגל הרוקדים. זו היתה תמונה נהדרת ומרהיבת-עין. במקום הרצחו של יחזקאל ניסנוב ז"ל [16], בסיבוב ואדי שרונה [17], התעכבה התהלוכה ושמעון גולדמן דיבר על היום הגדול, שזכינו בו לגאולת שרונה, המבטיחה ומחזקת את הגליל ומשמת תשובה נצחת לרוצחי יחזקאל ניסנוב, שנפל חלל בהגינו על כבודו ורכושו של העם. [18]

למחרת העלייה על הקרקע התייצבו איכרי יבנאל ובית-גן לחרוש את אדמות שרונה. החורשים הותקפו על-ידי ערביי הכפר חדתה ונהדפו על-ידי אנשי השומר, שאבטחו את העבודה. היה זה קדימון להסגות גבול מצד תושבי הכפרים המוגרבים ברמת סירין (רמת יבנאל) ותושבי הצ'רקסים של הכפר כמא לבין מתיישיבי שרונה ואנשי השומר.

[9] על פעילותה של אחוזת שיקגו בשרונה בהרחבה ראו: "רגב, שרונה", עמ' 20-68.

[10] על גולדמן ופועלו ראו עבר הדני, "'אחוזות' – וחלוצן ש. גולדמן", דבר, 14.9.1951, עמ' 3.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=DAV%2F1951%2F09%2F14&id=Ar00304&sk=760C6951

[11] על אחוזת סנט לואיס והתיישבותה בפוריה ראו: "כץ, היזמה הפרטית", עמ' 106-112; "כץ, מפעל האחוזות", עמ' 126-128; "רגב, שרונה", עמ' 23-20.

[12] באחד המקורות נכתב כי ר' יצחק היימן היה ממייסדי אחוזת שיקגו בארה"ב. המשקיף, 19.4.1939, עמ' 1.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=HMF%2F1939%2F04%2F19&id=Ar00115&sk=1599A1F8

[13] "כץ היזמה הפרטית", עמ' 102.

[14] "ביתן, תמורת", עמ' 68.

[15] שם, עמ' 91; "רגב, שרונה", עמ' 22-23.

[16] על הירצחו של יחזקאל ניסנוב (13.2.1911) ממייסדי 'בר גיורא' וה'שומר' ראו: "רגב, שרונה", עמ' 25 והערה 39 שם.

[17] במקום זה הוצבו לעיתים מחסומים ומארכים לנעים בדרך: שם, שם.

[18] שם, עמ' 24-25.

מספר שבועות לאחר "התהלוכה" תיארה רבקה מחנימית את ביקורה הראשון בסרונה-שרונה "למקום המיועד למחנה הגענו לפנות ערב. עוד נראו שרידים מן הכפר הערבי. הנה עוד חוששות אחדות...התחלנו בניקוי ובהכנת מקום לחברים אשר ישארו כאן...". בפי אנשי אחוזת שיקגו נקרא היישוב החדש בשם **רמה**, אך בפי כל הוא נודע בשמו **שרונה**. בעקבות הקמתו נוצר גשר בין מושבות הגליל התחתון המזרחי ועמק הירדן (מלחמה, כנרת, יבנאל ובית-גן) לבין 'המושבות העליונות' (סג'רה וכפר תבור). הייתה זו נקודה חיונית במעבר הדרך מהגליל התחתון המערבי לבין בקעת יבנאל ועמק הירדן במזרח. [19]

מהלך התיישבותי זה עורר שמחה רבה בקרב איכרי מושבות הסביבה, שהיו חשופים לפגיעות שוודים ומרצחים ונטע בהם ביטחון. כבר לאחר רכישת אדמות שרונה בידי יק"א הודה ועד המושבה בית-גן לפקידה ולכרון רוטשילד על מעורבותם בבניין ההתיישבות היהודית הגליל "אנו מביעים...את ברכתנו ותודתנו בעד עמלכם ומרצכם בקניית הכפר שרונה. וזוה הננו מבקשים...למסור לכבוד אדון הבארון בנימין רוטשילד את רגשי תודתנו העמוקים...". לאחר רכישת אדמות שרונה בידי יק"א, פנה אל פקידות החברה (אוגוסט 1913) ישראל גלעדי, חבר ועד השומר, בהצעה לייסד קואופרטיב חקלאי ליישוב קבע של אנשיו. הוא ביקש להעמיד לרשות 'כפר השומרים' חלק מאדמות שרונה (-1500 1300 דונם) ולקבל הלוואה לכניית המגורים "15 בתים קטנים משני חדרים ומטבח כל אחד". אולם יוזמה זו במתכונתה לא יצאה אל הפועל. [20]

עד לכנייתם של בתי אבן ומבני משק, התגוררו פועליה הראשונים של אחוזת שיקגו בשרונה בחורבות ובמכלאות של הכפר הערבי סרונה. שאול בסקינד, שנמנה עליהם, תיאר כי מקום מגוריהם היא מלא "זבל צאן ובקר" והייתה בו "קרקע טחובה". [21] כשנה לאחר העלייה לשרונה ביקר בה רועה העדרים ח' סלעם-קמיניצקי ותיאר את המתרחש במקום "ל...קבוצת הפועלים אשר הכשירה את הקרקע גרה עדיין בחוששות הערביות, שהיו במקום. חיי הפועלים בחוששות עשו עלי רושם מדכא, אולם הסעודה במטבח המשותף והשירה המשותפת אחר-כך, השלימו את החסר". [22]

בפיקוחו של איזרעאלית הכשירו הפועלים את הקרקע ונטעו באדמות שרונה מטעים שקדים וזיתים. במקום נבנו שני בתי מגורים, מטבח, חדר אוכל, חדרים מגורים לפועלים. המבנים הוקפו בחומה מאבני בזלת. לפרנסתם עבדו הפועלים בסיקול, בהכשרת הדרך לבית-גן ובטיפול במטעים. גם איכרי מושבות הסביבה יצאו נשכרים ממטעי האחוזות סנט לואיס ושיקגו ועבדו בהם עם פרדות בחריש ועיבוד השדות. בשתי האחוזות פרצו לא אחת שביתות פועלים, שנגעו לגובה השכר והעסקת פועלים ערבים. בשל כך הוחלפו לעיתים הפועלים והתפוקה ירדה. קושי נוסף התעורר בשל התבססותן על משק חד-ענפי, שטמן בחובו סיכון כלכלי והתנהלות כספית לקויה. עד לערב מלחמת העולם הראשונה הושקעו באחוזת שיקגו בשרונה כ-40,000 דולר, באדמותיה ניטעו 2,400 דונם שקדים והועסקו בה שלושים פועלי מבני העלייה השנייה. [23] בעיתון 'האחדות' נזכרה שרונה בעת ההיא (מרץ 1914) כאחד "המשקים הפרטים בגליל התחתון". [24]

עם פרוץ המלחמה בקיץ 1914 נותק היישוב היהודי בארץ-ישראל ממקורותיו הכלכליים. אט אט השתקו מערכות החיים, העלייה פסקה ויהודים רבים היו מועמדים לגירוש בשל נתינותם הזרה. בשנת 1915 הגיע לפקח על שרונה מורים (משה) קולקר, מאנשי אחוזת שיקגו. בסיועם של שלושים הפועלים הוא הכשיר 1,450 דונם. למזלה של שרונה נחילי הארבה הפולשים באותה שנה, הסבו לשדותיה נזק מועט.

[19] שם, עמ' 26-27.

[20] שם, עמ' 27-32.

[21] לזיכרונותיו של שאול בסקינד על חיי הפועלים בשרונה ראו: "עשרה היינו...", הצופה, 22.11.1938, עמ' 3. http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=HZH%2F1938%2F11%2F22&id=Ar00305&sk=79A4EB1F

[22] "רגב, שרונה", עמ' 30-33.

[23] שם, עמ' 32-37.

[24] האחדות, 22.3.1914, עמ' 5.

עשרה היינו...

לעליה המחודשת על אדמת שרונה בגליל עשרה היינו בגליל התחתון המערביליים ל"שרונה" — כפרו-שוודדים המפורסם, השוכן על הר גבוה בין המושבות יבניאל וכפר-תבור. כפר זה קם למקנה לחברת "אחוזה" על יהודי אמריקה, ולפי המנהג בימים ההם לא מפרו לך את הקנין גם אחרי ששילמת במיטב כספך, אלא אחרי קשיים מיוחדים, ולפעמים רק אחרי דמים נוספים. שרונה היתה שייכת לסוג אדמה זה, נשאר משפחת אחיות בכפר, למען אשו יעמדו לממשלו למתיישבים, אין, אנו זרים מכאן — אמרו אלה — ונשארו.

המרחק בין "פוריה" — ממקום שיצאנו בלילות מנהל החווה העתיקה דה ומנהל העבודה — עד "שרונה" מהלך שעה אחת והציג מפוריה יצאנו עם עלות השחר, והגענו עם ערב לשרונה, נצטרפו אלינו כמה עשרות מלווים מכל הגליל התחתון, חברי "השומר" רוכבים וקדו ריקודי "מיי דאן", ריקוד כבוד של פוטות ערב ביות מצוע אצילי, העמק הרחב שבין פוריה ושרונה נתמלאו קול "שירת העבודה", בתהלוכה השתתפו אכרים, פועלים, שומרים וגם אחדים מהעיר בים שבסביבתה בראש התהלוכה התנוסס דגל משי, ועליו רקום באותיות זהב "לכובשי שרונה", מעשי ידי צעירה אחת מארצות הברית, הנארי מים שנישאו ויריות האקדחים שימשו אות כבוד וגבורה והוסיפו פאר.

על השביל העולה בהר לשרונה — במקום שנהרג השומר האמיץ הצעיר הקאווקאזי ממשפחת ניסאנוב הידועה בארץ, שהשוודדים לא לקחו את פרי דותיו מידיו אלא לאחרי צאת נפשו — עמדה התהלוכה במקומה, אחד מחבריו ב"השומר" נשא נאום נלהב ומעורר וטיים במלים אלה: "הנה אנהנו עולים לכבוש את מקום מושב רוצחין". צברנו במקום גי אכנים קטן ויהי למצבה ונכנסנו עם ערב לכפר.

עדת המלווים נפרדה מאתנו מתוך נאומים וקריאות הידר. המנהל נאם נאום נבואי "עוד יהמו רחובות שרונה מאדם, והשדות יעניקו רוב בר, וככרמים ירונו".

הכפר היה הרוס ברובו, רק בתי חמר אחדים בצבצו מבין החרבות. מנהל העבודה ירד מעל סוסו והצביע על אחת התצרות: "הכנסו!" — נכנסנו, החצר כולה ביצה אחת ירוקה ומעלה לה סרחון, לא הכינו הרבה, ניגשנו תיכף לעבודה, הרסנו בנין אחד,

שבהריסתו העלה אבק שהורר עד למחנק, העבודה התנהלה בהרציות ומתוך חזוה, מאבני החורבה סללנו שביל בתוך הביצה, אחד מחברינו קרא בסגנונו של נפוליאון: "חברים, עשרות דורות מציצים אלינו מתוך ביצה סרחונית זו", סוף-סוף הגענו לבנין המיועד לשבתנו, אף הוא מלא זבל צאן ובקר, לאור פנסים עלובים הוצאנו את הזבל מהמכלאה והכשרנו נוה לדירה, פרשנו מחצלות על הקרקע הטחובה ושעת המנוחה הגיעה. המנהל, יהודי מגוהץ מאמריקה, החנדב לישון אתנו בלילה הראשון, קבלת פנים נהדרה סידרה לנו הפרעושים שהרגשנום אחר כך, במשך כל ימי שבתנו בשרונה, הסרחון שבמכלאה, גם לאחר שניקוה והפרעושים הכניסו נימה של הול במצב הרוח המרום שלנו ובלילה ההוא נדדה שנתנו, ויצוין אומץ לבו של המנהל, שהתהפך מצד אל צד עד אור הבוקר, ללא ריסון, הוא הראה טולידאריות גמורה אתנו, הערכנו את סבלנותו כשראינו בבוקר את האיש המגוהץ והמצוחצח שהפך שחור תארו וסימני עקיצות פרעושים — נקודות נקודות אדומות — בתוך

השחור ככוכבי השמים אשר לא ייספרו מרוב.

בבוקר יצאנו לסייר את הסביבה, שטה ממשהלנו הנכבש, תושבי המ"קום המעטים הסתכלו בנו כמבט לא ברור, של ביטול או של כעס, אך קרוב לוודאי של צמאון לכסף.

במשך הימים הכנסנו סדר כתינו, ביום סקלנו, יישרנו את הקרקע המלאה גבים, עקרונו משורש עצים פראים, ניכשנו קוצים וניגשנו להריחוב את המעונות שעל אדמתנו. — ובלילות על פי רוב היינו "מוכנים ומזומנים" להתנפלויות שונות שאירעו לעתים קרובות מאד. הזמן למושבנו שומר מיוחד, אחד מאמצי מאכרים שבראשי-פינה, מנהם גראבובסקי; בכל לילה ולילה היה יוצא ברכיבה על סוסתו האצילה, משוטט בסביבה ושר שירים ערביים על הטבע, על האהבה ועל החוד שבגבורה, כשהוא המיט רובה וחגורת כדורים.

מעט מעט הסתגלנו לחיים אלה, ובמשך הזמן נתוספו פועלים, גדל הקיבוץ והתחלנו לשפר במקצת את תנאי החיים. זרענו, נטענו, גם דאיינו תוצאות יפות לפעולתנו. המקום קיבל צורת יישוב והגיע הזמן להילום על בנין בתים במקום החורבות והמכלאות שמצאנו. מבקרים למאות היו אצלנו וראו את עבודתנו מתוך

התפעלות. נעשינו אובייקט יפה כל-פי חוץ, ומבפנים ידענו רק אנו את העובר עלינו.

אמנם אין להשמיט מתוך השורה הארוכה של התלאות והחיים הקשים שהיו בשרונה גם רגעים מקסימים ומרגינים. בערבים הבהירים לאור הירח, — היינו יוצאים להתענג על יפי הטבע של המקום. ביהוד לקח שבי את לבנו "התבור", החר המתבוד הנפרד משרשרת הרי נפתלי ועומד לו יחידי כשומר על עמק יזרעאל רחב הידים, שטרם היה מיר שב על ידי יהודים, מלבד מרחביה, הנקודה היחידה שרק התחילה להתפתח. יפים היו הערבים, ונעימה היתה השיירה שפיורנו את צליליה על המרחב השומם, צלילים שהתערבו עם המיית הפלג המוביל את מימי מטה מטה לעמק יבנאל.

עם עכור תקופת הכיבוש ושיבת החיים למסלולם הרגיל, פג שחרון ההתמסרות, החיים התחילו דורשים שיפורים, ושיפורים בשרונה של אז — פירושם לשנות את הכל מיסודו. אולם דרישה זו נתקלה ביחסו האדיש של המנהל ואדישות זו עוררה תרעומת רבה בתוכנו. המנהל התחיל עויין את הראשונים, אלה העשרה שש"מם היה נישא בגליל כ"כובשים", ולא פעם אמר: "אין לי צורך במיוחסים, הוא חיה לשעת הכושר שיוכל להיפטר מהם, ראשונה פטר שנים שהיו בין מגישי הדרישות (שלא נתמלאו, כמובן). אחרי זה פוטרו גם הנשארים. בחווה הורגשה אווירה של תרעומת, שמור עוד בזכרוני עיר קטן מאותה תקופה, המעיד על מצב הרוח של עזו. השיר היה מושר במנגינת "פה בארץ חמדת אבות":

פה אצלנו בשרונה הכפר
במעוננו הנרפס ונד
פה סובלים מגנטיים וקר
בלי אוויר ובלו קו אור
והפקודות שנתקת זומ,
אינו כלום, רק שכיר-זומ.
היום פה... פה... פה...
ומחר לא... לא... לא...
קה חסבינון ולך ולך.
כעבור שנים עברתי את שרונה.
מצאתי בה פועלים, בתים יפים וכרמי שקדים, שסופם היה כסופם של עשרה הראשונים.
עשרות שנים עמדה וציפתה לנוגלים שעלו עכשיו וכבשוה מחדש.

הצופה, 22/11/1938, להערה 21

אולם המחסור בתקציב, גירעונות כספיים והחרמת בהמות העבודה על-ידי הצבא העות'מאני הביאו להפסקת פעילותו למשך שנת 1917, שבה הוחכרו אדמות האחוזה לשכניה הצ'רקסים. בעקבות המלצות זו"ח של נטיעות השקדים בשרונה (מאי 1917) הסכים בקיץ אותה שנה 'המשרד הארץ ישראלי' לקבל תחת חסותו את עבודת העידור במטעי השקדים באחוזה "...ע"י העדור הזה אפשר יהיה להציל את הנטיעות מכליון". מבין אנשי העלייה השנייה, שעבדו בשרונה ניתן למנות את א"ד גורדון (1916) וכן את בני הזוג יצחק ואוה טבנקין (1918). בין היתר הועסקו באחוזה מספר קבוצות של פועלות, ששאפו לכיבוש העבודה.

בעקבות גירושם של תושבי תל-אביב ויפו בזמן מלחמת העולם הראשונה, גדלה אוכלוסייתן של שרונה ומושבות הגליל באופן זמני. ביולי 1918 נתקיימו בשרונה ועידת הפועלות החמישית והאספה השנתית העשירית של אגודת 'השומר'. [25]

בסיומה של המלחמה, החליטה אחוזת שיקו לחדש את העבודה בשרונה. אולם החברים שנשלחו מארה"ב לבחון את הנעשה במפעל החקלאי התיישבו וחזרו כלעומת שבאו. אכזבתם נבעה מהתנובה הדלה של המטעים והמתיחות הביטחונית ששררה בגליל התחתון בשנים 1918-1921. ביולי 1919 ביקר בשרונה האגרונום ד"ר אלימלך זגורודסקי וכתב זו"ח מקיף כיצד עליה להיות מנוהלת מבחינה חקלאית והתיישבותית. בשנת 1920 נשלח ליאון בורמן, מחברי האחוזה, להחליף את קולקר בניהול ושיקום שרונה. הוא התגורר במקום כשנתיים (1920-1922) ופעל לחידוש שטחי המטעים שנחרבו במלחמה יחד עם יעקב מוצ'ניק, פועלי חקלאי מאנשי העלייה השלישית. באותן שנים נסלל והורחב תוואי הכביש בין המושבה בית-גן לשרונה. ביולי 1921 עלו לארץ-ישראל והתיישבו בשרונה אברהם ודינה קפלן (קפלנסקי) עם ילדיהם. מעדותו של קפלן עולה כי בעת ההיא התגוררו ביישוב שלוש משפחות וקבוצת פועלים שמנתה שמונה בחורים ובחורה אחת (נראה כי מדובר ב'קבוצת הרועים', עליה יסופר להלן). [26] באותה שנה הגיעו לביקור בשרונה יוסף ברץ מדגניה א' בלוויית ידידו לוי אשכול (שקולניק) מדגניה ב' כפי שסיפרה אחת מנשות היישוב:

הגשתי לשולחן כל מה שהיה לי באותו יום במזווה. ישבנו, סעדנו ושוחחנו. פתאום היפנה אלי איש דגניה ב' [אשכול] מבט מלווה חיוכו האופייני, ורמז על צלחת הלחם שנתרוקנה מתוכנה. הרמז היה ברור למדי: כאן לא שיקאגו, גבירתי רבת החסד, כאן שרונה! אורחך אנשי עבודה הם, והלחם, לחם חוקם הוא. הבינותי, ומהרתי לתקן את המעוות. למדתי לאפות לחם טעים... [27]

ברץ הכיר את שרונה ממסעותיו במושבות הגליל התחתון ורשמי ביקורו בה התפרסמו בעיתון 'הפועל הצעיר' באפריל 1920:

אעזוב גם את יבנאל, ואפנה להנקודה הקרובה לה – לשרונה "רמה". פה בית-עלמין גדול נטוע. פה בחלקה הסמוכה לבתים, מקום עמדו פעם מנין צעירים ולחמו בגבורה עם השכנים, שרצו לכבשה ולעבדה, בחלקה זו פולסים עכשיו ניר צמדים-צמדים של בקר, ועל גביהם חורשים מכל הסביבה ומכל המינים, בדוים, פלכים, וצירקסים, כח אלו שאורבים תמיד לבלע את אדמת היהודים הבלתי נעבדת. ובחצר הגדולה הזו, המוקפה חומה חזקה ושכ"כ [ושכל כך] הרבה רעש ושואן הקימו בה בזמן הוסד החוה – שוררת עכשיו שקט ושלוה. מנין יהודים יש כאן ופקיד אחד. פקיד זה בזמן עבודת היהודים כ"כ [כל כך] נמאסו עליו החיים עד שביום בהיר אחד עזב את

[25] "רגב, שרונה", עמ' 37-46; אצ"מ, L18/6753, זו"ח של איזנברג ווילקנסקי על נטיעות השקדים בשרונה מ-22.5.1917; שם, L18/7510, זכרון-דברים בין מ' קולקר, י' טהון וב' יפה מ-11.6.1917.

[26] "רגב, שרונה", עמ' 47-50; לדו"ח של א' זגורודסקי "שרונה (אחוזה א. שיקו)" מ-ט' בתמוז תרע"ט ראו: אצ"מ, L18/7510.

[27] מעריב, 28.2.1969, עמ' 12.

המושבה לגמרי. – עכשיו שב למקומו, הישיבה תנעם לו מאד, אין איש מפריע, אין פועלים ואין סכסוכים, אין גם דיפיציטים [גרעונות]. דמי חכירה הם מכניסים די, יותר מהכנסה של שקדים. והרי זאת היא אחת ה'אחוזות' שכ"כ [שכל כך] מרבים לדבר עליהן בזמן האחרון בעולם הציוני!.. [28]

בשנת 1922 הצטרפו לשרונה חברים נוספים מאחוזת שיקגו וביניהם פנחס ויונה שמיר (אושמירסקי). בורמן העביר לידיו של שמיר את ניהול האחוזת, אותו מילא האחרון בהתנדבות מאחר שחברי האגודה סירבו להשקיע במקום משאבים נוספים. בשנה זו נמנו ביישוב עשרים וחמישה תושבים ונעשו ניסיונות מחודשים להכשרת ונטיעת מטעים (שקדים וזיתים) וזריעת גידולי פלחה. כן נרכשו פרות ועגלים לפיטום והוקם לול. בשל המצב הכלכלי נאלצו לעזוב את שרונה חמישה מפועלי העלייה השלישית שעבדו ביישוב. אחד מהם היה יצחק למדן (1899 – 1954), אשר שימש מורה לששת ילדי האחוזת. לאחר עזיבתו החליפה אותו בתפקיד יונה שמיר. [29]

ב-י"ג בחשוון תרפ"ד (1923) נחתם חוזה בין 'אחוזת שיקגו' ל'מרכז החקלאי' ובהסכמת 'המחלקה להתיישבות חקלאית' בסוכנות היהודית. בהתאם לחוזה התחייבה האגודה למסור לקק"ל 2,000 דונם מאדמותיה בשרונה בתנאי שלא תצטרך לשאת את החוב ליק"א על השטח האמור או לשאת בהוצאות כלשהן להכשרתו. שטח זה יועד ליישובה של 'קבוצת בריסק' (נודעה גם בשם 'קבוצת שרונה'), שהגיעה לשרונה בקיץ 1923. קבוצה זו נוסדה בשנת 1920 ומנתה עשרים ושניים חברים וחברות של חלוצים בני העלייה השלישית. חבריה התגוררו בשרונה כשנתיים, רכשו ניסיון בחקלאות ועיבדו את אדמותיה (750-1,100 דונם). באותן שנים הקימו חברי האחוזת משק רב-ענפי (משק מעורב), שכלל מטעי שקדים, תבואות וטבק, גן ירק (בבעלותו של קפלן היה משק בקר ומכוורות). בין חברי הקבוצה לחברי האחוזת שררו יחסי שכנות טובים. בעקבות בואם של המתיישבים החדשים גדל מניין תושבי שרונה. הוא היה זהה למספר התושבים של המושבה הקטנה בגליל התחתון- מצפה (59) ואילו ביבנאל המושבה הגדולה ביותר נמנו בעת ההיא 385 נפש. [30]

מאחר ששאיתם של חברי 'קבוצת בריסק' להתיישב על אדמת הלאום לא התממש ואדמת אחוזת שיקגו לא הועברה בפועל לקק"ל, החליטו חבריה לעזוב את שרונה. בשנת 1926 הם עברו לעפולה ומאוחר יותר ייסדו את קבוצת עיינות (לימים קיבוץ רמת זוד). עזיבתה של הקבוצה העיבה על הנותרים בשרונה, שנקלעו למשבר חמור. במהלך שנות העשרים הפסיקה אחוזת שיקגו בארה"ב את תמיכתה הכספית בחבריהם שהתיישבו בשרונה. בניסיון לחסל את חובותיהם ליק"א (ומשנת 1924 לפיק"א) פנו האחרונים לקק"ל ולבנק אפ"ק, אך ללא הועיל. בשנת 1927 עזבו אחרוני המתיישבים את אדמות שרונה, שהיו משועבדות לחברת פיק"א. זו החכירה את האדמות לשולמן וקוסטיצקי, מאיכרי המושבה יבנאל (שעיבדו אותן עד שנת 1936) וכן למוחמד סמר, מהשבט הבדווי ערב א-זביח ולצירקסים מהכפר כמא. [31] במאורעות תרפ"ט (1929) דיווח 'דאר היום' כי במושבות הגליל התחתון (ובהם שרונה) "שקט, אבל מצב הרוחות נסער". [32] בשנים 1930-1936 עיבדו איכרי יבנאל שטח של 3,000 דונם לערך. החצר והמבנים בשרונה שמשו בתור מחסנים לתבואה ולכלי העבודה של החוכרים. "בעקבות המרד הערבי בשנת 1936 החריבו ערבי הסביבה את היבול ושרפו את הבתים... במשך שנת 1936/37 הערבים תפסו שטח של 1,000 דונם בערך, והאדמה שהיתה מעובדת ע"י אכרי יבנאל".

[28] י' ברץ, "רשמנים מדרך קצרה", הפועל הצעיר, 2.4.1920 עמ' 14-16.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=HHR%2F1920%2F04%2F02&id=Ar01502&sk=2156D97D

[29] "רגב, שרונה", עמ' 50-54.

[30] שם, עמ' 54-60.

[31] שם, עמ' 60-65.

[32] דאר היום, 2.9.1929, עמ' 4.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=DHY%2F1929%2F09%2F02&id=Ar00405&sk=81C4004B

רשמים מדרך קצרה.

הדמיון לוי הפעם לעבר את כל המושבות, את הגליל התחתון והעליון, ואודה על האמת אף סלה אחת לא רשמתו, ואף החלק המאה לא אספר — כי למה אלה סודות סן, הבית, הלא הדרך, לבי קרובה, וסי אוני יודע וסי אני רואה את הסתרה על כל צער ושעל? אבל יש דברים חשובים מאד שרואים אותם ושישבים אותם מהר מאד, או ששוכבים עליהם בשתיקה נטורה, ומה שיחיד התרשם בנתיב אמת לספר מאן בכתבו:

פני מערות לטלחמיה, ועל אם הדרך—הכפר היפה העמוק בלו נני ירק ועצי פרו שונים, ועל-יר הדרך, לעיני כל העברים ושבים, בית הקברות של הכפר, אגבו סכיר אחת המצבות החדשות, היא מצובה פרחים שזה רק עכשיו הונחו שם עי איש קרוב, מה קבור איש ערבי שנחרג בהתנפלות על, מלחמיה לפני שנים אחדות, את דמו נאלו קרוביו באותו השעה, בהרגם את חברנו קלוי, כפעם בפעם בעברו את הכפר הגני פונש מה מבקרים ולעיתים קרובות גם מרח רענן, וסי מבקר את קברו של קלוי החביב? מי ישים פרח על מצבתו? מה עשית לזכר העובר החביב הזה שהיה לנו לסמל בחייו?

במרחק רגעים אחדים מפה, זכרנו, רצנו 4-5 צעדים למושבא לעזרת ספר כדורים נתך עלינו והצלחנו, בכיו לעבור, ובאותם הרגעים פגשו השודדים בקלוי, שבא מצד אחר, והרגוהו. עברו שנים אחדות, ושמו של קלוי נשבה למרי, מצבת זכרון לא הקימו לו... בודד נשאר במושבא זו, שאין יורשים לצאונה—עבודה עצמית ומתמידה, דואב לבי לראות את המושבה היפה הזו, שביכ עשירה בטנולותיה הטבעיות, עזובה, שטפה, מטה למרי, לא בני ישראל ולא בנותיהם מעבדים את ידותיה, אלא אותם בני הכפר הסמוך—הם חורשים וורעים, הם מְעַשְׂבִים את השדות, הם מנכשים את השדות מביב הבית והותודים עוסקים בדברים אחרים למסרי...

מות, מות במושבא, צעירים אין למרי, הילדים עברו למקוה ישראל, והראגה עכשיו, בעקר עכשיו, גדולה מאד, מברחים להרבות את מספר התושבים, אבל גם בדרון זה המטפורטית עולה ויורדת: נפוצו שמעות כי בהיים חופצים, נחלים—המטפורטית עולה, רצים לחפש פועלים עבריים ונכונים לכל, למחרת באות ידועות מרגיעות—המטפורטית יורדת, ובאמת מה יכולים לעשות האברים באמצעיהם הרלים? והפקידות? — היא רחוקה מלהעריך ומלהבין את המצב הנכון.

עזבתי את מלחמיה והגה יבנאל, לא היתה שרין שנה שיעברו בה כיכ הרבה פועלים כמו בשנה האחת עכשיו ענת ורועת החמשה, ולעיתים רחוקות תפגש ביהודי, רב החורשים דוים, והוורעות במלא חפץ—ערבות, לעשירות תפגשו במושבא, בכל שנה ופנה, על יד כל בית ובית פועלים זמניים וחרתים שנתיים, נוכחתי כמה שכנותים אצלנו עיר העבודה במושבא: שובו למושבא, שובו להעבודה בפית, רחובות וכדומה!! אצלנו בגליל אין צרך לעשות תעמולה: באים צעירים רבים שרואים רוקא לעבוד אצל האברים, אבל מי יקבלם? הכי מספיקה העבודה אפילו, לפועלים הנמצאים בקביעות במושבא? נמצאה קבוצת פועלים ביבנאל וגם היא צריכה היתה להתפור מפני חסר עבודה, המרובלים של לסוד העבודה אינה עומדת ככל בפנינו, את דורו האחרים מלמדים בנקל לחרש גם במחישא הארזופאית, ואפילו בנטיעות שמעולם לא ראן, ולא שסעון, והנטיעות מתרבות משנה לשנה, מתרבה גם מספר התושבים... במושבא.

אעזוב גם את יבנאל, ואפנה להנקודה הקרובה לה—לשרונה רמיה, מה בית-עלמין גדול נשוע, מה בחלקה המטובה לבתים, מקום עמרו פעם סגן צעירים ולחמו בנכורה עם השכנים, שרצו לכבשה ולעבודה, בחלקה זו פולטים, עכשיו ניר צפרים-צפרים של בקר, ועל נכוחם חורשים מכל המכיבה ומכל המינים, בדוים, פלטים וצדיקים, כל אלו שאורכים סמיר לבלע את ארמת היהודים הבלתי נעברת, ובחצר הגדולה הזו המוקפת חומת חוקה ושכיב הרבה רעש ושאן הקיטו: בת בוסן הוסף היתה — שוררת עכשיו שקט ושלוה, סגן יהודים יש כאן ומקיר אחר, מקיר זה בוסן עבודת היהודים כיכ נמאסו עליו החיים עדי שכינים כדור אחר עוב את המושבה למרי, — עכשיו שם לסקופ, חשיבה תנעם לו מאד, אין איש מרע, אין פועלים ואין סכסוכים, אין גם דינטיזמים, דמי חכירה הם מנטימים די, יותר מהכנסה של שקדים, והרי זאת היא אחת האחויות שכיכ מרבים לדבר עליהן בוסן האחרון בעולם הציוני!...

ולא רחוקה ממנה, ולא שונה ממנה — ססחה, זו—שום שנו לא הל בה במשך הוסן, ססחה אינה יודעת עיר חדשות בעולם העבודה, ושאלת, המרקטורים אינה מסודרה אותה: מע פערשים אביסעל חוסט, און מע סעווארפט אביסעל דודה, כבשנים הקדמוניות בהתפעלות רבה מספר לנו אחד האברים עיר המצאת בנן — עבר במשרדה על הששעיות הוועה, הכי זה לא זיק לה?...

לא אורך ביותר ולא אפרט עיא כל מושבה ומושבא, אפשר לכלל את כולן את-הגדולות והקטנות, את הגליל העליון והתחתון במשפט אחד — בנן רעוע ביסודו העמך להתמוטט לכל נגיעה קלה, ואת זה מרגישים ביחוד עכשיו...

לא מרובות-טנים הן הקבוצות השונות בגליל, אינו מכדיל אותן גם המרחק, בגליל העליון כמו בתחתון, אותו הרעש והמרוטת, אותן השאלות המסוריות את כולם, שאלת הקוסמית, שאלת העבודה הזמנית ועוד ועוד, וצד חיובי לכולן: ערות גדולה למתרחש בעולמנו וגם הבנה ידועה.

רק קור אחד מכדיל ביניהן — המושבות הקיסות, בדרך לאילת-השחרזי הגנו פוגשים יהודים אחרים טובלים את פירותיהם ומעט הרלות' לראש-שנה, אלה הם אברי וויהוי: אחרי שנלו את הפרדות מהאיבר נרינה, הם החליטו להעביר הכל, ואגלה לכס סוד: ער היום לא ידוע מי היו השודדים, ואם בכלל שדרום, קרוב לראי שההתיים, אלו תושבי וויהו, הוצאו בעצמם את הפרדות, כי מי ירעו בעדם, הלא הם בעלי המקום ואף יהודי לא נמצא שם.

מתקרבים אנו ליסוד-המעלה, מי מאתנו לא הרגיש בעברו את המושבה הזאת בשיריזי הפרדסים העזובים, בכרמות החרוטות ובכנינים ההרוסים מחורשי ננות, גדול החיבן מבחון, ועוד יותר גדול מבפנים, התושבים, אבל גם בדרון זה המטפורטית עולה ויורדת: נפוצו שמעות כי

המושבה דומה עכשיו לעירה קטנה ברוסיה: כל פוני טפות ומורגים קרועים, הוצאו החוצה, על ענפי העצים תלויים כלי נחשת שונים—מסוים מסידים, הכל לכבוד ססה, יהודים לא נראים ברחוב, לעינת זה עשרות בלתי יהודים.

במשך רגעים מסורים עלה בידנו לאסוף את צבור האנשים הקטן לתוך בית הכנסת, איזה הרגשה העיקה עלי בהסתכלי בפנים התורים של הזקנים הללו, פניהם התורים מעידים על עבר קשה מאד וקשה לי מאד להתחיל לדבר אליהם, קשה ההרגשה, שאנו הצעיר בשנים, צריך לספר לזקנים עיר המצב ולעזור אותם לאיזה פעולה, קשה להשפיע על הזקנים שקיב הרבה חיים השקיעו במושבא זו, לעזור בהם הברה כי, אמור לעזוב את המקום, נדמה שזה יותר סודי יפגום בכבודם ובכבודנו אם נצטרך לדבר ככה, אם לא יבואו הם וינירו לנו, במחור יותר סודי יקר עלה לנו המקום כי כיום אחד נעזבהו!! אולם לראבוננו הגדול המצב הוא אחד למרי, איזה דברים נשעו מה?!! חברתנו שסלוה אותנו הימסת סמני את העפרון והושסת הכל הכל, אבל את מה שנאמר לא אספור לדמום, הגנו מתביש, מתביש מאד... אם המצב קשה — אומר וכן אחד — יש לנו שמים, אין שריש צו נאס!! הגנו בכחינת נשים, ובנשים לא לחטום, נתן להם את הכל, את הברכות את הרכוש את הכל, אבל את הנפש לא יקחו!!

בודדים הצעירים מה, אין און קשבת לדבריהם, קשה לחדר לאטמוספירה המחניקה הזאת.

ובכה גם המצב במשפר-הירדן, אטכול היתה התנפלות, והיום כלם ארוו כבר את החפצים, בשדה אינם עוברים, ומתכוונים לעבור לצפת, לאן תלכו — שואל אותם חברי, — הלא בצפת ניכ אודים את החפצים ומתכוונים לסקום אחר, אולי למשפרי... — לים, לים נכך, אם לא תהיה לנו בירה, פועלים עבריים לא נכנסו, הם רק יעוררו את חמת הערביים והם הם המביאים לנו את כל הציוות... 14 גברים במושבא 15 חרתים טלבר נשותיהם ובניהם, ולזה ישוב עברי יקרא.

ומהרהר אנכי: למה אנו מתכוונים, בפני מי אני רוצים להקין? מי איכנו הפנימי, אם לא הרקבון שהשתרש במושבות הקיסות ביסודן והולך ומתפשט ואוכל את כולן, הכי מה ההבדל בין משפרי הפית יותר המושבות, מאין שואבים וקני משפר-הירדן את נמוקיהם נגד הפועלים העבריים, האם לא ספי וקני ראשון-לציון ודומה לה?...

צריך להכניס רוח חדשה במושבות ההן, דא ישוב חדש — ומה הם כיכ מספרים, אתם באים למול את ארסתנו!!

בהוראת ממלא מקום מושל מחוז הגליל בלקבורן פינו הערבים את השטח. בשנים 1937-1938 חודש עיבוד הקרקע בשטח של 2,000 דונם על-ידי ארגון 'משמר השלושה' [33] מיבנאל. [34]

חברי האחוזה שהתיישבו בשרונה דרשו מאגודתם בשיקגו פיצויים על שנות עבודתם והשקעתם הכלכלית במקום. לסעד משפטי הם פנו לוועד לאומי, שמינה ועדת בורות בעניינם. בינואר 1927 קבעה הוועדה כי יש לפצותם, אך החלטותיה לא נתיישמו. בחלוף חמש-עשרה שנה (1942), התחדשה הבורות ונקבע כי יש להעניק למספר משפחות קרקע תמורת החוב. אולם סיבה משפטית מנעה מפי"א להעביר אנשים פרטיים את הקרקע, שנרשמה בבעלות אגודה (אחוזה שיקגו), שהפסיקה לפעול. בית ביקרו של קפלן בארה"ב בשנת 1947, הוא ניסה לכנס ישיבה של הנהלת אחוזת שיקגו כדי לקבל אישור רשמי של העברת חלקות הקרקע מפי"א לבעלי החוב. אך לא עלה בידו לאתר את מספר החברים הדרוש לכך. [35] לימים תיאר פנחס שמיר, מאנשי 'אחוזה שיקגו', את קשיי ההתיישבות בשרונה, שהביאו לעזיבתה:

היינו אז [1922] רק שלוש משפחות עולים מארה"ב, ופועל אחד, ישראלי, בין בדואים, רחוק מישוב יהודי, בלי בית ספר לילדים ועזרה רפואית. וכך המשכנו יחד לעבוד במשך 6 שנים – החברים האמריקאים [של אחוזת שיקגו] לא באו. ולא היתה באפשרותנו להחזיק עוד מעמד בשרונה אשר בגליל. סוף סוף נאלצנו לעזוב בצער רב את המקום ולחפש מקומות-התיישבות אחרים. [36]

3.1.6. 'קבוצת הרועים'

לאחר מלחמת העולם הראשונה נערך בשרונה ניסיון נוסף לביסוס ענף המרעה במשק העברי בארץ-ישראל באמצעות 'קבוצת הרועים'. רעיון 'כיבוש המרעה' צמח בקרב תנועת הפועלים בתחילת דרכה והיווה בסיס באידאולוגיה של אגודות 'בר גיורא' ו'השומר'. בפסח תרע"ד (1914) הועלה הרעיון מחדש באספת 'השומר' בתל עדש והוחל בלימוד עבודת המרעה אצל שבטי הבדווים באזור השרון. בסיום תקופת הכשרה קצרה יצאו כעשרים חברים להגשמת חזון 'כיבוש המרעה' בגליל התחתון. בשנים 1914-1916 עבדו הרועים במושבות בית-גן, מצפה ובכנרת. שך עבודתם היה זעום ותנאי חייהם היו קשיים משל איכרי המושבות. בשנים 1916-1917 נעשו ניסיונות ל'כיבוש המרעה' בחצר טלחה (תל-חי) ובאדמות טיון של יק"א בגליל העליון. [37]

נראה כי לשרונה הגיעה 'קבוצת הרועים' בשנים 1918-1919 וקיבלו לידיהם את העדר של שמעון גולדמן המנוח, שהיה נאמן האחוזות של סנט לואיס (פוריה) ושיקגו (שרונה). קבוצה זו פעלה בשרונה במקביל לעבודתם של נציגי אחוזת שיקגו ביישוב ועסקה ברעיית צאן ובעבודת משק החקלאי שכלל, פלחה, גן ירק ולול. בשרונה עמדו לרשותם חדר אוכל ושלושה חדרי מגורים. עם בוא הגשמים עלו הרועים עם העדר לרמת פוריה, שם עמד לרשותם חדר מנוחה ודיר.

[33] משמר השלושה היה מושב במזרח הגליל תחתון, בבקעת יבנאל מצפון וסמוך למושבה יבנאל. בשנת 1953 צורף למועצה המקומית יבנאל. ב-13.4.1937 הוקם המושב על אדמת פיק"א כיישוב חומה ומגדל במטרה ליישב את השטח בין בית-גן ויבנאל. היישוב נקרא על שם שלושה מתושבי יבנאל, משה זלמן בן-ששון (לונץ), יהודה אליוביץ וגדליהו גלר, שהלכו מבית-גן ליבנאל ונרצחו בדרכם, ביום 14 במרץ 1937 במהלכם של מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, ביום השלושים למותם הונח היסוד למושב העובדים על שמם; "ביתן, תמורות", עמ' 158.

https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A9%D7%9E%D7%A8_%D7%94%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%A9%D7%94

[34] אצ"מ, 15/2266, י' נחמני אל הנהלת פיק"א מ-14.11.1937; שם, 15/4311/7, "מצב אדמות שרונה בשנים האחרונות" מ-5.9.1938 בצרף זכרון-דברים עם מושב 'משמר השלושה' מ-15.11.1937.

[35] "רגב, שרונה", עמ' 66-68; בשנת 1936 ניסתה פיק"א לברר מה עלה בגורלה של 'אחוזה שיקגו', שלא עמדה בהתיישבותיה הכספיות בהתאם לחוזה שחתמה האחוזה עם יק"א לרכישת אדמות שרונה. על כך ראו: אצ"מ, 1/8253.

[36] דבר, 3.10.1955, עמ' 3.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=DAV%2F1955%2F10%2F03&id=Ar00300&sk=C5CC0C26

[37] "רגב, שרונה", עמ' 69-73.

להערה 34 מצב אדמות שרונה -
סיכום ב-5/9/1938

מצב אדמות שרונה בשנים האחרונות

אכרי יבנאל עברו משנת 1930 עד תחילת המאורעות ששה של 3000 ד' בערך. ^{המלך} מספר והבניינים בשרונה היו קיימים עד אז וספגו בתור מחסנים לתבואה וכלי עבודה עבור החוכרים היהודים.

בשנת 1936 החריבו ערבי הסביבה את היבול ושרפו את הבתים.

ב-1937/38 חדשו את עבור הקרקעות הנאל עיי ארנון מספר- השלטה סיבניאל (כפי זכרון-דברים מ-15.11.36) על ששה של 2000 דונם; במסך תקומה ההריסה, הזריעה והקצירה, חברי הארגון אקנו באופן זמני את הבניינים הנאל לצרכי עבודה.

במסך שנת 1936/37 הערבים השוו ששה של 1000 ד' בערך, והאדמה שהייתה מעובדת עיי אכרי יבנאל.

הדבר הובא לפני סר בלקבורן, וזה, האחרון, סקר על הערכים לפנות את השטה התפוש.

טבריה 14.11.37

Clarrie 15/11/37

PLGA
Joeler *TERIZH*
10.11.1937
1000
Clarrie 15/11/37

לכבוד
הנהלת פיקא
תיארה
א.נ.

אנשי מספר השלטה סיבניאל ברצונם לעכר את אדמת שרונה. לפי דבריהם, נהלו מו"מ אתכם ואתם הסכמתם לאחכיר להם את האדמה, בתנאי שיביאו פטי- סכתב ~~ששני~~ אנני מתנגד לזה;

אינני יכול לתאר לי דרישה מוזרה כזאת מצדכם, היות ואתם ביי הקרקע ולא אני והנכם חששים לעשות בת ברצונכם. אין לכם שום צורך בהסכמת. בכל אופן אני מעונין שתאדמה תעובר על ידי יהודים ולא יכולה להיות כל התנגדות מצדי.

[Signature]
בכבוד
י. נחמני

ח י ס ה
5.9.38

להערה 34 אדמות שרונה - 1937,
מכתב יוסף נחמני

בקיץ 1920 נמנו בקבוצה עשרה חברים וחברות. בחורף 1921 הצטרפה 'קבוצת הרועים' לגדוד העבודה' ועשתה ניסיון להתבסס בשרונה. בקיץ אותה שנה, מספר חבריה הוכפל (שמונה-עשר) וכלל מצטרפים חדשים מגדוד העבודה'. [38] הקבוצה עיבדה כשמונה מאות דונם פלחה וטיפחה משק חקלאי מושקה של ירקות (כשלושים דונם). אולם בקשותיה לתקציב מ'המרכז החקלאי' נענו בשלילה. בחודשים הבאים הועבר רכוש 'קבוצת הרועים' משרונה (עדר בן 90 ראש) אל מחנה 'גדוד העבודה' במגדל ומשם צפונה אל אדמותיו בכפר גלעדי וחמארה. בשלב זה נתפזרה הקבוצה, שפעלה בשרונה כשלוש שנים (1918-1921). [39]

3.1.7. מיישוב חומה ומגדל למושב עובדים 1938

בעקבות מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939) והתפשטות 'המרד הערבי' ברחבי הארץ, הועמד היישוב היהודי בפני מציאות כואבת שכללה: מעשי רצח, ביזה, חסימות דרכים ומארבים, הצתת שדות והשחתת יכולים, חבלה בהספקת המים וגניבה של תוצרת חקלאית. במושבות הגליל התחתון שרר ניתוק בין יבנאל ובית-גן לבין כפר תבור וסג'רה (אילניה). באזור החיץ ביניהם שכנו כפרים ערבים ומאהלי בדווים, שהצרו את התנועה בדרכים ולמקורות המים. אל תושבי הכפרים הצטרפו חברי כנופיות פורעים שתקפו מעת לעת את המושבות המבודדות והסבו פגיעות לאדם ולרכוש. להבטחת רציפות ההתיישבות היהודית מבחינה ביטחונית וביסוס אחיזתו בחבלי הארץ השונים מבחינה מדינית לאחר פרסום דו"ח ועדת פיל, הוקמו בתהליך מואץ חמישים ושתיים נקודות התיישבות מצפונית ועד דרומה של הארץ במתכונת הידועה בשם 'חומה ומגדל'. בשיטה זו הוקמה תוך יום אחד נקודת התיישבות מבוצרת, שיכלה להתגונן מפני התקפה ערבית מיידית. [40]

בקיץ תרצ"ח (22.8.1938) נחתם חוזה שבו מסרה פיק"א ל'מרכז החקלאי' ולחברת 'ניר' 4,000 דונם מאדמותיה בשרונה לחכירה למשך כשלוש שנים. המרכז החקלאי התחייב מצדו בפני פיק"א "להושיב בשרונה למשך תקופת החוזה...קבוצת פועלים של לא פחות מארבעים איש, מ'ארגון גורדון', המוכשרים לעבודה; ומתחייב לעבד ע"י הקבוצה הזו את כל האדמות הנ"ל מבלי להשאיר שום שטח בור, לזרוע בהן תבואות...ולשמרן מכל הסגת גבול שהוא". [41] בחודשיים הבאים (ספטמבר-אוקטובר 1938) נעשו ניסיונות מצד הסוכנות היהודית לקבלת אישור משלטונות המנדט (שכללה התכתבות עם הנציב העליון הרולד מקמייקל ומושל מחוז הגליל אלק קירקברייז) להתיישבות חברי ארגון 'גורדון' על אדמות פיק"א בשרונה. אישור לכך התקבל בשלהי אוקטובר 1938 והנהלת פיק"א הייתה שותפה בסוד העניין. [42]

במסגרת הקמת שישה יישובים בגליל התחתון המזרחי, נוסד ב-כ"ב בחשון תרצ"ט (16.11.1938) מושב העובדים שרונה כיישוב 'חומה ומגדל' על אדמות פיק"א. היישוב החדש בשרונה הוקם בתקציב משותף של קק"ל ו'קרן היסוד'. מייסדיו היו חברי ארגון 'גורדון' [43], שחיו במשך כשלוש שנים במסגרת פלוגות הכשרה בשרון וביהודה.

[38] לטבלה של מספר הפועלים בשרונה, שבנה נמנו שבעה-עשר (יוני 1921) ראו: הפועל הצעיר, 7.7.1921, עמ' 18.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=HHR%2F1921%2F07%2F07&id=Ar01802&sk=A81B3021

[39] "רגב, שרונה", עמ' 74-81.

[40] שם, עמ' 81-84; "ביתן, תמורות", עמ' 156-157.

[41] אצ"מ, 15/4311/7, חוזה בין פיק"א ל'מרכז החקלאי' מתאריך 22.8.1938. להעתק החוזה ראו גם: שם, 15/3878.

[42] לתכתובות אלו ראו: שם, 15/3878. בעניין זה ראו דיון בישיבת הנהלת הסוכנות היהודית מ-12.9.1938:

http://www.sharett.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=880900_sharett_new&act=show&dbid=bookfiles&dataid=1529

[43] לתמונות המייסדים של שרונה ראו:

<http://www.tmoshavim.org.il/uploadimages/sharona.pdf>

טרם עלייתם לקרקע הם התרכזו ביבנאל ועיבדו את אדמות פיק"א שבבקעת יבנאל [44], חלקם הועסק בבניית 'גדר הצפון'. (בגבול עם לבנון שהקים שלטון המנדט הבריטי). בראשית הדרך חכרו המתיישבים החדשים מפיק"א את האדמה למשך שנה אחת. מרדכי שורצפלד תיאר את העלייה על הקרקע, שלווה באבטחה אל נקודת ההתיישבות המחודשת בשרונה: "...אחד לאחד מתכנסים אנשים ועל כתפיהם מכושים, אתים, פטישים, גפירים בתחמושתם המלאה מתאספים על-יד המפקדים ומסתדרים בשורה. אלה הם האנשים העולים לשרונה...ה"משוריין" יצא כבר לגשש את הדרך, האוטומובילים טעונים צריפים, קרשים, חביות וכל מיני כלים וחומרים לעבודה...ה"משוריין" חזר, הדרך פנויה ואפשר כבר לזוז. ששה נערים, בני המושבות, יוצאים ראשונה לדרך על חמורים...ממרחק נשמע רעש האוטומובילים המתקדמים בשיירה עם המשאות הכבדים. לאט-לאט הם מטפסים על ההר. לעיני הנוסעים נגלים שדות רחבים. שמאלה מן הדרך עומד כפר ערבי ולידו המעיין, ממנו יובילו מים עבור אנשי הנקודה. והנה שרונה!...חומה פרוצה ובה פתחים-פתחים בצורת חלונות, ערימות אבנים מונחות כזכר לחורבן...[45]

ההיאחזות המחודשת באדמת שרונה הייתה ליום חג למתיישבי הגליל התחתון ועמק הירדן. כל יישובי הסביבה שלחו את אנשיהם לסייע לגורדוניסטים' בבניית צריפים והקמת אוהלים למגורים, הקמת מגדל וזרקור, התקנת עמדות, מתיחת הגדר ואיטום הפרצות בחומת האבן המקיפה את החצר, שנותרה מימי אחוזת שיקגו. בשעת בצהריים "בעצם להט העבודה" חג אירון מעל לרמת שרונה ושלח ברכה למתיישבים החדשים "ישר כוחכם! גלותם את חרפת השממה מלב הגליל. יהי-נא הבנין שאתם מקימים בר-קיימא לנו ולדורות הבאים". אולם עד מהרה הם נוכחו לגלות מספר בעיות שהקשו את חייהם בשרונה. האחת הייתה התנכלות מצד הארסים והפלחים שעיבדו את אדמות פיק"א העזבות ופנו עם הקמת היישוב. השנייה הייתה מצוקת מים והצורך להובלתם בעגלות מהמעין אל מגדל המים ב'נקודה' במשך שש שנים. החסם השלישי והמשמעותי ביותר, שהגביל את התפתחותו והתבססותו של המושב, היה הימצאותו על אדמות בבעלותה של פיק"א ולא על אדמות הלאום (קק"ל), ללא תמיכה מצד ההנהלה הציונית או גוף מיישב. [46]

ביולי 1939 הותקפה שרונה ברירות ושתי ערמות קש הוצתו. "הושבה אש חזקה והמתקיפים נשתתקו" [47]. בשנה שלאחר-מכן (יוני 1940) משה גולדנצוויג, הרוח החיה בארגון 'גורדון' תיאר בפני קוראי 'דבר' את מעשה ההתיישבות בשרונה. "השנה הראשונה היתה בשבילנו שנת נסיון. בשנה זו ידענו להחיות את השממה ולהפכה לנקודה ערה...".

[44] דבר, 28.2.1937; דבר, 1.10.1937.

http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=96KzFMUry1ERiHgyc6%2ByBy439gjzUHWgx2Bq9dL%2BxMJ9iZRyg%2Bkal.Sx509uKLeO3Yw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1937%2f02%2f28&page=18&rtl=true
http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=96KzFMUry1ERiHgyc6%2ByBzBDLOSvcMofH92a%2B1QVPAVcpiyw5%2FMcZk%2BWGg6erDifYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1937%2f10%2f01&page=3&rtl=true

[45] "רגב, שרונה", עמ' 85-87; ראו גם דיווח בעיתונות: דבר, 20.11.1938, עמ' 1; ב' חס, "עם העולים לשרונה", דבר, 22.11.1938, עמ' 5.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?href=DAV%2F1938%2F11%2F20&id=Ar00106&sk=E85A3299
http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?href=DAV%2F1938%2F11%2F22&id=Ar00508&sk=168A50A8

העלייה על הקרקע והחיים בשרונה בימי הראשונים הונצחו במצלמתו של הנוטר זאב הרשלנד:

<http://www.israelhayom.co.il/article/142263>

[46] "רגב, שרונה", עמ' 88-89; "ביתן, תמורות", עמ' 158-159; דבר, 20.11.1938, עמ' 4; הצופה, 20.11.1938, עמ' 2.
http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=8yHaYnXD6TCfoQVaRuJQGAruh0Q80iF9EJFcQiNQiAgOgYDnPV9GLxtp0jDqaEqnYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1938%2f11%2f20&page=4&rtl=true

[47] דבר, 26.7.1939, עמ' 4.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?href=DAV%2F1939%2F07%2F26&id=Ar00120&sk=8A48E007

נגולה חרפת השממה מלב הגליל שרונה העזובה שבה ונגאלה בידי ארגון גורדון

מית והתפסקה במשלוש כסף מאמיקה עבר על לאחוזת בשרונה משכר קשת. הסתדרות הפועלים בגליל נטלה אז על עצמה את עול המסום ועיבוד האדמה. הרבה עמל הושפע במקום זה והרבת זכרונות קשורים בו, כמו במושבות אחרות של הגליל ההתחון שהיו ערש העובד התקלפי בארץ. קבוצת הרועים, קבוצת פועלות, אנשי השומר ואחרים עברו וקרחו ורעבו כאן לא מעט. בתולדות המסום זכורה לשנה שהיו ועבד כאן א. ד. גורדון. גם ברם עכרי כבר קודש מסום זה שכפרכתו נפל יחזקאל ניטוב (שכט תרע"א).

לאחר המלחמה העולמית עוד התעקשו היורים מאנשי אחוזה לחשאר בישוב הקט והמבודד. אך לאחר סבל רב לא היה כוחם של המעטים להחיות מעמד. האדמה מזרה לרשות פיק"א והיות שרוב סבת כל השנים הונת האבן השחורה נפרצה בידי ערבי הכפרים הסמוכים, הכתים נחרסו בודון. נודדים עלו לסביבת הפריכה ובטיבים האחרונות ההלו בהרישת חלקות מן האדמה הנעזבה, אף חיסמו חושות אל מול החומה הפרוץ זה והחלו מתבססים במקום, שהפך מריבנו לשודדים ומתקיפים שפניהם אל הרי שובים העברים בגליל.

אדמת שרונה — המשת אלפים דונם, מוקפת אדמה יהודית של פיק"א, מרוב צדדיה, בצורת פרסה. מלבד אדמות יבנאל וכות נן הסמוכות. (מזרח-הדרומה) וסנדרה וכפר תבור שאינן רחוקות אף הן, יש לפיק"א בסביבה זו שטחים נגד חכים בלתי מעובדים. רק מצד אחד, מזרחה-מערב, נובלת אדמת שרונה עם אדמה לא-יהודית, של כפר קטן — הכפר הע'אקאסי. אדמה כרוכה בטללים בקיץ ובשפע נשמים כחורף, שהם חכ' מול מיצער על חוסר המים — רק מעין קטן בסביבה המזרחית, המובלים כמחים טעונים על נבי המורים, מספיקים רק לשתייה. אזור הרים צה במקום, שהוא רכה יפה ונרחבת, אשר הר התבודד והרי הגליל הנראים כאן מקרוב מהיום מהזה מרהיב עין. גם הרי ההון נשקי פים מרהוק, עטופים ערפל כחול.

הארגון העולה למסום ידע דרך קשה עד שזכה לכך, בדרך שזוכרים כל הגורמים עד בואם אל ה'נחלת'. ארגון זה היה קשור בשעתו עם כפר עציון בסביבות ירושלים, מאנשיו עבדו בהרץ צליה ופרס הגה ולבסוף זה כמה שנים — ביבנאל, בעבודות המושבה ובעיבוד שטח הכור מפיק"א מאדמות לזניה. מספר חבריו ארבעים וחמנאים לעליחו קשים מאד. ההוזה עם פיק"א הוא לעת עתה רק לשנה אחת. המסום מבודד, הישוב והסכן הוא יבנאל, במרחק בחצי שעה, אך כביש אין והדרך טובילה בין רכות ונחלים.

עמנו בשמחה זו. אך גם מדה גדולה של מרידת מלוח את צעננו. כי המעשה שאנו עושים עתה הן אפשר היה לעשותו מבעד! וגם כיום הן רק ברגל אהה נכנסנו לכאן, אבל רגל זו לא תמעד ולא תידחק. על כן מועלת אהריות כברה על ההברים שעלי למסום. תהייתה ידובם ברובה, ובזכרים יהיו כל אלה שלפחו חלק כמעט או ברם בגאולת הכתם אשר נשאנו על עצמנו בשל שרונה השוממה. בימים אלה של זעם אשר נהר על אחרינו בטרמניה, יש לנו בארץ השוממה אהה, והיא נצחת! בננו ויצירת!

י. ש. פ. ר. א. בירך בשם ועד המושיב בים והארגונים. העלה זכרונות מראשיתו של הארגון העולה ומהחזק שעבר בה. "ארגון גורדון" עם עזובה את הגליל, חבריו התקשרו עם הסביבה, עם הוד הניל, עם המדות רחבי הים. מכאן יודו ציאו את להמס, בדרך הקשה שהיא דרכנו."

בן-עיון ישראלי מכרתה העיע לישלוח מכאן ברכת עידוד ליישיבת היעדר הפועל העיוני בלונדון, וכן טלגרמה של ברכה ותביעה לכארגון רוסטילר.

סיים ש. צימרמן מיבנאל. בדברי רים נרעשים סיפר על המקום מראשיתו ועל השם דמה שקרא לו בימים ההם אדם יקר בישוב, שמעון גולרברג שיסד גם את פוריה. קול ברמה נשמע. כחוב, מניע קולך מביי ועיניך מרמעה. ומדו פעם את עברנו במקום הזה, אנו יושבי הגליל, והשבנים רוגמים בנו או מהרפים — היו זולות רמעות בלעינינו, והיתה תפלה עליה: מי יהן ינוכה ליישוב עברי כאן ולכן גדול וקדוש לנו היום הזה שדי כינו לו. מרמה לו נשמיע קול גדול, נשמיע ונאמר: אהרו שלש שנות בעד בה כברה — לא נפלנו ולא נכשלנו. נהי עורדינאל! אם יש בידינו לטיים מהר בכוסר שנים עשר טרקטורים מישיב כי הסביבה לתרישת אדמת שרונה, — זהו מעשה גדול, זאת עי'א דינו במשך שנות חיינו ונעבודתנו בגליל. לא נרפת גם מפיק"א עד שתישב את כל אדמותיה השוממות בסביבה, אשר הפכו קני מרצחים."

הוא פנה בדבריו גם להסתדרות הפועל לים ההקלאים בהביעה לא לקחת מבני המושבות ליישובים תציערים, שלא לתת ליש את כוחם של היישובים הנהר קים. אף לעולם העיוני פנה בדבריו: "קול מרסת! הציונות במשבר, אבל עם שיש לו בנים באלה — לא ישכננו!"

עליה שניה היא לאדמה זו. לפני שנה עלו למקום הזה אנשי "אחוזה" משיקאגו, בהם חברים וחיקים לפועלי ציון באמריקה. החברה שקנתה באותם הימים את האדמה מפיק"א חתי לה במטעו שקדים בעיקר ופיתהה משק ענף ומגון, עם פרוץ המלחמה העול-

לאחר דחיות מרובות לרגל טסיבות שונות עלה ארגון גורדון מיבנאל ביום ד' השבוע לאדמת פיק"א בשרונה שבי גליל ההתחון.

העליה לשרונה הנעזבה היתה יום שמחה גדולה לכל יושבי הגליל ועמק חירדן. כל המושבות בסביבה — יבנאל, ביתגן, כנרת, סנדרה, כפר תבור, מצפה וכל יישובי העובדים — בנרת ודגניה ואפיקים ובתלם ואשרות ועקב וכפר מטיס ואף מסדה ועי'אקקרא שלחו מאנשיהם לעבודה. לעשתה עבודה לשה ומאומצת. במשך היום, צריך היה לסיגור את הפרעה בהומת האבן, להקים את הריכות שני הכתים ששלדיהם נהררו לפליטה, למתנה גדר תיל, להקים עמדות, להעלות ורסור ולסדר השמל ליישוב מנוקם. ברובונו והרבתו של דוד נמרי מאשרות ועקב התנהלה העבודה בכבוד ראש ואחריות, כיאה לגליליים. עברו שני דורות, אבות שהספיקו להגיד קין בגליל ובנים שכתרו, ולידו המושבות הוותיקות ויישובי העובדים. גם טבריה שלחה מאנשיה. באו גם לקרי בית הספר מיבנאל, הם וסגוריהם והוריהם. ילדים ונער ובוגרים וזקנים נשאו אבנים להגדת, הובילו סים מן המעין, מתלו תיל, הקימו אותלים, בנו צריפים סתוד התר לחבות כבושה ורצינות גדולה. אנשי משמר השלרטה, הקרובים במקום והחבר רום לתנועה אחת — אף הם בעוזרים הנאמנים לארגון גורדון בעלותה. בין האורחים והמלוים את העולים היו הפעם פנים חדשות. מלכנו אנשי המרכז הצפוי לאי של ההסתדרות, ועד המושבים והר ארגונים, הסוכנות היהודית יאחדים מן המוסדות האחרים ליישוב צעיר בעלותו — באו מהנהלת פיק"א, קצין הנגורים וקציני עבא מהסביבה. קצין הסתוד היר הודי ואחרים.

בשעת הצהרים, בעצם להט העבודה, ענ אוריון של הכרת "אוריון" על פני רמת שרונה, הנמיך רדת ושלח מכתב ברכת שהנרדא ברבים והיה לעידוד ולשמחה:

"וישר כוחכם! גלותם את הרפת השמר מה מלך הגליל. יהינא הכנין שאתם מקימים בריקיימא לנו ולקורות הבאים". עם רדת היום התכנסו העובדים כולם בפנית החצר, שלפניה בינהיים עזרת מקום ישיב, ונאסרו כמה דברי פרידה. "קשה ללכת מכאן מבלי להברד מעל הנשואים — אמר א. ה. צפורה. המקום הזה, שקשורים בו כל-יך הרבה זכרונות לרבים מאתנו, לא נתן לנו מניה. מדי זכרנו בשרונה היתה מסכה הבושה את פנינו, על אשר עזבנוה. והיום הזה עלינו את המעשת אשר לו צפינו במשך שנים. אין להערוד מה גדול היום הזה ביחוד ליישובי הגליל ומושביותה. אי-יו היה הארגון רוסטייד חזי כיום הזה אתנו, כוודאי הית שותף

בעלותם לנקודה הביאו עמם המתיישבים מספר כלים חקלאיים (טרקטור, קומביין ומחרשות). בתקציב דל הרחיבו המתיישבים את המשק החקלאי ועיבדו שטח של 2,000 דונם. הם הקימו לול (200 מטילות), רכשו כלי עבודה וכן שלושה זוגות של פרדות וזוג סוסות. על ההצלחה העיבו מספר קשיים והוא פנה למוסדות הלאומיים ופיק"א לסייע בפיתוח שרונה: וכך הגענו עד השנה השניה בלי כל הבטחה לקיומנו מצד המוסדות. בלי כל התענינות לעתידנו. שאלת התחבורה לא נפתרה, שאלת המים תעמיד אותנו גם להבא במצב קשה ואין מזדרזים בעיבוד תכנית ההתיישבות למקום הזה...בקשתנו מהמוסדות המיישבים (פיק"א והסוכנות) היא: תנו לנו אפשרות לפיתוח משקנו, הבטחת קיומנו והרחבת נקודתנו. התעוררו והאירו את שרונה בפיתוחה, בהרחבתה ויצירת מקלט בה לעוד עשרות חברינו הפזורים בארץ ומצפים לשעת עלייתם אלינו. [48]

באביב 1941 כתב יוסף שפירא מנהל על השתלשלות ההתיישבות היהודית בשרונה מראשיתה ועמד על יתרונותיה וחסרונותיה הגיאוגרפיים, החברתיים והכלכליים. לדבריו התגוררו בשרונה למעלה משלושים משפחות (כשישים נפש) המשתכנים באוהלים וחדרים. המשק כלל רפת (עשרים ראש), שני לולים ועיבוד חקלאי של כארבעת אלפים דונם (מתוכם שש מאות דונם מאדמת פוריה). שפירא עמד אף הוא על האפשרות להרחבת היישוב והטיח ביקורת מרומזת נגד המוסדות המיישבים שנקטו בחוסר מעש "ככל ישוב צעיר מתלבטת שרונה בשאלותיה...וכי כאן יש אפשרות להקים ישוב גדול. במקום יושבים אנשים, אשר התכוננו שנים בהכרה מלאה לקראת תפקידם זה, וגוברת התקווה, כי שאיפתם תתגשם בעזרת המוסדות, שבידם לקומם את הריסות שרונה". [49]

בשנת 1942 הועברו אדמות שרונה לבעלות קק"ל לאחר שחברת 'ניר' רכשה אותן מפיק"א (מנתוני קק"ל (1946) נרשמו בבעלותה בשרונה 3,846 דונם). בהשקעה כספית הצליחה קק"ל להגיע להסדר עם אריסים ערבים בדבר פינויים למקום אחר. בעקבות המהלך החלה הסוכנות היהודית לתמוך במתיישבי שרונה, שהיו חסרי אמצעים לפיתוח משק חקלאי והרחבת היישוב. בראשית שנות הארבעים החל היישוב במאבק משפטי מול ערבים מרמת שרונה ומוחמד סמר מהשבט הבדווי ערב א-זביח כנגד הסגת גבולות אדמות פיק"א והשימוש במי מעיין שרונה. במשך כחמש שנים (-1943) נאלצו שלושים המשפחות להשתכן בצפיפות רבה במבני החצר ובאוהלים וקיימו אורח שיתופי כקיבוץ למרות שאיפתם לייסד מושב עובדים פרטי. באותן שנים התגייסו מספר חברים לנוטרות ולאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה לצבא הבריטי. [50]

כשנה לאחר העברת הקרקע לבעלות קק"ל (1943), החלו המתיישבים בשרונה בבניית בתיהם הפרטיים, כחצי ק"מ מ'חצר האחוזת'. על תכנון היישוב הופקד האדריכל ריכרד קאופמן. בקיץ תש"ה (יולי 1945), אושרה מפת התכנון של המושב על-פי פקודת בניין ערים (1936) [51].

[48] מ' גולדנצוויג, "לתחית שרונה הגלילית", דבר, 18.6.1940, עמ' 3.

http://jpress.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?parm=5aN%2F5jkH39dAkro%2FSkc1lfKMBazOUk5UeOT8lg8%2Fei%2Blpycll7dLgoV5ZVZKW3bYw%3D%3D&mode=image&href=DAV%2f1940%2f06%2f18&page=3&rtl=true

[49] י' שפירא, "רמת שרונה", דבר, 26.5.1941, עמ' 2.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?href=DAV%2F1941%2F05%2F26&id=Ar00204&sk=29CB8D50

"עבר הדני, ההתיישבות", עמ' 598-599; רגב, שרונה", עמ' 91-93; [50] י' כץ, בחזית הקרקע: קרן קימת לישראל בטרם מדינה, ירושלים תשס"ב, עמ' 306 על משפטי קרקע שהתנהלו נגד ערבים מכפרי הסביבה להסגת גבול אדמות שרונה; המשקיף, 16.2.1942, עמ' 2; "ביתן, תמורות", עמ' 146-147; 596; 15/4311/7; שם, 15/2192/15 נבראשית שנות הארבעים ראו: אצ"מ,

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_Heb/SharedView.Article.aspx?href=HMF%2F1942%2F02%2F16&id=Ar00206&sk=E8A60550

[51] אמו"י, גל - 3952/12; ב-30.12.1947 פנה ועד מושב שרונה לאדריכל ר' קאופמן בבקשה להכין מפה כללית של שרונה לרגל העברת קו החשמל ביישוב. ב-26.1.1948 העביר קאופמן למושב 2 העתקות שמש הנדרשות. אצ"מ, 175/183. לא הצלחתי לאתר את המפות האמורות.

יריות על ישובים יהודים

התקפה על מוצא עלית
 אמש, סמוך ל-10, נערכה התקפת היריות על מוצא עלית, שנמשכה כרבע שעה. היריות באו קשני כיוונים, מאתר די הכפר קולוניא. המשטרה במקום השיבה אש. אחר כך בא צבא ויצא לחקור את המקום ממנו באו היריות.

התקפה על שרונה העברית בגליל
 שתי ערמות קש במערבה של שרונה (העברית), ישוב מהודש בגליל התחד (חול) הוצתו בליל ששי. יחד עם זה נית' כו יריות על הישוב. הושבה אש חד' קה, והמתקפים נשתתקו. המשטרה ביקרה למחרת בבוקר במקום ורשמה את הרבר.

דבר, 26/7/1939, להערה 47

לתחית שרונה הגלילית

בימי מצוקה לעם ישראל בכל חלקי הכל, בשנה של התפוררות עמים, בתקופה של שלטון הרשע ואי שוויון בעולם, תוך ימי המאורעות הקשים בארץ — היה גם ארגון נורדון בין עשרות הישובים שעלו על ארמתם. בתוספת עוזבה ושוטמה, אשר שימשה קן לכנופיות הגליליות, כפינה הראשוני נה של קבוצת הרועים הראשונה בארץ — שם התגלה ארגון נורדון.

40 חברי ארגון מתוך 80 הפוזרים בכל פינות הארץ, עלו והקימו מסביב לחומה גדר תיל, נקיה והחיה. הקימו שלושה צריפי דירה והרר אוכל, תקנו בית חרום אחר ועליו הקימו המגדל והזרקור השולח את אורו לכל הפינות, המקשר את הנקודה עם ארגון מולדת, שעתה, יבנאל-ביית'ג, שער הגולן מסדה, וצפת.

ביום אחר, יום העליה, הוסמו שני צריפים והמגדל והאור גישש על שטחי שרונה הרחבים, אשר היכו זה שנים לגאולה. שבה לתחיה חומת שרונה, המשמשת תחנה מספרה בין כפר הבור וסביבתה, ועמק יבנאל ועמק הירדן.

השנה הראשונה היתה בשלילנו שנת נסיון. בשנה זו ידענו להחיות את השמטה ולהפכה לנקודה ערה ומפיעה אור ושמחה. שבה והיתה הפינה, אשר לפני שתי עשרות שנים היתה נקודת הכשרה לעשרות פועלים, תוה לעשרות חברים מתנועת „השומר“, בית לקבץ

עת הרועים הראשונה בארץ. ארגון נורדון אשר קיבל עליו את האחריות להקמת כפר עברי על שם א. ד. נורדון, ידע מהרעע הראשון להבי' שיר את חבריו לקראת חיי המושב, לקראת חיים ציבוריים בעזרה והבנה הדדית. הוא ידע לנבש מסגרת חברתית שתיוצר ערכים משקיים. חברי הארגון הנמצאים בארץ משלש עד עשר שנים, ידעו להתארגן ולהתלכד תחת השם הנ"ל לפלוגות עבודה ככפר וכמושבה, ובימים של חוסר פועלים כמושבה, בימי הכריחה העזרה, ידענו להישאר בכפר ולשמור על מקומות העבודה במשק העברי. בימי הנאצה שוטטו חברי רינג מפינה לפינה (מלאו את תפקידם במלאם את החסר בידים עובדות לעבודות החקלאיות בכפר תיול ממשק לבזובסקי, על יד כרכור ששם התאר' ננה הפלוגה הראשונה שלנו, ועד פרדסי פנה, כפר עזיון, הרצליה, כפר תבור, מצפה, יבנאל (עובדי אדמות סירגוני ולוביה).

בעלותנו לשרונה הבאנו אתנו רכוש של סכונות (טראקטור, קומביין ומחר' שות) ועם סבלת ההקצבה הדלה, ידענו להרחיב את המשק והקיטונו לגל של 200 עומות מאלות, רכשנו שלושה זוגות פרדות זוג סוסות, הוספנו כלי עבודה למשק הסכונות שלנו ובשנה הראשונה נניצגו לעיבוד שטח של אלפיים דונם, אשר הבטיח במידת מה שרונה

את קיטונו באותה שנה. היו אלה ימים של סבל ועמל. בחורף היינו מנותקים מכל נקודה עברית, ידענו חוסר מים לשתינו; בקיץ עמלו אנשים בהובלת מים מבוקר עד ערב. חוסר שיכון הכי כיר על חברינו. בימי גשם עמדו והחי' יקו באהלים לכל יפלי, וכך ידענו להחזיק מעמד בשנת הנסיון הראשונה. וכך הגענו עד השנה השניה בלי כל הבטחה לגיטמונו מצד המוסדות. בלי כל התעניינות לעתידנו. שאלת התחבורה לא נפתרה, שאלת המים תעמיד אותנו גם להבא במצב קשה ואין מודרנים בעיבוד תכנית החתישי בזה למקום הזה.

עם כל אלה לא פסקו מאמציונו. ערכנו תכנית לפעולה תרבותית יחד עם מורי יבנאל. לחברים שידיעת השפה העברית חסרה להם, סודרו שיעורי ערב שלוש פעמים בשבוע. עזרת מורי יבנאל ניתנת בעין יפה ומדי יום ששי הם עולים אלינו להוציא לפועל את התכנית של ועדת ההרכות במקום.

בשנתנו סחמוסדות המיישבים (פיק"א והסכונות) היא: תנו לנו אפשרות לפיתוח משקנו, חבטתה קידי סני והרחבת נקודתנו. התעוררו והאירו את שרונה בפיתוחה, בהרחבתה ויצוי רת סקלט בה לעוד עשרות חברינו הפוזרים בארץ ומצפים לשעת עלייתם אלינו.

משה גולדנצוין שרונה

דבר, 8/6/1940, להערה 48

מו"מ בין פיק"א וקק"ל בענין אדמת שרונה

סופרנו בגליל העליון מוסר לנו, כי בקרב האכרים בגליל ובשומרון פשטה ה' שמועה, כי מתנהל משא ומתן בין ה„פיק"א לבין ה„קק"ל" בדבר העברת קרקעות הפיק"א או חלקן לרשות „הקרן הקיימת. שמועה זו עוררה התמרמרות רבה, מאחר שפירושה הסגרת האכרים סופרנו בירושלים בירר בלשכה הרא' שית של הקק"ל את נכונות הידיעה ונמ' ה„פיק"א" לבין ה„קק"ל" בדבר העברת קרקעות הפיק"א או חלקן לרשות „הקרן הקיימת. שמועה זו עוררה התמרמרות רבה, מאחר שפירושה הסגרת האכרים

לידי הקק"ל והמשטר שלה. סופרנו בירושלים בירר בלשכה הרא' שית של הקק"ל את נכונות הידיעה ונמ' ה„פיק"א" לבין ה„קק"ל" בדבר העברת קרקעות הפיק"א או חלקן לרשות „הקרן הקיימת. שמועה זו עוררה התמרמרות רבה, מאחר שפירושה הסגרת האכרים

המשקיף, 6/2/1942, להערה 49

רמת שרונה

בהקדן הקיימת ל-25 שנים ברבית נמוכה; שני לולים הוקמו על ידי השקעה עצמית. אדמת שרונה שייכה לחברת פיק"א זכ" חלקה ל.אחוזיה, שהכריזה עם באמריקה, מתנהל מסאומתן על העברת השטחים לרשות הקרן הקיימת, בגמר הסדרם תכלול הנקודה בין יתר הנקודות הנבונה בעזרת ההון הלאומי. החברים מצעים ליום זה, בו יתחילו בבנין הכפר, כי ספק אם פיק"א תבוא לעזרת הנקודה בבנינה; היא לא הראתה גם רצון להציל את שטחי אדמתה, שזורים פשטו עליה, והארגון בעצמו, על אף ההוסר באמצעים, נשא בעול על משטחים וערעורים.

אבל עד בוא היום הטקוה — יום בנין משק עצמאי לכל אחד מחברי האס"גון — עומד המקים בפני כמה בעיות חכורות התובעות פתרון ללא דחיה, בשרר זה יש כיום למעלה מסלושים משמחה (קרוב ל-60 נפש), החלים להעלות עוד יישובים מתיקי החברים של האר"גון, אולם אין לעשות זאת עד שלא ימצא גורם לשאלת השיכון, כיום גרים באחד לים 4-5 נפשות בהדר אחד.

חמורה מאד היא שאלה המים, מיום העליה ועד היום מובילים מים מהמעיין, ארבעה אנשים חוג סרדות עסקים בחוב לה זו 18 שנות בסעת'לעת, המים עולים ביוקר ואין כל אפשרות להרחיב את המשק, יש הכניות שנות — קדיחה או העלאת מים מעסק יבנאל — אולם מי יגשימן, אם לא המוסדות הלאומיים?

כיום העליה לא ניתן לרבים מתיקי הארגון להיות בין העולים, כי לא היתה אפשרות לסידור משפחות ועד היום חובר עם הם את זכותם זו; במשך הזמן עלו חברים עם ילדים ויש לדאוג לסידור גן ילדים, כדי שהאם העובדת תוכל להתמסר לעבודות המשק ועם עליית יהר המשפחות תופיע שאלת בית'הספר. כי רחוקה היא שרונה משוב יהודי.

ככל ישוב צעיר מתלבטת שרונה בשאלה לזתיה, אולם בעלותך מכסת יבנאל ולנגד העינים מופיעים השטחים הרחבים הצוסרים את הרמה סביב וידעת והרגשת — כי כאן אדמת מרחבייה, וכי כאן יש אפשרות להקים ישוב גדול, ובמקום יושבים אנשים, אשר התכוננו שנים בהכרה מלאה לקראת חפקידם זה, וגוברת התקוה, כי שאיפתם התגשם בעזרת המוסדות, שבידם לקומם את הריסות שרונה.

יוסף שפירא

רמת שרונה אשר בגליל התחתון, שקמה להחיה לפני שנתיים וחצי, בעלות ארגון גורדון לעברה ולהפרותה, איננה נקודה חדשה, עוד לפני שלושים שנה עלו אליה הלוצי ישראל וכימים ההם היתה המקשרת בין המושבות יבנאל — היא זמה — וסג'רה, בהן עמדה עריכת השומר'ג.החורש".

על פרשת דרכים שוכנת שרונה ורבים נתנו לה מתילם, יהודים מאמריקה הש"קיעו בה מהונם וקצתם גם מאונם, סבל רב ידעו המיפחות המצטות מאמריקה, שהתאחו במקום הזה בשנות המלחמה הקודמת, אחריהם באו קבוצות פועלים וגם הם נחזו ממצים ומכוחם למקום זה; קבר צות על פועלות עבדו בשרונה יהודיה התמישית של פועלות ארץ'ישראל התינסה על הרמה.

מיד ליד ומקבוצה לקבוצה — עד שביום אחד נטמה שרונה ובמשך השנים נהרסה החומה שטסכים לנקודה, תוצאו האבנים אך הכתים וגם האדמה אכלה ושכמה, כי לא נחרשה, אף לא נזרעה — ועלו בה סמר רשית.

מעלות רבות למקום זה: אדמת מישורה גובל באדמה יהודית משלושה צדדים (רק מצד אחד דרומית'מערבית, הוא גובל עם הכפר הצרפטי כפר'קמת); מבורך בטל'ים בקיץ ובשפע גשמים בתורף, אור צה ומרענן והעיין לא תשבש מהרר הרי הגליל, הר תבור והרי התורן, המתנשאים מרחוק — זרק מים חסרים, כי מעין קטן אחד בסביבה.

בשעת עליה גדולה למפעל ההלוצי על אף קטי המים והיאבקות רבה, עלו חברי ארגון גורדון לרמה זו, העולים — רובם חברי תנועת "גורדוניה" לשעבר, במשך שנים התכוננו לתפקידים זה: בכיבוש עבודה — כבודדים ובפלוגות עבודה בכר כור אשר בשומרון, בכפר עיצון בין הרי יהודה וכיבנאל אשר בגליל, כשמירה בסג'רה, מסחה ועד לחניחה; ובעיבוד שדות הגליל בלוביה ובסרג'וניה, סבל רעב, החלכות בין יאוש ותקוה — זאת הגליל לא עובר.

בשנות שבתו של הארגון בשרונה הניח בשרונה יסוד למשק ולישוב, בשנת ת"ש עינד כארבעת אלפים דונם קרקע (כולל כ-600 דונם מאדמת פוריה) והיתה הברכה ביבול, השנה הוא מעבד למעלה מארבעת אלפים דונם; הרפת גדלה עד לעשר לים ראש הגידול נתאפשר על ידי הלואה

בתי המגורים היו צנועים וכללו שני חדרים (28 מ"ר כל אחד), מטבח מפח ושירותים בחצר. רק בחלוף שלוש שנים (אפריל-מאי 1946) עברו ראשוני המתיישבים להתגורר בבתים החדשים. בשרונה התגוררו כשלושים משפחות, שהחלו בהקמת משק פרטי - כיאה למושב - שכלל רפת, לול ופלחה.

המעבר לבתי הקבע סימן את ראשית פירוקה של חומת הבזלת של 'האחוזה'. חלקים מאבניה שימשו לבניית אחד מקירותיו של בית העם במושב. כמו כן ניתן לראות שימוש משני של האבנים בריצוף משקי משפחות במושב (לדוגמה משפחת חכם-גבאי) [52].

בימי מלחמת העצמאות נמנו במושב מאה ושלושים נפש [53], חלק מחבריו השתתפו בלחימה בגליל התחתון ועמק הירדן. במהלך המלחמה השתנתה המפה היישובית בגליל התחתון. כפרי הערבים, שסבבו את שרונה ואיימו על יישובה, ננטשו [54]. בחורף תש"ח (ינואר 1948) נורו מהמארב יריות, שהחטיאו את מטרתן, אל אחד החברים, שחרש את שדותיו במרחק 300 מטר מהיישוב [55].

לאחר המלחמה אושרה תכנית להרחבת המושב (ינואר 1951) [56], ומספר המשפחות בו הוכפל לכדי שישים. כמחצית מהמשפחות (הוותיקים), התגוררו בבתי אבן ומחציתם השנייה (החדשים) השתכנו בצריפי עץ למשך כעשור. מבחינה תכנונית השתרע המושב "ברחוב אחד לאורך 3 ק"מ" במעין צורת סהרון (חרמש). בשנים הבאות סבל הגליל התחתון בכללותו והמושב בפרט ממחסור בפיתוח ומבעיות הספקת מים [57], שהגבילו את הרחבתו ההתיישבותית והחקלאית. אצבע מאשימה הופנתה הפעם אל רשויות המדינה והסוכנות היהודית [58]. מענה לבעיית המים ניתנה לשרונה בעקבות השלמתו של המוביל הארצי של חברת 'מקורות' (1964).

בשרונה סבל המושב בנסיגה במספר האוכלוסייה ובמספר יחידות המשק הפעילות משלהי שנות החמישים ועד לראשית שנות השבעים. מפנה מהותי חל באזור בכלל ובשרונה בפרט מאמצע שנות השבעים, שבו ניתנה לו תנופת פיתוח על-ידי העומדים בראש המועצה האזורית [59]. כיום (2017) מתגוררים במושב כ-530 תושבים, מתוכם 71 בעלי משקים ועוד כ-40 משפחות שנקלטו בו במהלך שתי הרחבות [60].

[52] "רגב, שרונה", עמ' 94-95.

[53] מספר התושבים בשרונה גדל בהדרגה בתקופת המנדט: 1921 (15 נפשות), 1924 (24 נפשות), 1931 (47 נפשות), 1936 (אין נתונים היישוב ננטש), 1942 (66 נפשות), 1946 (109 נפשות), 1948 (130 נפשות). לנתונים אלו ראו: "ביתן, תמורות", עמ' 162, 165, 208.

[54] "רגב, שרונה", עמ' 99.

[55] "יריות על שרונה שלידי יבנאל", על המשמר, 21.1.1948, עמ' 4.

http://www.jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI_heb/SharedView.Article.aspx?href=AHR%2F1948%2F01%2F21&id=Ar00425&sk=F4DEE1B3

[56] אמ"י, גל-5860/21.

[57] להתפתחות מפעלי המים בגליל התחתון המזרחי לאחר הקמת המדינה ראו: "ביתן, תמורות", עמ' 244-250.

[58] לביקורת על נחשלותו של הגליל התחתון בראשית שנות החמישים ראו: הצופה, 3.1.1951, עמ' 3; ב' לנודי, הגליל התחתון זועק למים ופיתוח", על המשמר, 15.1.1951, עמ' 2; י' וקסמן, "מפעלי מים בגליל התחתון ובעמק יזרעאל", הבוקר, 17.12.1964, עמ' 3.

[59] "רגב, שרונה", עמ' 99-100; לנתונים על אוכלוסיית שרונה, יחידות המשק ושטחי העיבוד החקלאי מהקמת המדינה ועד לשלהי שנות השבעים ראו: "ביתן, תמורות", עמ' 202, 206-207, 210, 212, 216; לפיתוח שרונה בשנות השבעים ראו: אמ"י, ג-6607/14.

[60] מושב שרונה באתר האינטרנט של המועצה האזורית הגליל התחתון:

<http://www.glt.org.il/yeshuviim/Lists/List/DispForm.aspx?ID=17&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eglt%2Eorg%2Eil%2Fyeshuviim%2FPages%2Fdefault%2Easpx>

מושב שרונה באתר הרשות לפיתוח הגליל:

<http://www.romgalil.org.il/cds/400/>

3.1.8 רשימת מקורות

ארכיונים

ארכיון ציוני מרכזי בירושלים (אצ"מ)

ארכיון המדינה (אמ"י)

ארכיון מושב שרונה

ארכיון הצילומים של קק"ל

אוסף התצלומים הלאומי

עיתונות היסטורית

דאר היום, דבר, האחדות, הבוקר, המשקיף, הפועל הצעיר, הצופה, מעריב, על המשמר.

ספרים ומאמרים

ר' אהרנסון, "פילאנתרופיה והתיישבות – על יק"א ופועלה בארץ-ישראל", מחקרים בגיאוגרפיה של ארץ-ישראל, י"ד (תשנ"ד), עמ' 95-107.

א' ביתן, תמורות יישוביות בגליל התחתון המזרחי (1800-1978), ירושלים תשמ"ב.

י' גולדשטיין וב"ש שטרן, "פיק"א – ארגונה ומטרותיה", קתדרה, 59 (ניסן תשנ"א), עמ' 103-125.

עבר הדני, ההתיישבות בגליל התחתון: חמישים שנות קורתיה, רמת-גן תשט"ו.

י' זלטנרייך, "חזרתה של יק"א לפעילות בגליל אחרי מלחמת-העולם הראשונה", א' גראוויס-קובלסקי (עורכת), בשבילי העבר: פרקים בתולדות קרן קיימת לישראל ובתולדות ההתיישבות היהודית בגליל התחתון, רמת-גן תשע"ו, עמ' 159-137.

י' כץ, "מפעל ה'אחוזות' בארץ-ישראל 1908-1917", קתדרה, 22 (טבת תשמ"ב), עמ' 119-144.

י' כץ, היזמה הפרטית בבניין ארץ-ישראל בתקופת העלייה השנייה, רמת-גן תשמ"ט.

י' כץ, בחזית הקרקע: קרן קיימת לישראל בטרם מדינה, ירושלים תשס"ב.

י' רגב, שרונה: ישוב עברי בגליל התחתון, נתניה 2006.

אינטרנט

שרונה 1938 - אודות שרונה

<http://www.summday.co.il/sarona/about>

אתר תנועת המושבים - מייסדי שרונה

<http://www.tmoshvim.org.il/uploadimages/sharona.pdf>

אתר המועצה האזורית הגליל התחתון – ערך שרונה

<http://www.glt.org.il/yeshuviim/Lists/List/DispForm.aspx?ID=17&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Eglt%2Eorg%2Eil%2Fyeshuviim%2FPages%2Fdefault%2Easpx>

אתר הרשות לפיתוח הגליל – ערך שרונה

<http://www.romgalil.org.il/cds/400/>

אתר העמותה למורשת משה שרת (דברים בישיבת הנהלת הסוכנות מ-12.9.1938):

<http://www.sharett.org.il/cgi->

webaxy/sal/sal.pl?lang=he&ID=880900_sharett_new&act=show&dbid=bookfiles&dataid=1529

ויקיפדיה – ערך 'משמר השלושה':

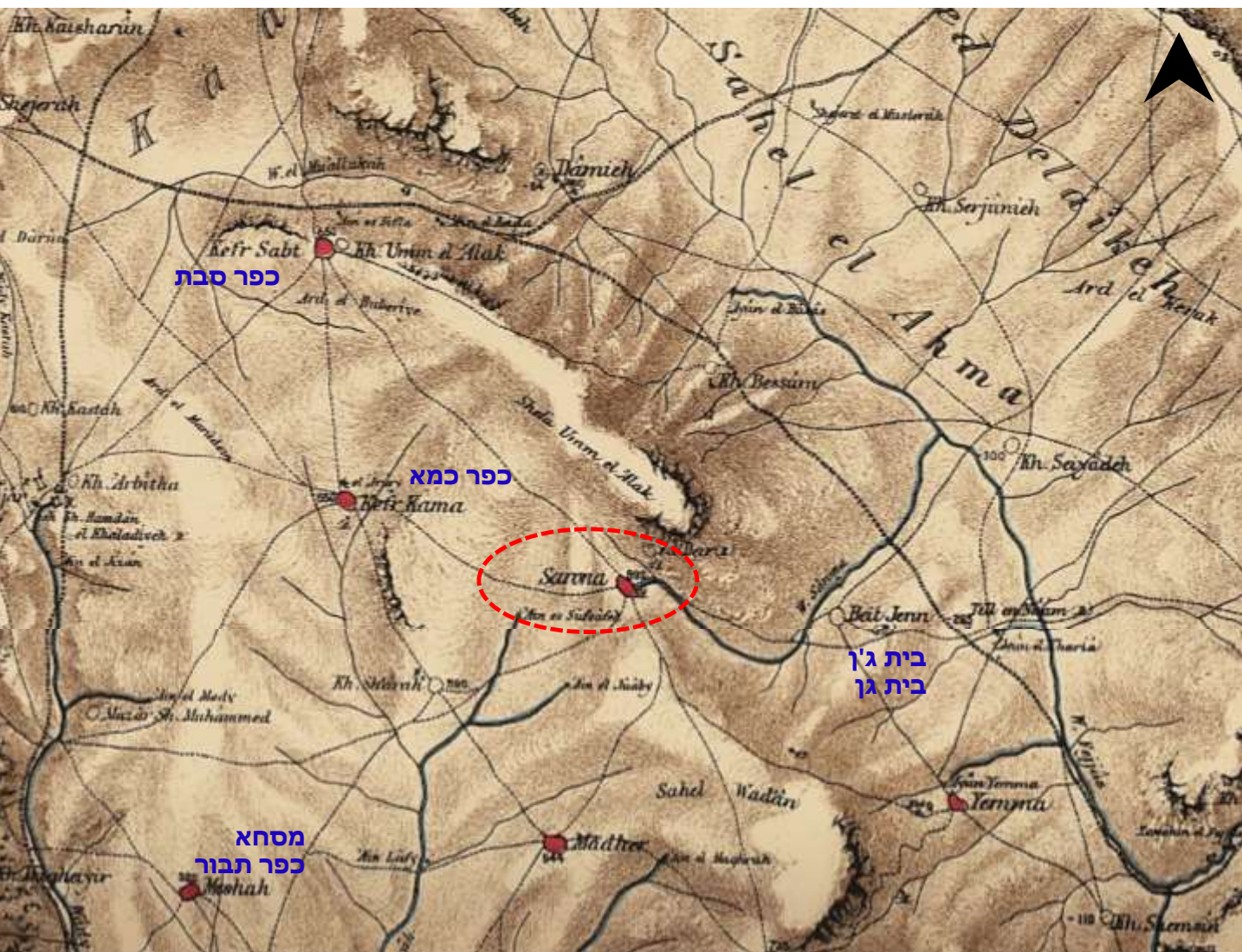
https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%A9%D7%9E%D7%A8_%D7%94%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%A9%D7%94

נ' מן, "חומה ומגדל: הקמת מושב שרונה", 11.1.2014 (ישראל היום):

<http://www.israelhayom.co.il/article/142263>

1880

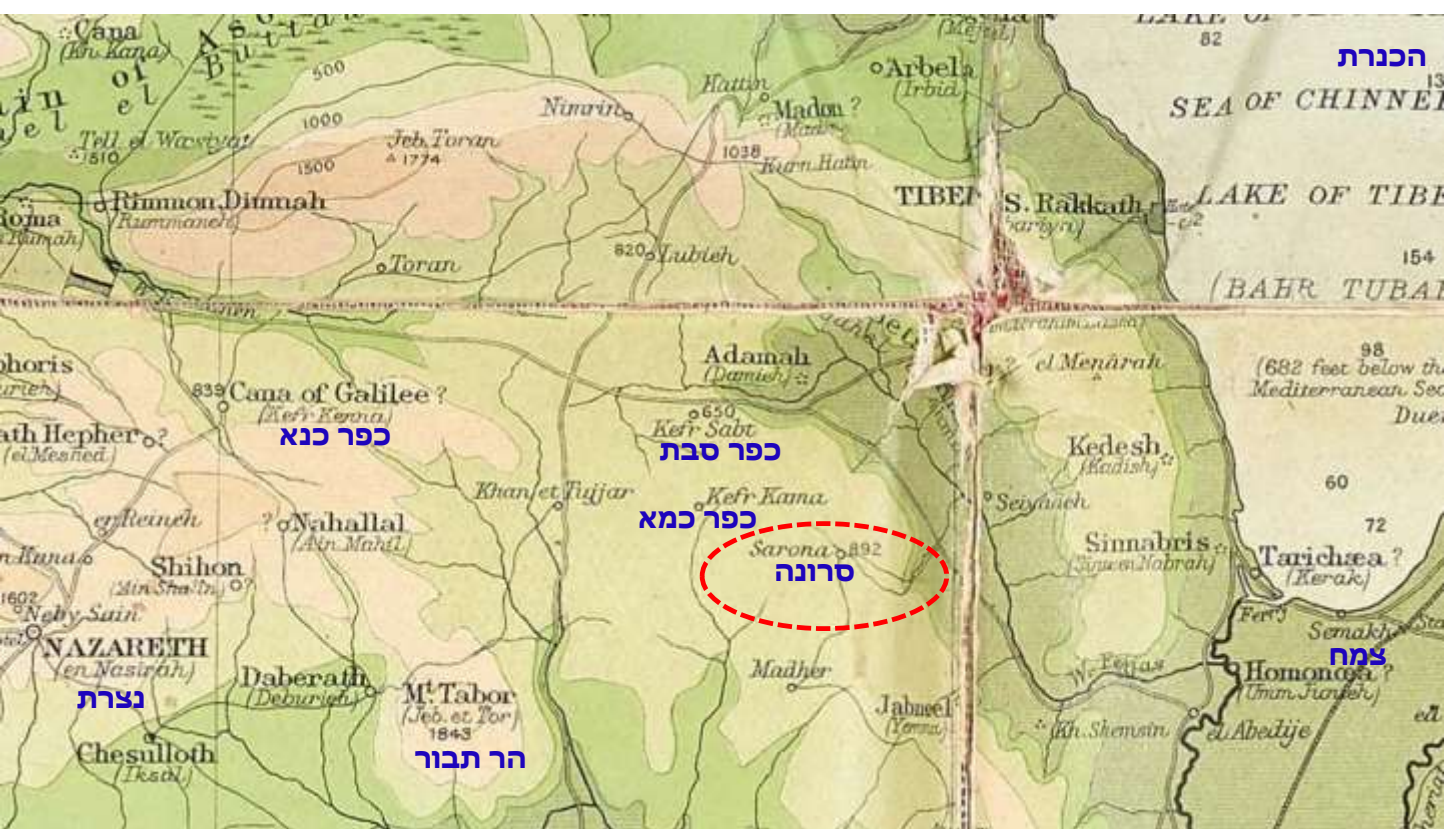
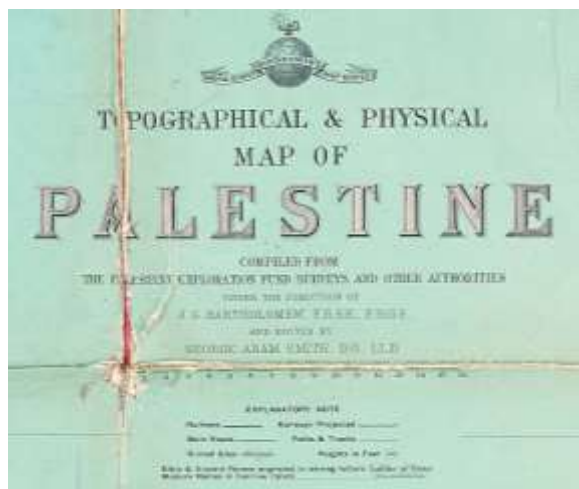
3.2 התפתחות האתר והאזור לאורך השנים- תיעוד קרטוגרפי

איור 3- אזור שרונה של היום בקטע מפה מתוך סט מפות משלחת PEF – Palestine Exploration Fund שיצאו לאור בשנת 1880. ניתן להבחין בתוואי דרך עתיקה "דארב אל חווארנה". מיקום שרונה מסומן בקירוב. מקור: אתר עמוד ענן, ראה ביבליוגרפיה.

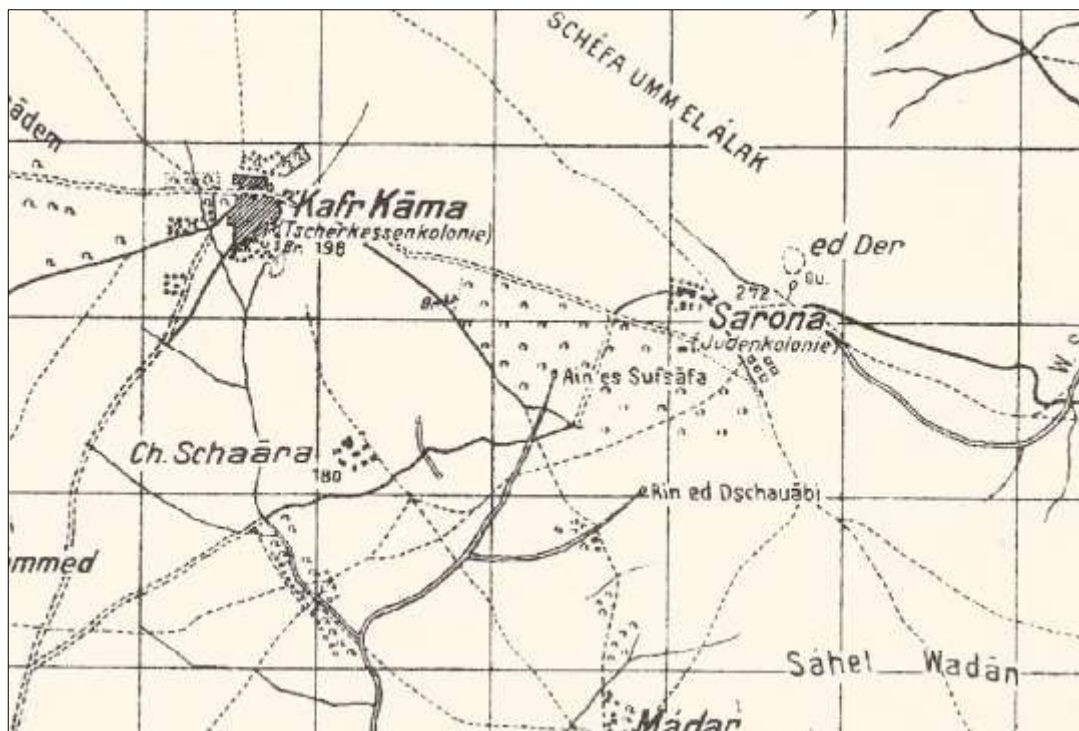
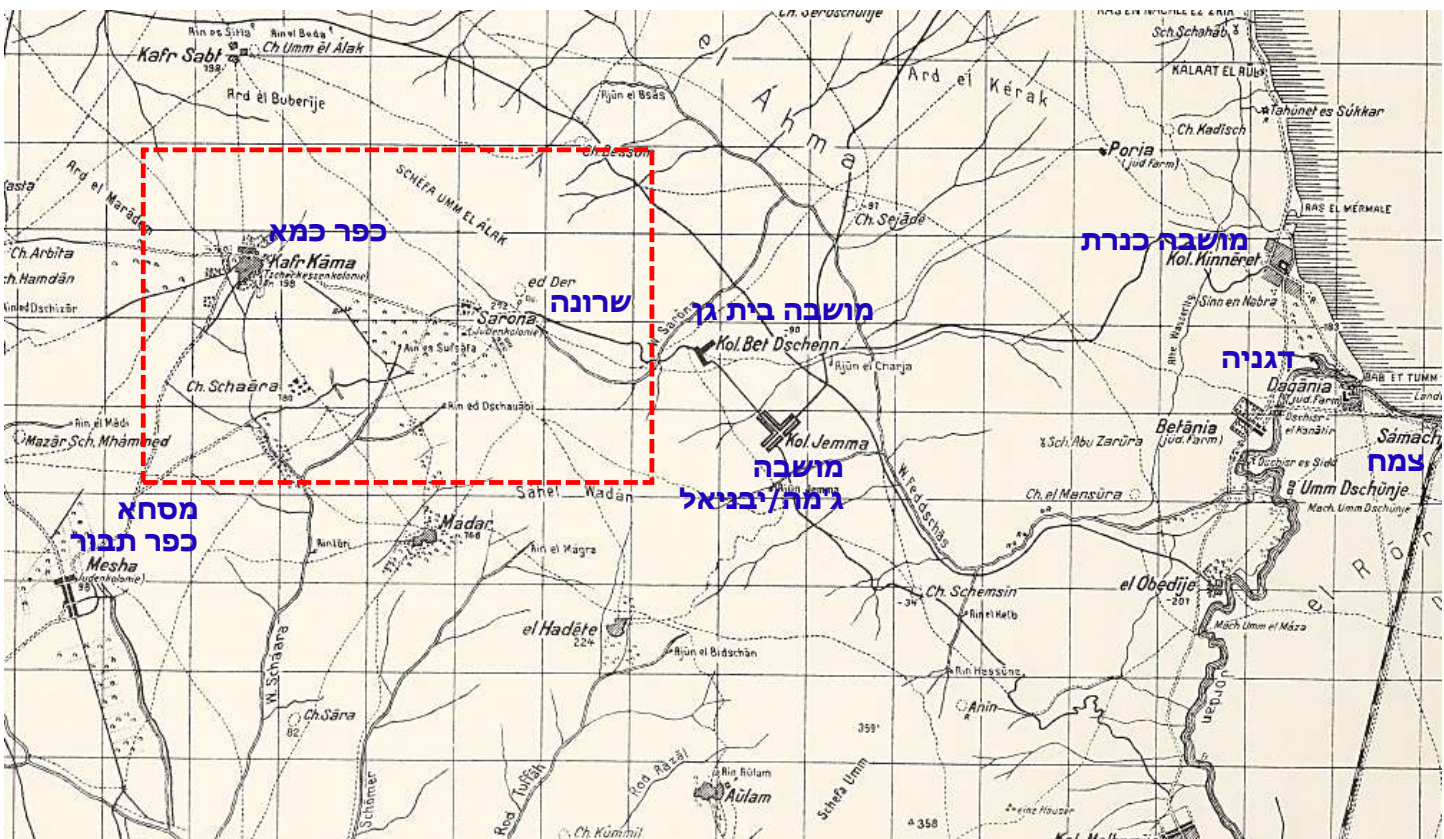
1901

3.2 התפתחות האתר והאזור לאורך השנים- תיעוד קרטוגרפי

איור 4- אזור שרונה של היום בקטע מפה משנת 1901 של המכון הגיאוגרפי של אדינבורו. מיקום שרונה מסומן. שרונה הוקמה על קרקעות שנקנו מכפר סבת. מקור: מכון אולברייט

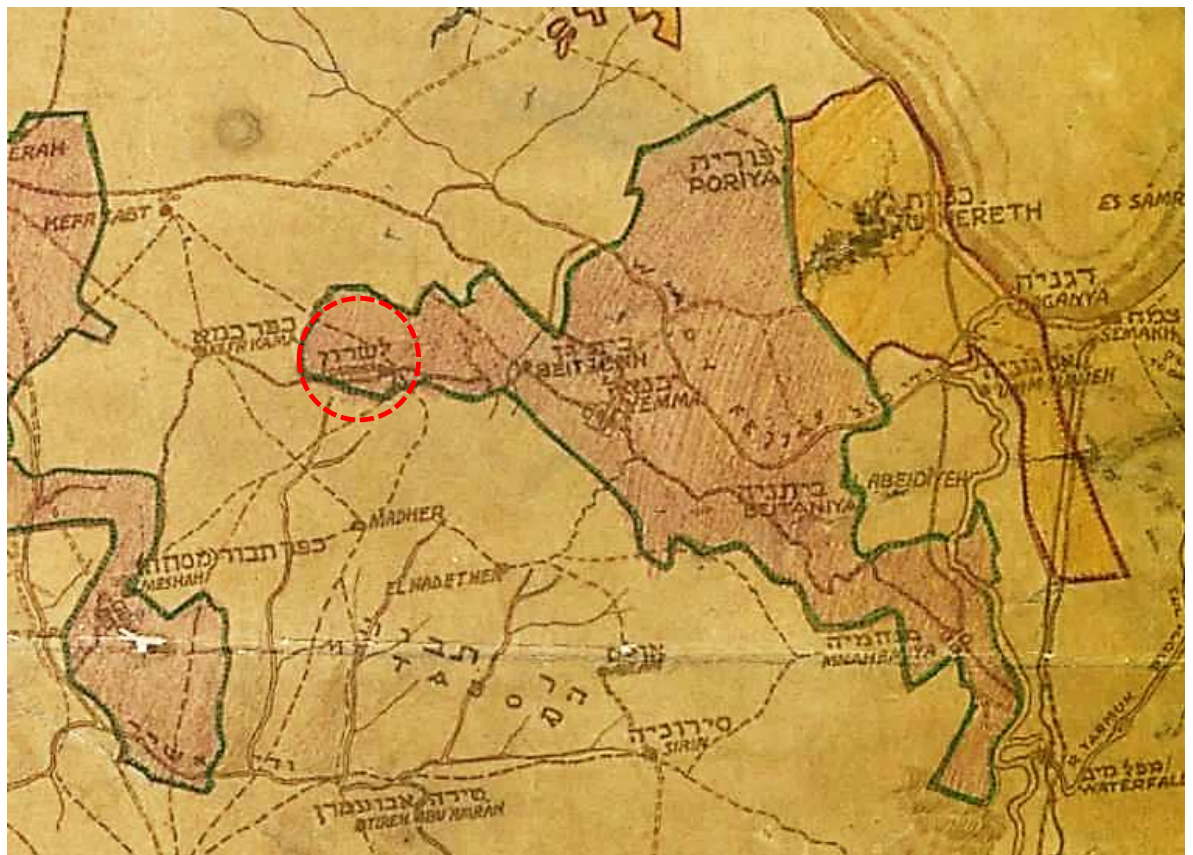
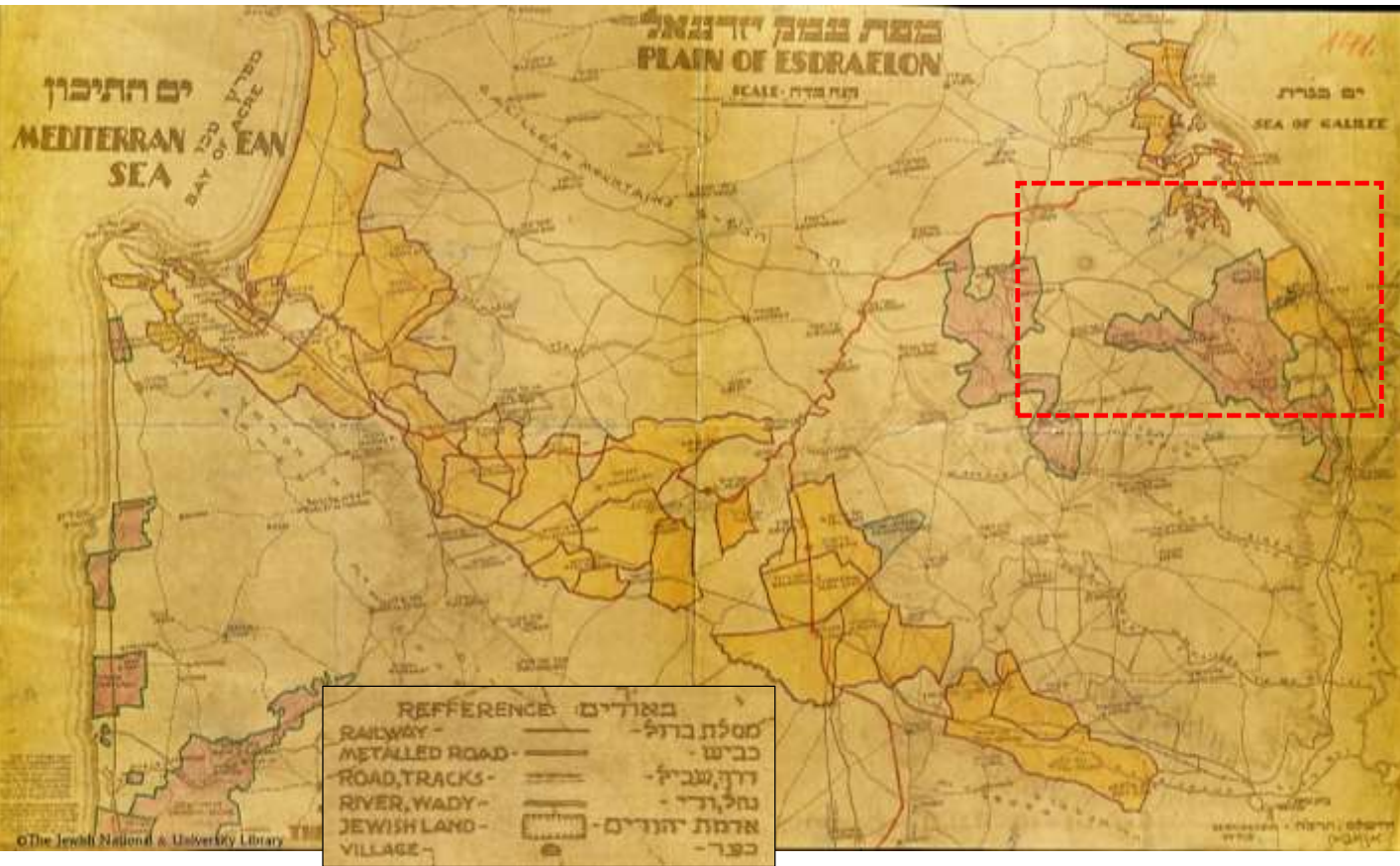
1918

Karte von Palastina -1918

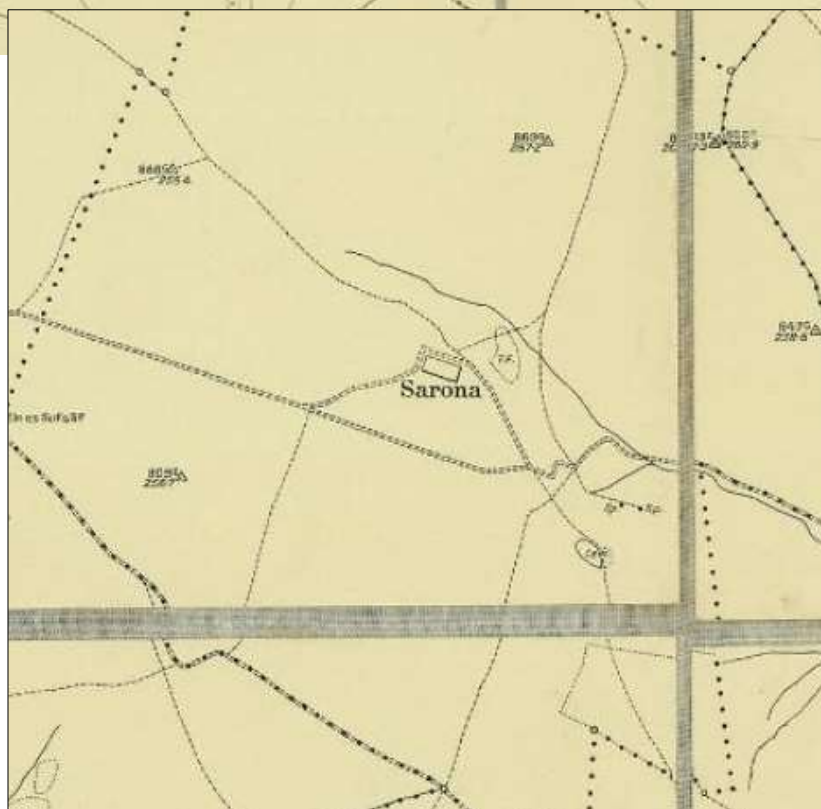
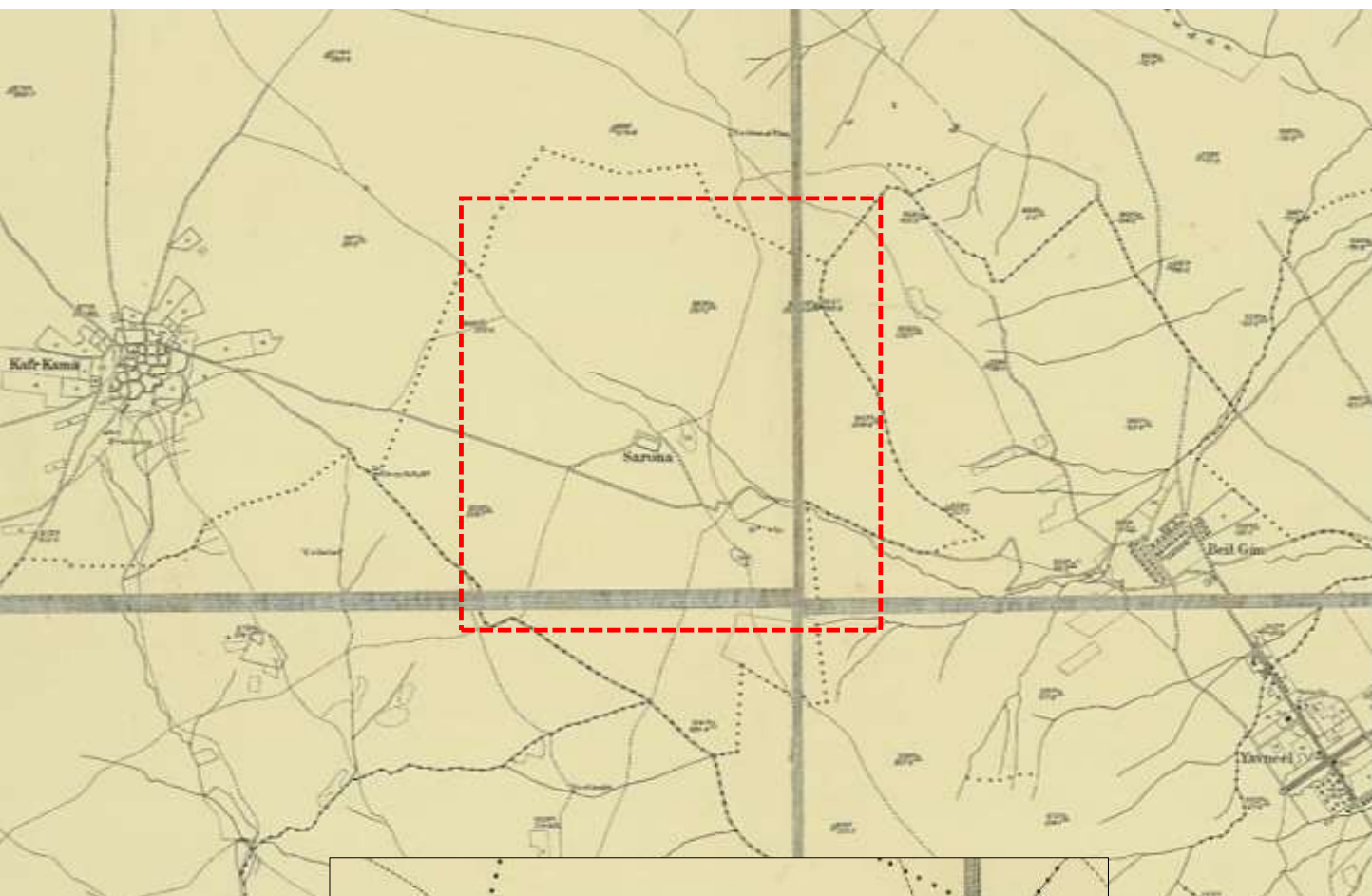
איור 5 – אזור שרונה בקטע ממפה גרמנית משנת 1918 שהוכנה בזמן מלחמת העולם הראשונה. גליון 36 – טבריה. קנ"מ מקורי 1:50,000. ליד שרונה נכתב בגרמנית בסוגריים- מושבה יהודית. מקור: הספרייה הלאומית, אוסף לאור

1925

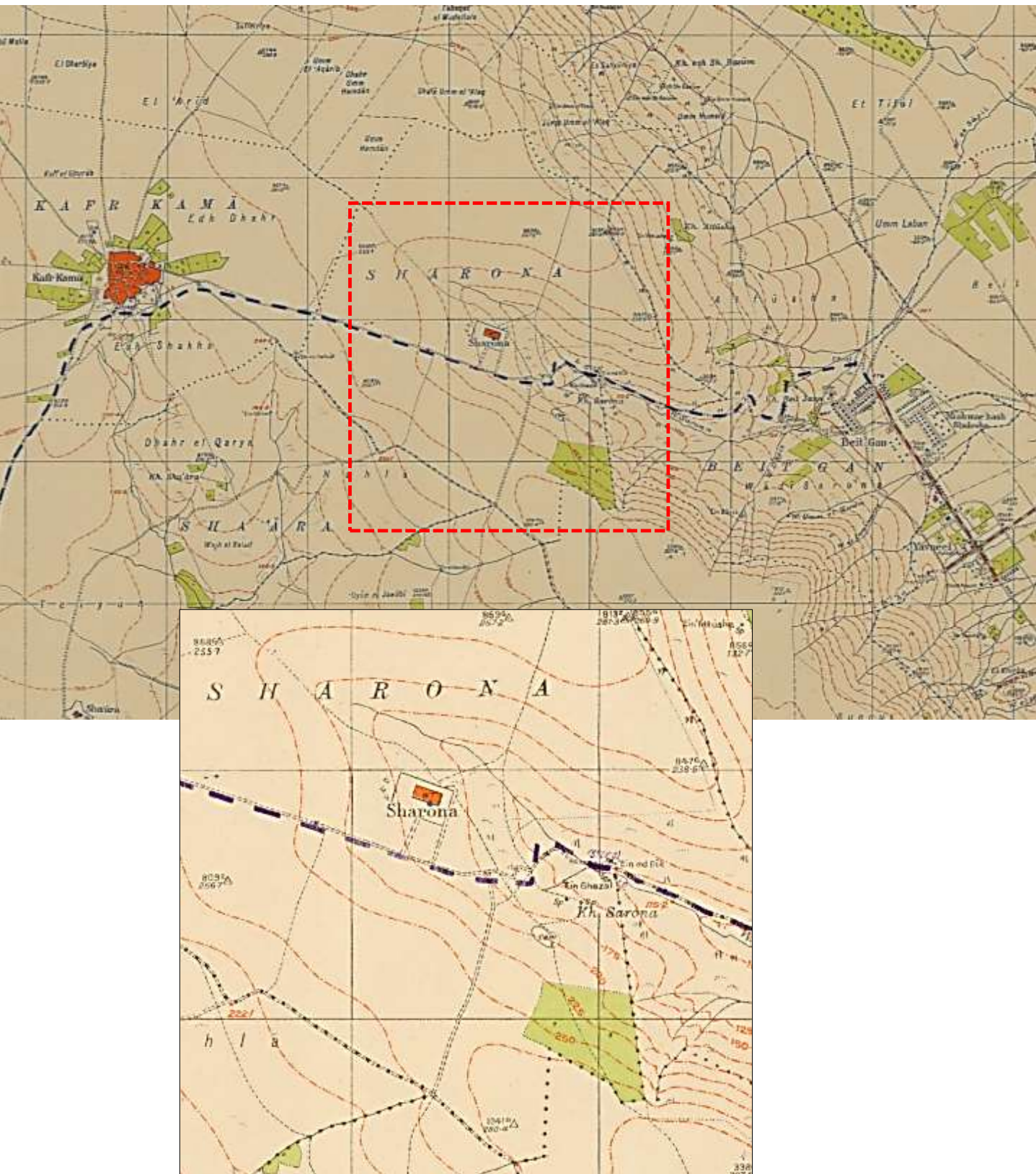
איור 6 - אזור שרונה של היום במפת עמק יזרעאל ורכישות הקק"ל משנת 1925 המפרטת את הקרקעות שנרכשו עד אותה שנה. המפה בחתימתו של ריכרד קאופמן שתכנן רבים מהישובים שהוקמו בעמק. המפה התחתונה היא קטע מוגדל של אזור קרית עמל. מקור: הספרייה הלאומית, אוסף לאור

~1928

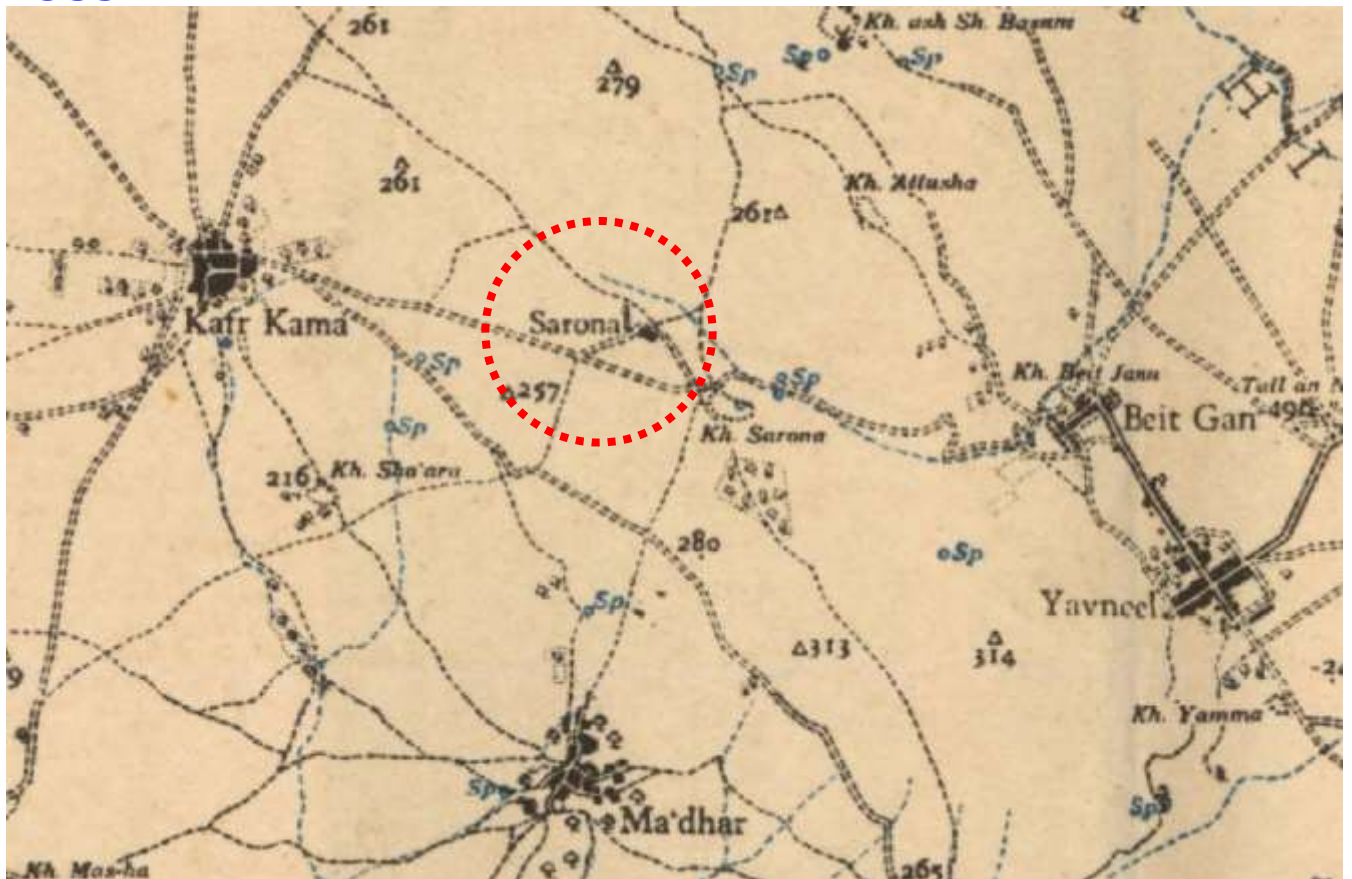
איור 7 – קטע בהגדלה של גליון כפר כמה של מפה מנדטורית בקנ"מ 1:20,000 משנת ~1928 ושרונה. כאן עדיין בתצורת החצר, לפני הערבת הקרקע לקק"ל והקמת המושב. מקור: הספרייה הלאומית, אוסף לאור

1943

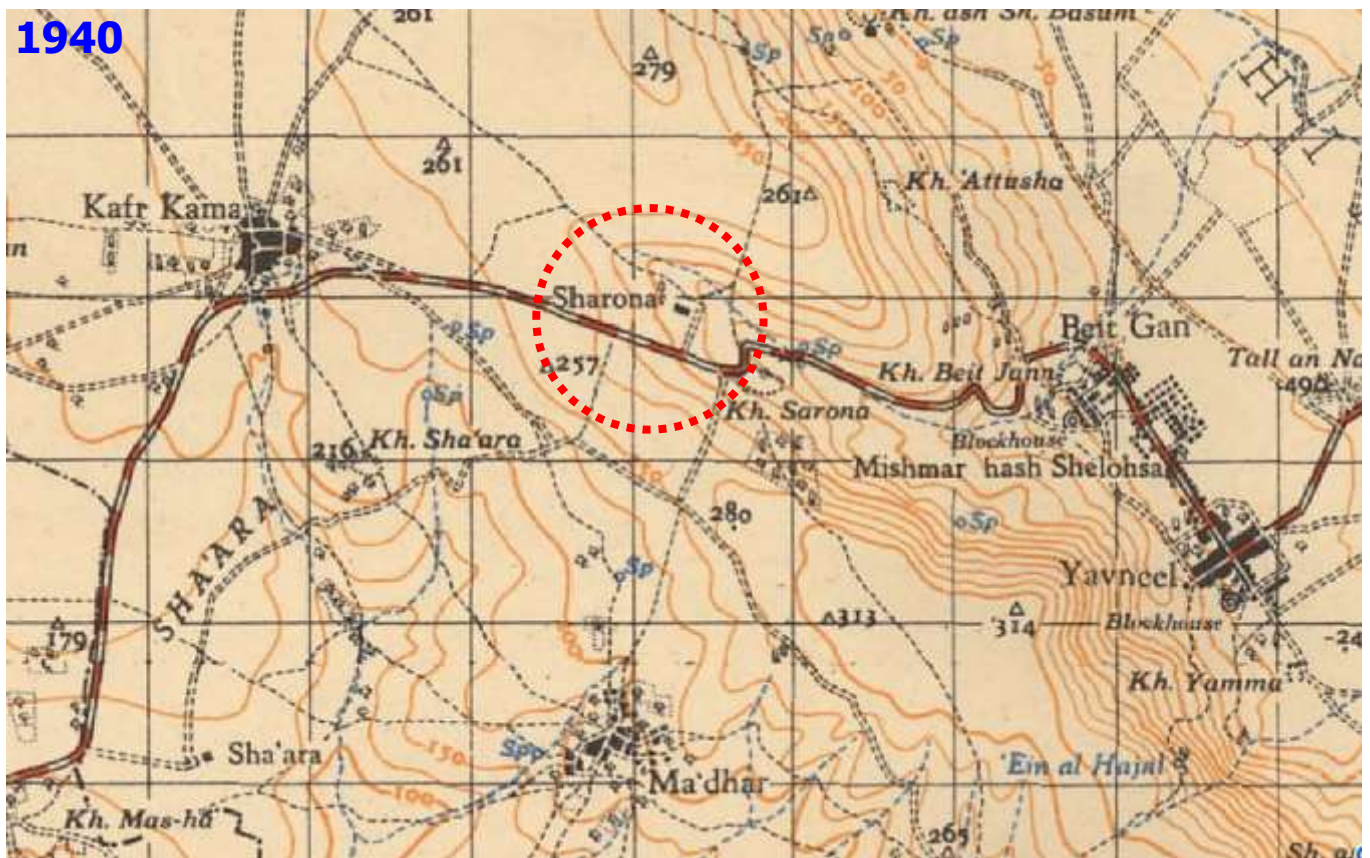
איור 8 – קטע בהגדלה של גליון כפר כמא של מפה מנדטורית בק"מ 1:20,000 משנת 1943 ושרונה. כאן עדיין בתצורת החצר, לפני הערבת הקרקע לק"ל והקמת המושב. מקור: הספרייה הלאומית, אוסף לאור

1935

איור 9 – קטע בהגדלה של מפה מנדטורית בקנ"מ 1:100,000 משנת 1935 באזור שרונה. כאן עדיין בתצורת החצר, לפני הערבת הקרקע לקק"ל והקמת המושב. מקור: אתר govmap.gov.il

1940

איור 10 – קטע בהגדלה של מפה מנדטורית בקנ"מ 1:100,000 משנת 1940 באזור שרונה. כאן עדיין בתצורת החצר, לפני הערבת הקרקע לקק"ל והקמת המושב. מקור: אתר govmap.gov.il

1958

איור 11 - צילום אוויר משנת 1958 של אזור שרונה וכפר כמא. ניתן לראות את המושב ובמקביל את החצר הראשונה שעדיין היתה קיימת. מקור: ספריית המפות של המחלקה לגיאוגרפיה של אוניברסיטת תל אביב

1964

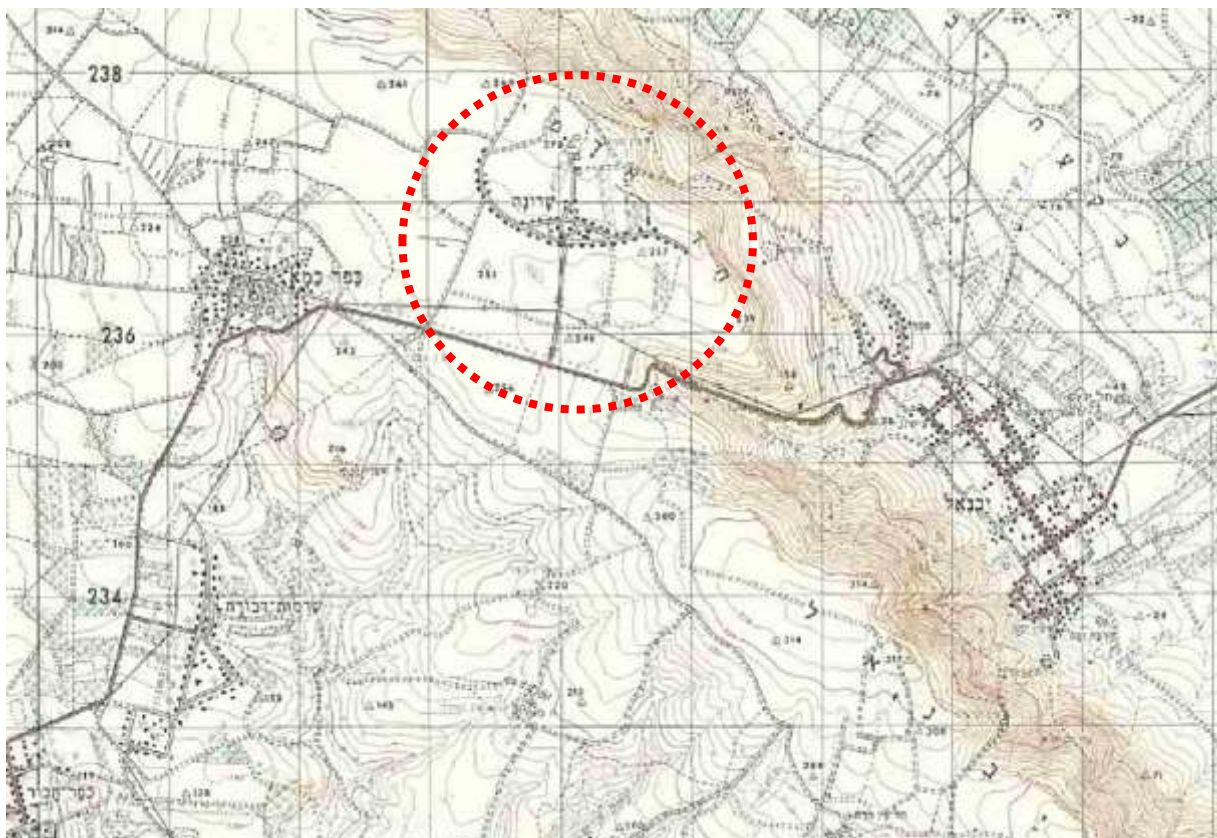
איור 12 - צילום אוויר משנת 1964 של אזור שרונה וכפר כמא. ניתן לראות את המושב ובמקביל את החצר הראשונה שעדיין היתה קיימת. מקור: ספריית המפות של המחלקה לגיאוגרפיה של אוניברסיטת תל אביב

1966

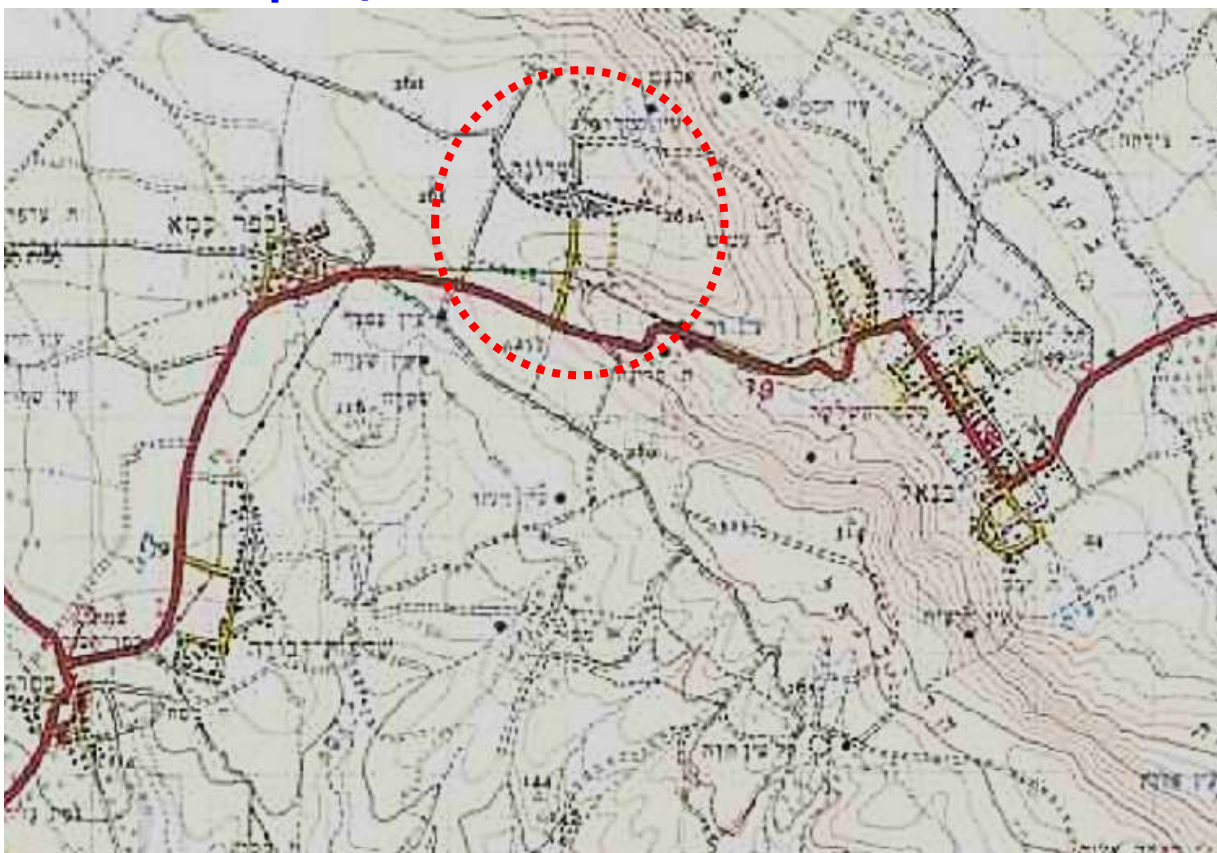
איור 13 - צילום אוויר משנת 1966 של אזור שרונה וכפר כמא. ניתן לראות את המושב ובמקביל את החצר הראשונה שעדיין היתה קיימת. מקור: ספריית המפות של המחלקה לגיאוגרפיה של אוניברסיטת תל אביב

1973 / תיקונים משנת 1982

איור 14 – קטע בהגדלה של מפה גליון כפר תבור בקנ"מ 1:50,000 משנת 1973/ תיקונים משנת 1982 באזור שרונה. מקור: אתר ארכיון המדינה

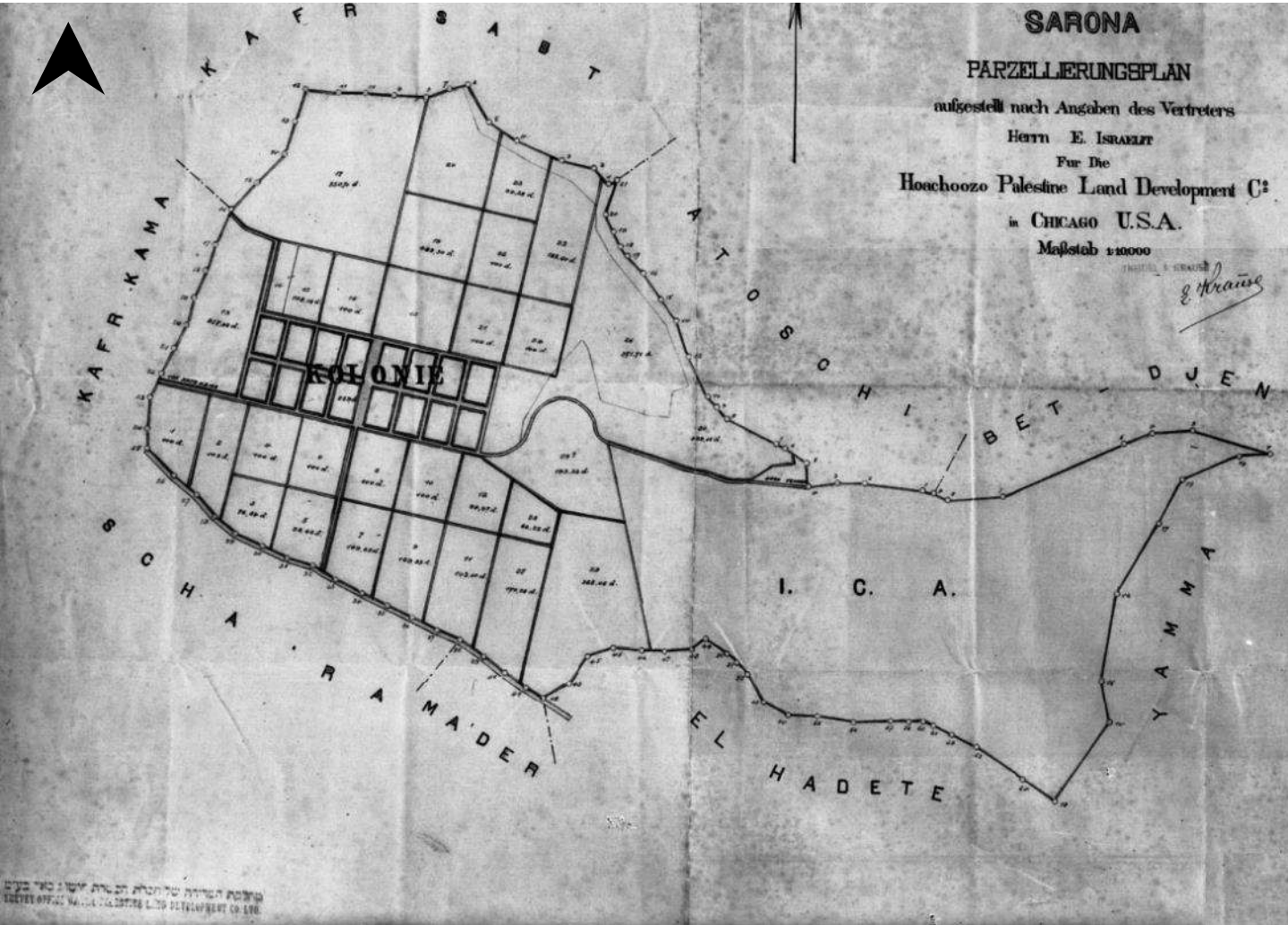
1974 / תיקונים משנת 1980

איור 15 – קטע בהגדלה של מפה בקנ"מ 1:100,000 משנת 1974/ תיקונים משנת 1980 באזור שרונה. מקור: אתר govmap.gov.il

3.3 תולדות שרונה – צילומים ומסמכים היסטוריים

~1910

איור 16- מפת פרצלציה של שרונה שנערכה עבור אחוזת שיקגו, עם חותמת חברת הכשרת הישוב וחלוקת הקרקעות לפי מתיישבים. ככל הנראה נעשתה עם קניית הקרקע בשנת 1910. סומנו הגבולות עם הישובים הסמוכים- כפר סבת, בית ג'ון, אל חדיתא, כפר כמא ויאמא. סומנה הקרקע מערבית למושבה השייכת ליק.א. במרכז - מסומן שטח המושבה עצמה, "המחנה" - KOLONIE מקור: אתר ספריית אוניברסיטת הרווארד, ארה"ב

לפי העדויות - המושבה היתה בנויה בתים מאבני בזלת וחומה הקיפה אותה.

איור 16- משנות ה-40 של החומה והמחנה. מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

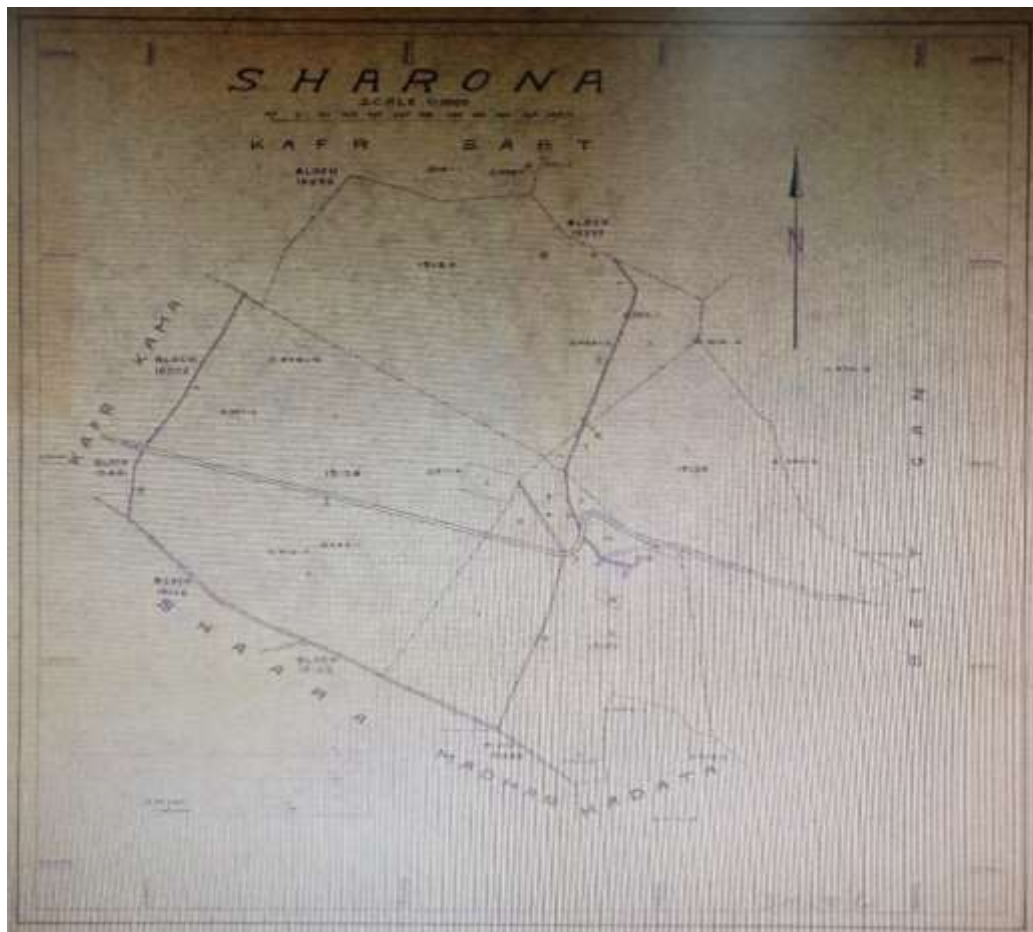
איור 15- צילום משנת 1939 של שיפוץ חומת "המחנה". מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

1935

איור 17- מפת מדידה של קרקעות שרונה וסביבתה מיולי שנת 1935 עם ציון נקודות המדידה. מקור: הארכיון הציוני הלאומי, מסמך 2m-1151995

~1910

איור 18- מפת מדידה של קרקעות שרונה ללא תאריך, ככל הנראה עם קנייתם בשנת 1910. מקור: הארכיון הציוני הלאומי

1917

74

זכרון-דברים.

מ 11/12/18

במועצה שהיתה בטבריה ביום 11 לח' יוני 1917, בנוכחות ה"ה : ד"ר טהון, וילקנסקי, בצלאל יפה, מצד המשרד הא"י, והא' קולקר בא-כח חות שרונה, דנו והחליטו :
(1) אחרי שהא' קולקר דוחה כל השתתפות בעבודה שב"כ המשרד הציעו לו, על-סמך חות-דעת הא' איזנברג ווילקנסקי מיום 22 מאי ש"ז, מקבל עליו המשרד הא"י בתור מוסד המרגיש את עצמו במדה ידועה אחראי כלפי בעלי-האחוזוה, לסדר עדור בין השקדים ע"י פועלים מביין המהגרים תחת הנחלתו של מר וילקנסקי. אחריות העבודה הזאת ואחריות הכספים שיוציאו לפטרה זו חלה על המשרד הא"י. כ"כ מתחייב ועד החנייה של הכליל התחמוץ לתרץ לממשלה את העבודה הזאת באופן שלא ישאר שום צל של ספק לקמה, שגא מר קולקר הוא כותן העבודה.

::::::::::

אחרי מה שנדבר לעיל, חזר מר קולקר מדעתו והחליט שהוא לא יסכים לעדור הזה, אלא בתנאי שהמשרד הא"י יקבל על עצמו את כל הנחלת עכ"פ החוה שרונה.
חוספה : ביום 8 ליוני ש"ז, בקרו ב"כ המשרד הא"י, ה"ה : ד"ר טהון ובצלאל יפה את החוה שרונה, ודנו עם ב"כ האחוזוה שרונה - מר קולקר, אדות חות-הדעת ששלחו להם הא' איזנברג והא' וילקנסקי, אחרי שבקרו את החוה ביום 22 למאי. האדונים הנקובים באחרונה אחרי בחנם את מצב הנטיעות, ובהתחשבם עם האפשרות ועם מצב הכספים הנוכחי של הנחלת החוה, הציעו לסדר עדור בין השקדים ומאמינים כי ע"י העדור הזה אפשר יהיה להציל את הנטיעות מכליון. מר קולקר מצדו חושב וטוען, כי המצב הכספי של החוה איננו מרשה לוןעכשו לעשות שום הוצאה על הנטיעות, שהוא מקפך בקיומן אם הטל-חמה והמצב הנוכחי ימשכו עוד אחרי גמר הקיץ הזה. מלבד זה מטיל מר קולקר בספק נם את נחיצות העדור הזה, כל זמן שהמצב איננו מרשה לעשות אחרי-כן את כל העבודות הדרושות לנטיעות האלה בזמן.

ה"ר טהון והא' בצלאל יפה, בשים אל לב כי אם אמנם אין המשרד הא"י אחראי באופן ישן וחקי כלפי בעלי האחוזוה בעד הצלחת הנטיעות, אבל יחד עם זה בעלי האחוזוה באמריקה וגם בא-כחם מר קולקר פה פנו אל המשרד הא"י הזה לעתים קרובות בבקשות עצות ועז-רה כספית. בשים אל לב כי הסכומים הקטנים בערך הנחוצים לעבודת העדור הזה, שעל-ידו אפשר להאמין שהנטיעות תוכלנה להתקים, אם יתחילו בעבודה נורמלית בחרף הבא, כאפס המה לעומת החוץ העצום השקוע באדמה הזאת, באו למר קולקר בהצעה זו :

L18/120/11

איור 19- זכרון דברים בין נציג מושבת רמה (שרונה) לבין נציגי המשרד הארצישראלי דר' טהון, וילקנסקי ובצלאל יפה מתאריך 11/6/1917. עמ' 1 להערה 25. מקור: הארכיון הציוני הלאומי, מסמך L18/120/11

המשרד הא"י ימציא למר קולקר את האמצעים הכספיים הדרושים לעבודת העדור הזה, וקבלו לבקש ממר קולקר שום ערבות כספית בעד החוב הזה. נ"כ המשרד הא"י מקבל על-עצמו את האחריות בעד החוצאה הזאת וכמו-כן בעד העבודה בעצמה כלפי בעלי-האחוזה באמריקה. מציעים אפוא, למר קולקר לקבל פועלים לעשות את העדור הזה תחת הנחלתו כקדם. מר קולקר המטיל ספק בנחיצות העדור הזה, ובאפשרות קיום הנטיעות כאמור לעיל, דוחה את ההצעה ואינו מקבל ע"ע שום שמוף בעבודות חדשות. אחרי זה הציעו ב"כ המשרד הא"י למר קולקר לסדר את העבודה הזאת על ה'ואחריות המשרד, גם אם מר קולקר דוחה כל השתתפות בעבודה הזאת. מר קולקר הסכים להצעה זו ואמר שהוא לא יתנגד לעבודה זו שלא יקרא שמו עליה. החליטו להועד יחד בסבריה אחרי ימים אחדים ולבא לידי הסכמה בנדון העבודה הזאת. מר בן-טובים, מנחל האנגלו פלשתינא בסבריה, כששמע את השיחה בין שני הצדדים, הזכיר כי החוזה חיבת לבנק סכום נבה מארבעים אלף פרנק וכי הבנק מענין מאד שהנטיעות לא תלכנה לאבוד ובאפן-כזה הוא מצדד את הצעת ב"כ המשרד הא"י בכל כחו. ב"כ המשרד הא"י נועדו עם מר קולקר בסבריה ביום 11 יוני וחדשו את הצעתם ומר קולקר חדש את הסכמתו לעבודת העדור ע"י ב"כ של המשרד הא"י, אבל באחרונה חזר מר קולקר מדעתו, והתנגד להוציא לפועל את העדור הזה, כל זמן שהמשרד הא"י אינו מקבל ע"ע את כל הנחלת עניני החוזה שרוכה.

טבריה 11 יוני 1917.

חמומים : משה קולקר, ד"ר טהון, בצלאל יפה.

1919

העתקה.

ד"ר מ. זגורודסקי.

שרונה (אחוזה א. שיקנו).

נגד דעתי שבארצנו אסור לעקר עץ הנדל בלי השקאה, גם אם לא מפלו
 בו במשך שנים אחדות, הייתי מוכרה להגיד שלנמיעות שמצאתי בשרונה אין
 זכות חקיום: המשגית שנשלח מאטריקה חנה החלים בזמן המלחמה לבטל את
 הכל ולכן הרשה לקצץ את העצים היותר עבים לשם פזמים וכו', מטר את כל
 המשגה הנשוע לערבים לפלחה והחיר לעדרים של עזים לכרסם את העצים היקנים.
 כשראיתי את אלפי העזים עולים על העצים ואוכלים כל עלה ירק וכל זרד רענן
 אמרתי: אין זכות קיום לעצים.

וטכיון שקיום האחוזה תלוי מהמנהל, לכן דרשתי שהמנהל יהיה מומחה
 - היונו בן א"י שעבד שנים רבות במשק חקלאי - ושיתיעץ עם יתר המומחים
 ולא יעשה הכל על דעתו. אבל כל זה לא מספיק להבטחת קיום ישוב תמידו ולכן
 דרשתי עלפחות 10 חברים יראו תוכן ויחישבו באחוזה ויתחילו לעבד כפועלים
 שכירים בכל העבודות, כדי שבמשך שנים אחדות ילמדו את העבודה החקלאית
 ובני-המשפחה בין כך יסדרו את משק הבית. העולים הראשונים בודאי יסבלו
 מעט, אבל לצמת זה תהיינה להם גם הזכויות השונות וגם פרנסה מעבודתם באו" -
 זתם.

וכדי שלא יצטרכו להשתמש לא בפועלים זרים ולא בכלל בפועלים שכירים,
 כי אם יוכלו להיות מעבודה עצמית דרשתי שיסתפקו בשגה קטן של נסיעות,
 חגפן. הזיות והשקד אינם מתבשלים בזמן אחד ולכן תוכל משפחה בינונית לספל
 בעצמה בשלשים דונם ורק מעט פועלים שכירים יהיו דרושים למשק כזה.
 אני עמדתי על זה שהמשפחה צריכה לסדר תוכן משק ביתי בס"ה על 13 - 15
 דונם ובפלחה (לשם דגן) תתחיל להתעסק רק כשהנבזים יתמחו כבר בעבודה חקלאית
 ויטבלו אל תנאי-הארץ. כעבר שנה או שנתיים, כשתבא פלונה חדשה מהחברים, אז
 יוכלו העולים הראשונים לפנות את מקומם בעבודת הנסיעות לפועלים החדשים

ויתחילו לזרע גם מעט פלחה לצרכי ביתם, אבל ביהוד ישימו לב למספוא לפרות, לירקות, לעופות ולדבורים - דברים שהרוח מהם הוא יותר בטוח, ובפרט אם ינדלום בשנים הראשונות רק לצרכי המשפחות עצמן.

סדור המים והכנת בתים הוא דבר הכרחי, כדי שהעולים הראשונים לא יסב-לו יותר מדאי ולא יביאו קרבנות גדולים מחצר דירות, מצפיפות ומשנות מים עבורים ולא יתחילו תכף לקדח, אם-כי המקום הוא בריא ואקלימו הוא מפליא.

מכיון שאני חושב שלא יספיקו להתחיל בעבודה חקלאית מראשית שנת תר"פ, לכן אני מיעץ למטר את המשתלה לזיתים הקימת (לערך 2500 עץ) לקבוצת-פועלים, אלה יכינו עוד משתלה לזיתים - 13 - 12 אלה עצים וגם משתלה לשקדים, האחוזה תלוה לקבוצה סכום כסף לקניית פרות ולסדור גדול-דבורים ועופות וכל זה יקנו מהם בחזרה כשיבאו 10 החברים הראשונים. הפועלים שבקבוצה יעקרו בימי הנשמים את הנטיעות הדורשות עקירה, כדי להקל על הזרישה לשם הוצאת הנבל, בעד הע-קירה הזאת יקבלו שכר מיוחד, בימים חפשים מעבודה תביאנה חבזמות אבנים לבני-ינים ויכינו את יתר הצרכים, באפן זה תהיה לקבוצה עבודה תמידית עד שיתחילו לנטע.

אחדים מתחברים של האחוזה - לפי שאני מכיר מעט את טבעם - לא יוכלו להשתתף בעבודות חקלאיות קשות, הם יתעסקו בתעשיות ביתיות ובעבודות שהרגלו בהן.

בכלל קשה יהיה לאחוזה להוציא לפעלה את כל התכנית שהכינו ובודאי נחויץ יזיה עוד להקטינה, כי רב חברי האחוזה א' לא אמידים הם, והאמידים היחי-דים לא יחפצו להוציא מכיסם על-חשבון חבריהם העניים סכומים גדולים.

אני בטוח שלבנין הבתים יצטרכו כל החברים להלוואה לזמן ארוך, היק"א פטרה את האחוזה מתשלומים למשך 3 שנים, אבל הוא בודאי תצטרך להלוות להם עוד סכומים לבנינים, כי הלא יש חברים רבים שקשה יהיה להם לשלם 2000 דולר לחברה, סך דולר להביא עמם, להוציא הוצאות הדרך הנדולות כעת וגם לבנות בית מקוה. חמשת הבתים שיבנו על-חשבון החברה ישמשו אחרי-כן לדירות צבוריות עד נמר ההתישבות שאז יטילו גורל או ימכרום מכירה פומבית לחברים. אלה שיב-או בראשונה יוכלו לשבת בבתי האלה רק זמן מנבל : שנה או שנתיים, אחרי שיב-נו לעצמם בתים, יפנו את הדירות לעולים חדשים.

אדמת שרונה טובה היא גם לנטיעות וגם לזריעות, אבל מהנטיעות היותר מצויות מתאימים למקום הזה הזית, הגפן, החרוב והתאנה מאשר חשקד. בכל השטח נמצאת אבן-השתייה (האבן היסודית שבמנה נוצר העפר) בעמק של חלקי המטר או לכל היותר בעמק של מטר וחצי עד 2 מטרים. בעבי השכבות נמצאות עוד אבנים בלתי מרוחות שלגה לא מתאים לשקד בעל השרש השפדי. לכן עמדתי על דעתי לנטע רק מעט שקדים (בס"ה 15 דונם לכל אחד או 750 דונם שקדים על כל השטח). אני דרשתי גם נטיעותגן של עצי-פרי, אבל את השאלה השארתי בלתי פתורה, כי עוד לא הובררו לי המינים שאפשר לגדל על הבעעות. וללמד מהנסיון בביתניה העומדת בעמק לא יכלתי. לדעתי יצליחו בשרונה גם תפוחים, אגסים, אהונים (שויפים) וכרזים. אבל מפני שאין לי מספרים מקיפים על החם בזה, לא הצפתי לקבע דברים במסמרות.

שאלת המים להשקאת עצים וירקות בשרונה חמורה היא. המעיין הנמצא על אדמת האחוזה משפיע לערך מטר וחצי מים בשעה או 30 - 36 מטמ"ק ליום. כמות זאת תספיק לשתייה ולשקוי לבחמות, אבל לא להשקאת ננות. לפי התכנית של הבנינים ישארו לכל אחד 3 דונם להשקאה, בס"ה 150 דונם שידרשו בתקופת החם הגדול בירחי הקיץ עד 500 מטמ"ק של מים ביום. המעיין השני המשפיע כפי הנראה יותר מים, נמצא בתוך אדמת שרונה, אבל איננו שוין לאחוזה, כי היקף הוציאה אותו מתוך התכנית וגם נמצא המעיין הזה רחוק מאד מהמושבה ונמוך באד. העלאת המים אל הגבוה והובלתם אל המרחק תעליכה בכספים גדולים.

היזשר בין שרונה והעולים החיצוני יהיה בודאי קטן והכנרת, לכן יצטרך במשך הזמן/לסוף דרך טובה בין בית-גן ובין שרונה. ביחוד בחלקן מסביבת המעיין ועד למעלה וגם זה יעלה באיזו עשרות פרנקים אלפים.

כנראה יצטרכו חברי האחוזה לאמץ כחם במדה גדולה. לפי החלוקה שאני משר (רק 30 דונם נטיעות ומעט פלחה) זוכלו לספח עוד הרבה חברים. אפשר שכמות החברים תוכל להגיע גם עד 80 ויותר ואז תוכל האחוזה להבנות באמצעיה. (אדמת האחוזה היא 5500 דונם שמהם חלק יוצא מחמת הסכסוכים עם הערבים וחלק אדמת טרשים וחלק למושבה).

חחום : ד"ר זגורודסקי

מ' תמוז, תרע"ט י"פו.

איור 21- צילום משנות ה-40 של צריפי המגורים בתוך החומה. מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

איור 22- צילום משנות ה-40 של צריף חדר האוכל בתוך החומה. החומה ברקע. מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

איור 23- צילום משנות ה-40 של החצר בתוך החומות- מבני אבן מועטים והשאר צריפים ואהלים. מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

איור 24- צילום משנות ה-40 של מושבת שרונה בתוך החומות. מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

איור 26- צילום משנות ה-40 ליד מגדל המים בתוך "המחנה". מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

איור 25- צילום משנות ה-40 של הקמת מגדל המים בתוך "המחנה". מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

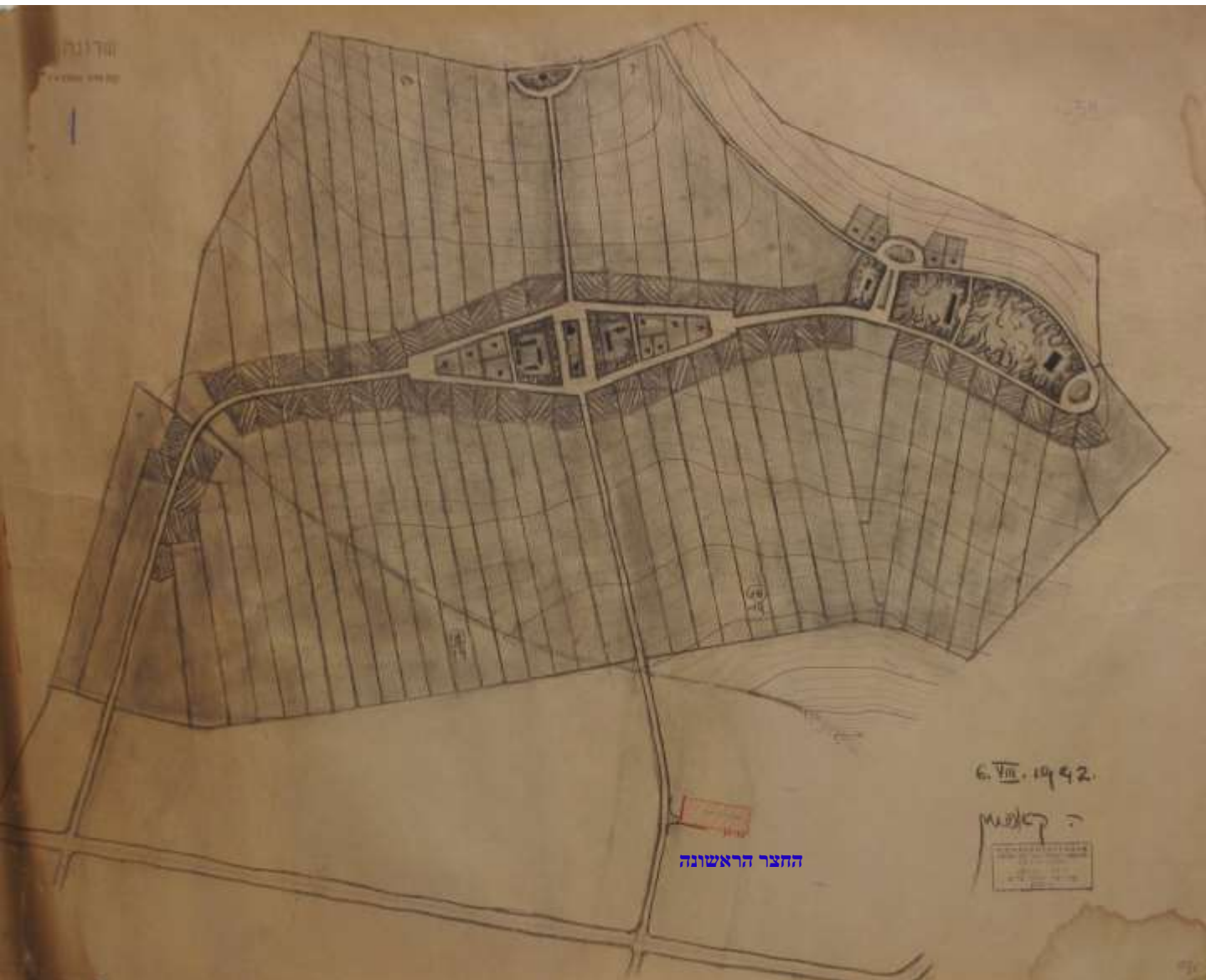

איור 27- צילום משנות ה-40 של זרקור המחנה בלילה. מקור: ארכיון מושב שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

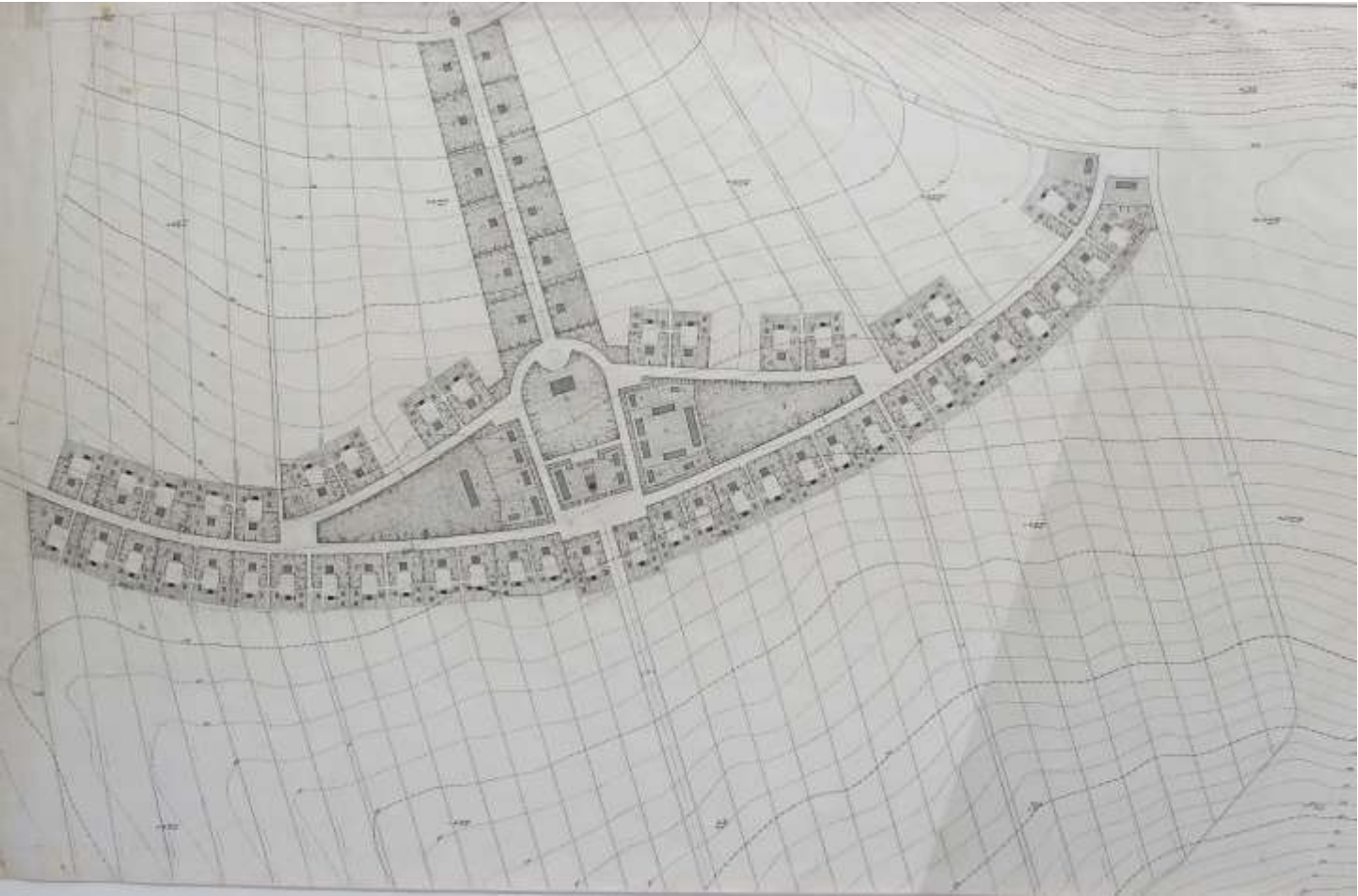
איור 28- בנובמבר 1938, הוקם הישוב שרונה בחצר הישוב הישן בשיטת 'חומה ומגדל'. בצילום זה נראית חומת האבן ובתים בתוכה של הישוב שרונה הישן. את הפרצות בחומה סגרו עם חומה כפולה עשויה עץ ובחצר הקימו את מגדל השמירה. מקור: נדב מן במדור "מסע אל העבר", 20/12/2013, ישראל היום

1942

איור 29- תכנית משנת 1942 בחתימתו של ריכרד קאופמן לתכנון מושב שרונה, עם גרעין מבני הציבור במרכז הישוב. אחת ממספר תכניות השמורות בארכיון הציוני, שונות מעט זו מזו. התכנית הסופית שהתקבלה תוכננה באותה רוח ושונה אך במעט. באדום מסומן אתר המחנה בתוך החומות של מתיישבי "חומה ומגדל". מקור- הארכיון הציוני הלאומי.

1944

איור 30- תכנית משנת 1944 בחתימתו של ריכרד קאופמן לתכנון מושב שרונה, עם גרעין מבני הציבור ופארק במרכז הישוב. אחת ממספר תכניות השמורות בארכיון הציוני, שונות מעט זו מזו. התכנית הסופית שהתקבלה תוכננה באותה רוח ושונה אך במעט. מקור- הארכיון הציוני הלאומי.

13 בתי מלאכה	14 פריה	15 בגלי מקבוצ	16 מגדל מים	17 בית דירה	18 לול	19 בית אימון	20 רפת	21 מחסן	22 מתבן	23 בור זבל	
4 פרק	2 בית הגם	3 בית ספר וזן ילדים	4 מרפאה	5 רגרות	6 מחסן אריזה	7 מחסן תבואות	8 צרכניה	9 מנוסה	10 מחלבה	11 מחסן קרור	12 מאפיה

JERUSALEM 1944 ירושלים

Richard Kaufmann
 ARCHITECT AND TOWN PLANNER

Moshe
 משרד תכנון ושימור

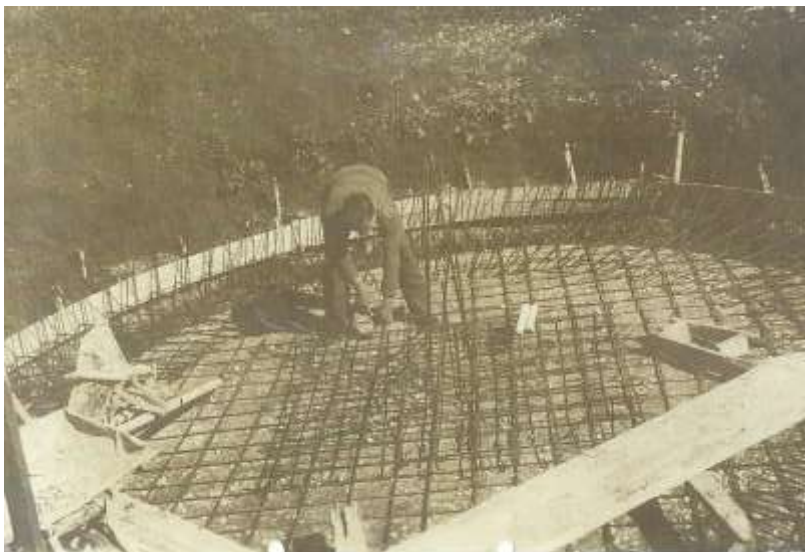
משרד תכנון ושימור
 תכנון ושימור

איור 31- צילום משנת 1943 של בניית הרפתות בשרונה החדשה. מקור ארכיון שרונה

איור 32- צילום משנת 1943 של בניית הרפתות בשרונה החדשה. מקור ארכיון שרונה

איור 33- צילום משנות ה-40 של יציקת הבטון לבניית הסילו בשרונה. מקור ארכיון שרונה

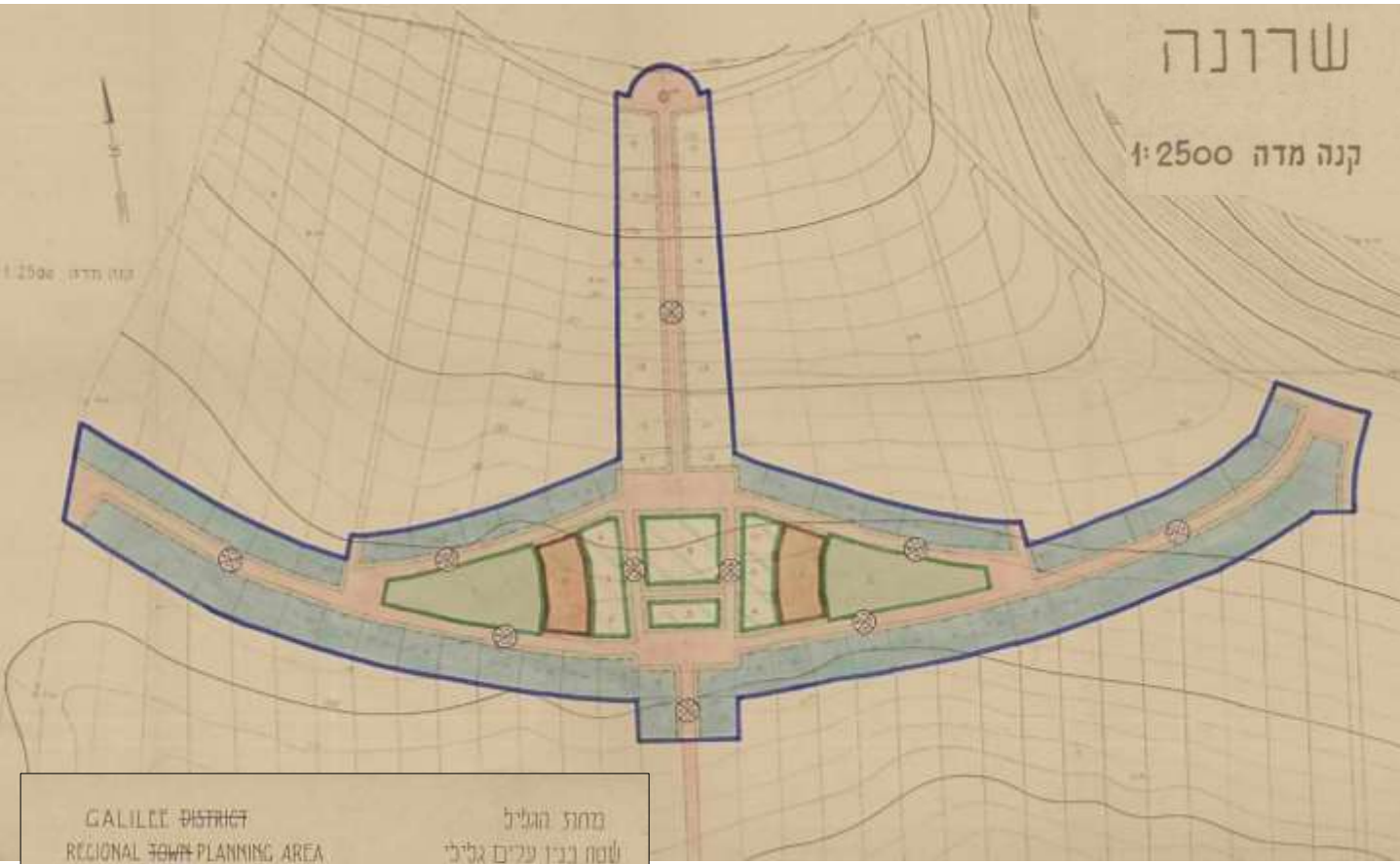

איור 34- צילום משנת 1946 של בתי הקבע הראשונים בשרונה. מקור ארכיון שרונה

איור 35- צילום משנת 1946 של בתי הקבע הראשונים בשרונה. מקור ארכיון שרונה

1947

GALILEE DISTRICT
REGIONAL TOWN PLANNING AREA
SARONA
DETAILED T.P. SCHEME No. 68/11/10
SUB-DISTRICT-TIBERIAS
VILLAGE-SARONA
BLOCK: 15129
PARCEL: 1
AREA OF THE SCHEME: 224 דונמים

מחוז הגליל
שטח תכנון ערים גלילי
שרונה
תכנית גבולית מס'
נפה: טבריה
כפר: סרונה
גוש: 15129
חלקה: 1
שטח התכנית: 224 דונמים

OWNER OF THE LAND: **KEREM KAYEMETH ISRAEL LTD.**
ADDRESS: JERUSALEM P.O.B. 283

בעל הקרקע: **הקק"מ הקיימת לישראל בע"מ**
הכתובת: ירושלים ת.ד. 283

ARCHITECT: **RICHARD KAUFFMANN**
ADDRESS: JERUSALEM

אדריכל: **ריכרד קאופמן**
הכתובת: ירושלים

TOWN PLANNING ORDINANCE, 1936
Galilee Regional, TOWN PLANNING AREA
Detailed scheme no. 68/11/10
The District Council on the 24th day of July 1947
resolved to deposit the above scheme.

Chairman
Muller House Building
and Town Planning Commission.

איור 36- תכנית בינוי ערים לשרונה, בהתאם לתרשים התכנון של ריכרד קאופמן משנת 1944, מאושרת ע"י שלטון המנדט בשנת 1947. מקור: ארכיון המדינה

LEGEND

WESTERN LINE OF THE SCHEME	Blue line	קו הגבול המערבי
NEW ROAD	Orange line	דרכים חדשות
EXISTING LINES	Yellow line	קיימים
RESIDENTIAL & FARM BUILDING FOOTPRINT	Green area	קווי בניין מגורים וחקלאות
COMMERCIAL BUILDING FOOTPRINT	Red area	קווי בניין מסחריים
UNDEVELOPED FARM BUILDING FOOTPRINT	Light green area	קווי בניין חקלאות לא מפותחים
PRIVATE OPEN SPACES	Light green area	חללים פתוחים פרטיים
RESERVATIONS FOR CRAFTSMAN	Light green area	חללים מיועדים למלאכה

1	בנין	1	בנין
2	בנין	11	בנין
3	בנין	12	בנין
4	בנין	13	בנין
5	בנין	14	בנין
6	בנין	15	בנין
7	בנין	16	בנין
8	בנין	17	בנין
9	בנין	18	בנין
10	בנין		
11	בנין		
12	בנין		
13	בנין		
14	בנין		
15	בנין		
16	בנין		

KEY PLAN 1:20000

גגח/0/111/40

1947

איור 36-א- גבול הקו הכחול של התכנית מהעמוד הקודם על גבי תכנית גדולה יותר, המכילה חלקות רבות יותר, מאותו תיק בארכיון המדינה משנת 1947. תכנית זו משמשת תכנית רקע להרחבה. בתי המגורים מפוזרים לאורך הרחובות ממזרח למערב וצפונה. מקור: ארכיון המדינה

1947

איור 37- צילום משנת 1947, צולם מכרם הזיתים שניטע בשנת 1913 ע"י מתישבי שרונה הראשונים. ברקע שרונה החדשה ומתחם ה"מחנה". למטה- הישוב בהגדלה מתוך הצילום. מקור: ארכיון הצילומים של הקק"ל, צילם אברהם מלבסקי. עותק נוסף בארכיון מושב שרונה.

1947

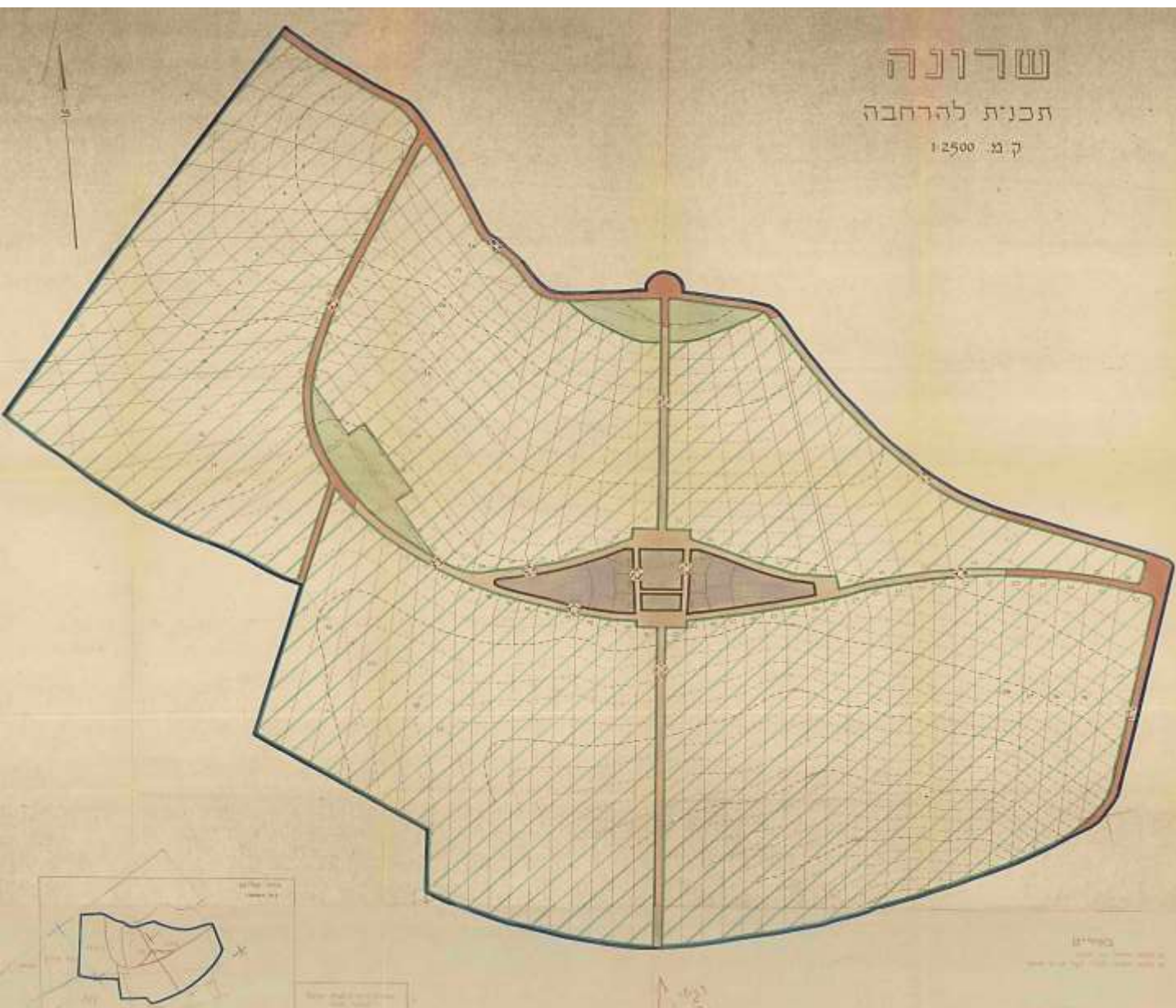

איור 38- בתי שרונה הראשונים על רקע הר תבור בשנת 1947. צלם: אברהם מלבסקי. מקור: אתר ארכיון הצילומים של הקק"ל

איור 39- ילדי שרונה על הטרקטור. בשנת 1947. צלם: אברהם מלבסקי. מקור: אתר ארכיון הצילומים של הקק"ל

1951

איור 40- תכנית להרחבת שרונה, על בסיס התכנית משנת 1947, משנת 1951. מקור: ארכיון המדינה

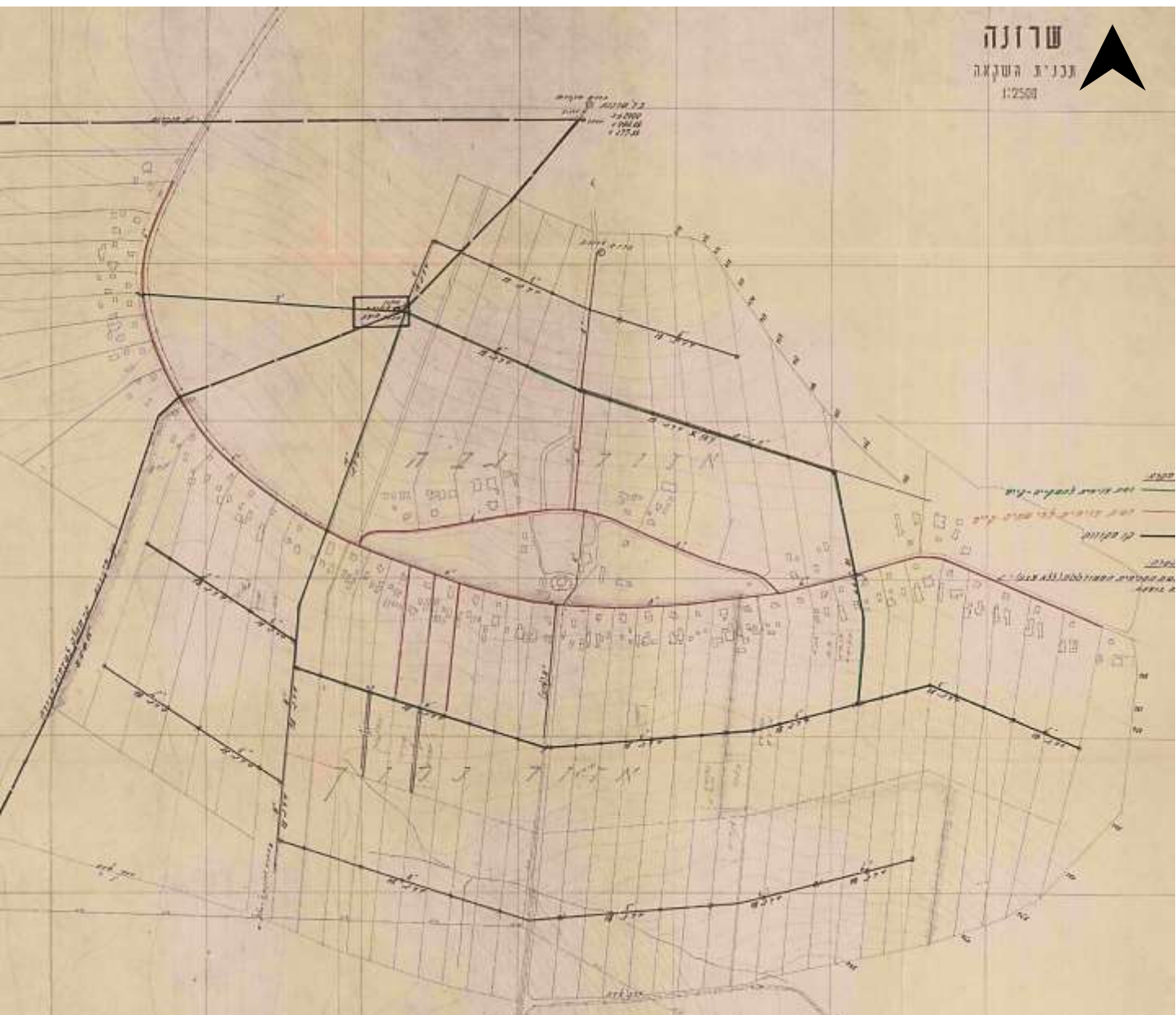

איור 41- ילדי גן "תרזה", שנות ה-50 בשרונה. מקור: ארכיון שרונה, באדיבות מר יובל סולנקו

איור 42- ילדי שרונה על רקע המזכירות והצרכניה בשרונה. שנות ה-60. מקור: ארכיון שרונה באדיבות מר יובל סולנקו.

1964

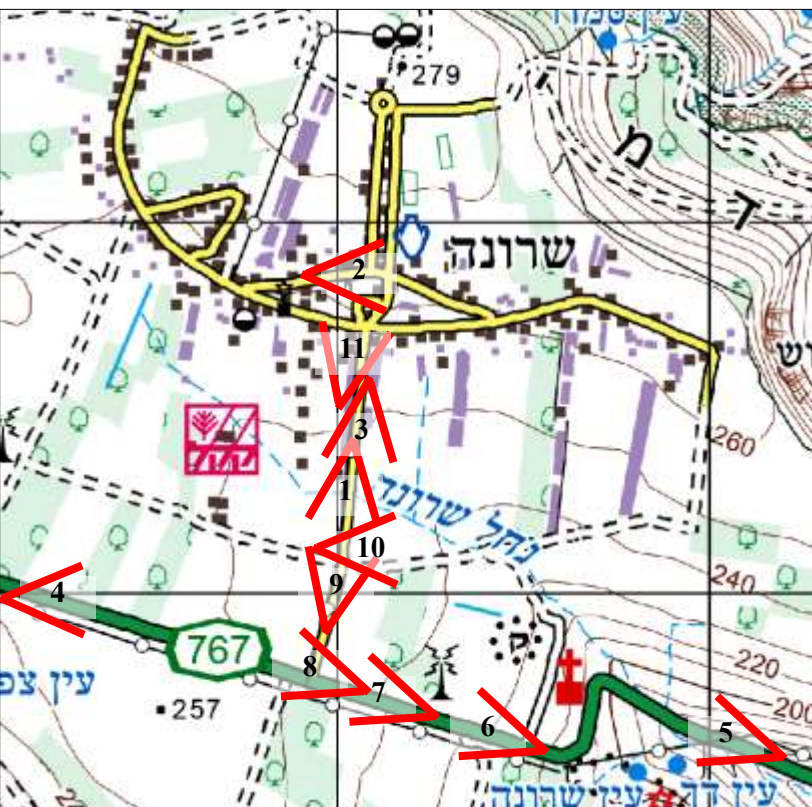
איור 43- מפת קוי המים להשקיה בשרונה שהוכנה ע"י חברת מקורות משנת 1964. ניתן לראות את הבתים הקיימים באותה שנה בישוב.
מקור: ארכיון המדינה

פרק 4

תיעוד מצב קיים

4.1 תיעוד צילומי של האתר וסביבתו כיום

מבט 1 – דרומה. צילום ע. אסתרליס אוגוסט 2017

מבט 2 – מזרחה. צילום ע. אסתרליס אוגוסט 2017

מבט 4 – מבט מזרחה בכביש 767 מקור: google.co.il/maps

מבט 5 – מבט מערבה בכביש 767 סמוך לעין שרונה. מקור: google.co.il/maps

מבט 6 – מבט מערבה בכביש 767 סמוך לכניסה לבית הקברות של שרונה. מקור: google.co.il/maps

מבט 7 – מבט מערבה בכביש 767 סמוך לכניסה לשרונה. מקור: google.co.il/maps

מבט 8 – מבט מזרחה בכביש 767 ליד הכניסה לשרונה. מקור: google.co.il/maps

מבט 9 – מבט מערבה בכביש 767 סמוך לעין שרונה. מקור: google.co.il/maps

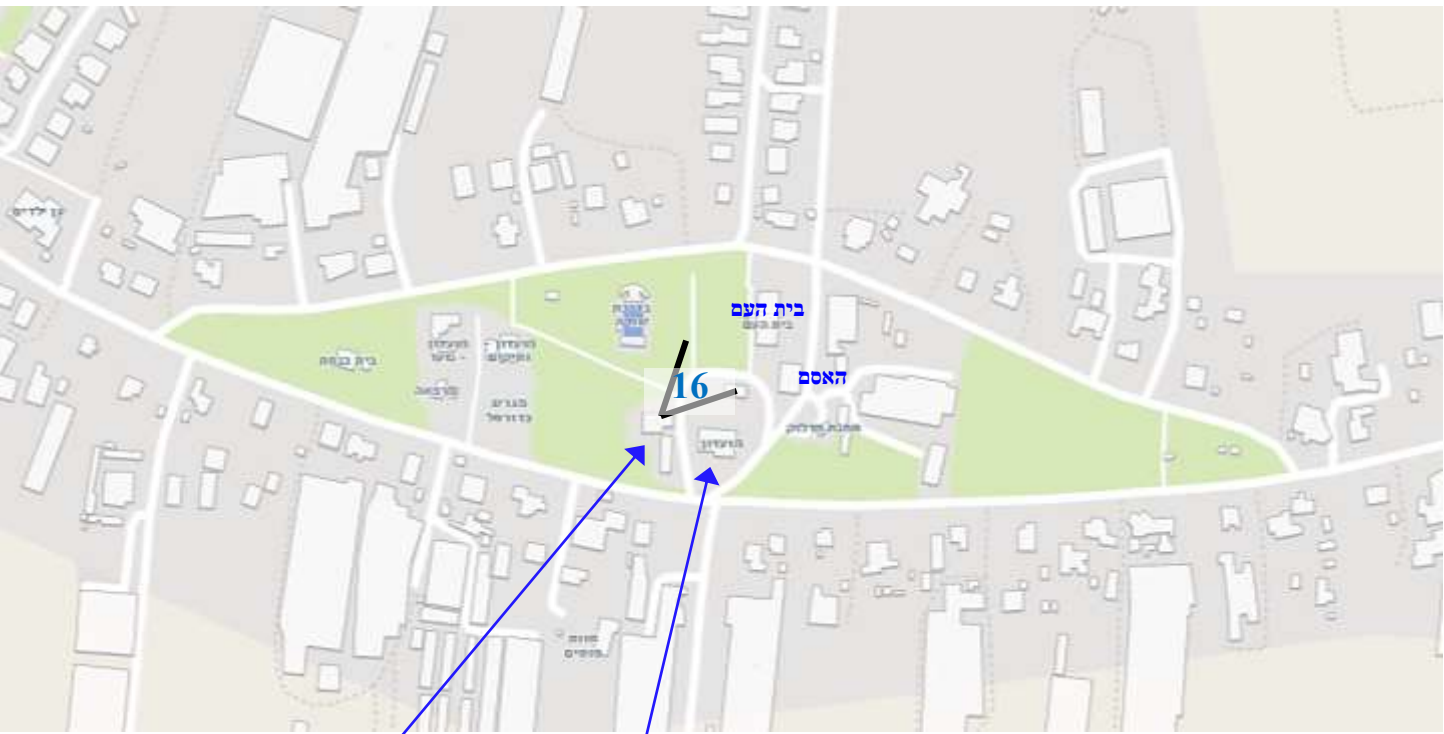

מבט 10 – מבט מזרחה לדרך עפר המובילה לאתר שרונה החצר הראשונה ההיסטורית. מקור: google.co.il/maps

מבט 11 – מבט צפונה בכניסה לשרונה. המבנה במרכז הוא מבנה המזכירות וועד המושב. מקור: google.co.il/maps

המחלבה הראשונה
ובית הקרור

מזכירות הועד

מבט - לבית העם והאסם דרומית לו. צילום ע. אסתרליס אוגוסט 2017

מבט – המכולת, ואחריו המחלבה הראשונה ובית הקרור. צילום ע. אסתרליס אוגוסט 2017

פרק 5

הערכת משמעות האתר

והמלצות שימור

5.1 הערכת משמעות האתר

ערכים היסטוריים-תרבותיים

- סיפור ההתיישבות בשרונה הוא סיפור מורכב וכל שלב בו מבטא גם שלב היסטורי ביישוב הארץ על ידי התנועה הציונית. קניית הקרקע על ידי "אחוזת שיקגו" בתחילת המאה ה-20 והקמת המושבה תוך האחזות קשה בקרקע, הקשיים והנטישה, חוות פועלים (עבור קבוצת "הרועים"9, התיישבות של "חומה ומגדל" בזמן המנדט הבריטי בשנת 1938 והמושב שהוקם בהמשך, עם קום המדינה.
- אתרים מראשית ההתיישבות במקום, המבטאים את ההיסטוריה של המקום, עדיין עומדים במושב: מתחם החצר הראשונה ובסיס מגדל המים שנותר במקום, בית הקרור והמחלבה הראשונה, בית ועד המושב והמרחב הנופי של מרכז הישוב ומבני הציבור והקהילה.
- מבנה מושב שרונה המתוכנן מבטא את היותו הוא אחד מהמושבים המתוכננים הראשונים שקמו בארץ לפני קום המדינה. גל הקמת המושבים השני התרחש עם קום המדינה לצורך קליטת העליה המסיבית של שנות המדינה הראשונות בין השנים 1948 לשנת 1952 והמושבים שהוקמו עם הקמת המדינה שונים בתכנונם ובמבנים שהוקמו בהם ע"י המוסדות המיישבים. לפיכך – מומלץ לשמור על מאפייני רקמת המושב.

ערכים אדריכליים-אורבניים

- למושב שרונה תכנית בינוי של ישוב כפרי בעל ערכים מרחביים, עם גרעין מבני ציבור, קהילה וערכי נוף. הישוב תוכנן ביד אמן על ידי ריכרד קאופמן. הערכים הנופיים והמרחביים- אורבניים של הישוב ראויים לשימור.

ערכים נופיים

- מבנה מושב שרונה המתוכנן מבטא את היותו הוא אחד מהמושבים המתוכננים הראשונים שקמו בארץ לפני קום המדינה. המבנה המרחבי שלו כולל פארקים ומקומות למבני ציבור, חינוך וקהילה במרכז המושב. אזורים אלה שימשו להתכנסות ולחיי שיתוף. קיימים בהם ערכים נופיים לשימור.

5.2 המלצות שימור ראשוניות

אמצעים תכנוניים מוצעים לחיזוק ולשימור המרקם הקיים

התיחסות תכנונית אל הערכים המרקמיים והנקודתיים ההיסטוריים במושב:

- באמצעות שמירה על המרחב המרקמי והנופי של המושב:

• סימון מתחמים נופיים לשימור, או הגדרתם כמתחמים בהוראות מיוחדות של אזור גרעין מבני הציבור והקהילה במרכז המושב;

• שמירה על המרחב המרכזי כמרחב אחד ללא גידור ותוך שמירה על הצמחיה.

• שתילה של מינים תואמים, מקומיים של עצים, שאינם מסתירים את המבט ושימוש בחומרי גמר מקומיים;

• שתילת עצים בוגרים להדגשת הרחובות הנפרסים כזרועות מהגרעין המרכזי של המושב

• תכנון רחובות המושב כך שיכילו עדיין שוליים "רכים" המאפיינים את המושבים וההתיישבות הכפרית, ללא אבני שפה בולטות

- מומלץ לשמור על המבנים המוקדמים של המושב המספרים את סיפור המקום:

• בית הקרור והמחלבה הראשונה

• בית מזכירות ועד המושב

• שמירה על מתחם החצר הראשונה כאזור לפעילות חינוכית וחוייתית

5.3 אתרים לשימור בתכנית 206-0556316 מושב שרונה

מבנה המזכירות

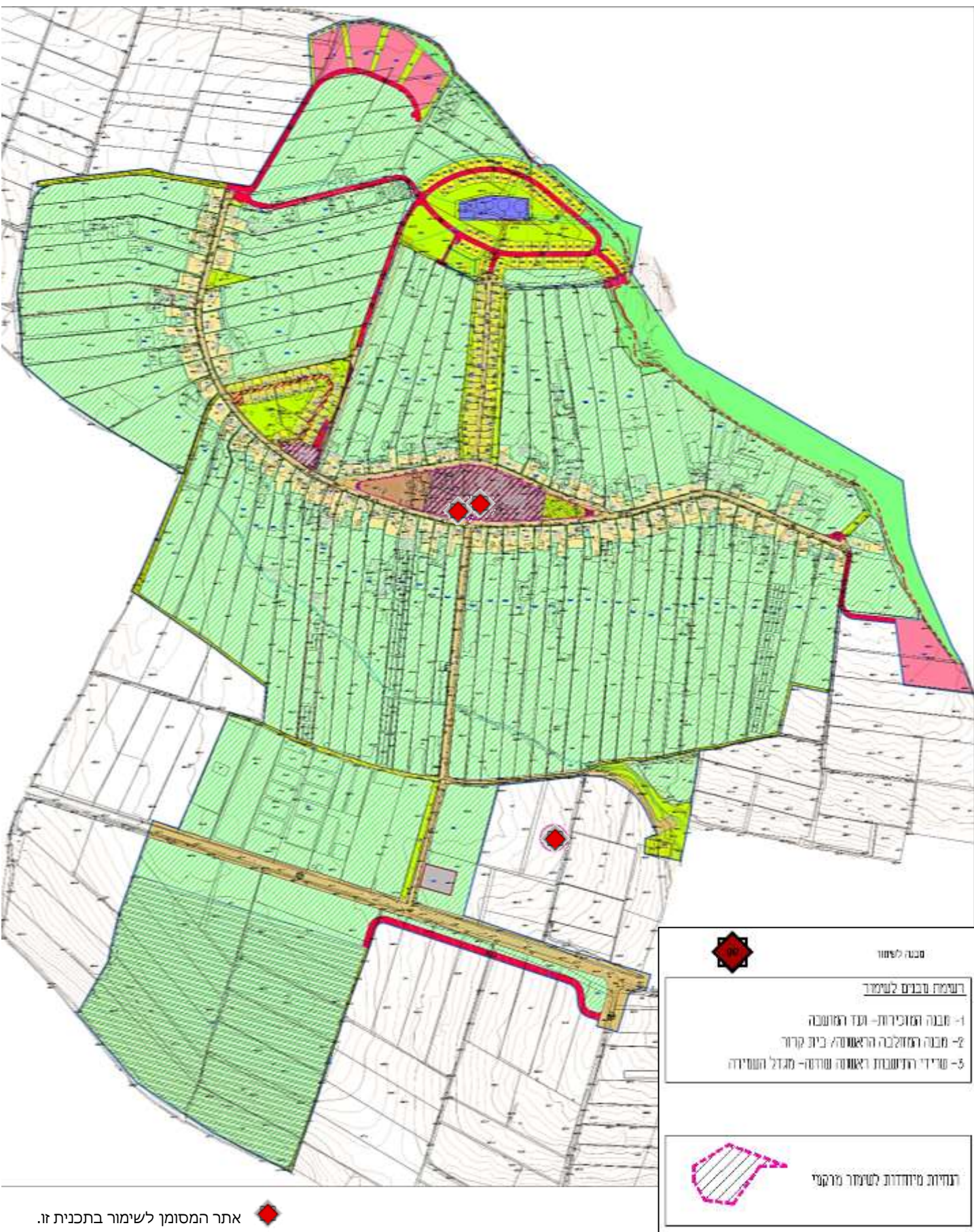

מבנה המחלבה הראשונה ובית הקירור

אתר החצר הראשונה של שרונה : בסיס מגדל המים

אתר המסומן לשימור בתכנית זו.

פרק 6

הצהרת עורך תיק התיעוד

אדר' ענת אסתרליס

1992- סיום לימודים בפקולטה לארכיטקטורה בטכניון וקבלת תואר B. Arch
1992-2000 - מגורים באיטליה ועבודה כפרילנס במספר משרדי אדריכלים, ביניהם Area Studio של האדריכלים Linda Capriolo & Paolo Ripa (מילאנו, טל' 02-6070058), משרד שעוסק בעיקר בשימור ושחזור מבנים הסטוריים-בו לקחתי חלק בצוות המתכנן.

2000-2003 - חזרה לישראל. עבודה כאדריכלית במשרד שמיר אדריכלים מקיבוץ משמר העמק .
 בין השאר אחראית על תכנון:
 תוכניות בינוי ערים תשריט ותקנון : מפורטת קיבוץ חניתה, מפורטת קיבוץ רשפים, מפורטת כפר נין,
 בתים פרטיים ומבני ציבור : מרכז לתנועה ומחול בקיבוץ מעוז חיים, ועוד.

2003-2012 עבודה במשרד תכנון ח.קוחלי בקיבוץ גן שמואל, מתכננת בין היתר הרחבות בתי מגורים בקיבוץ גן שמואל, תכנון שכונה חדשה לחברים ("טוקטלי"), תכנון מפעלי מזון, היתרים, אישור משרד הבריאות, פיקוח וליווי הבניה.

2007-2010 לימודים במסלול לתואר שני בארכיטקטורה , התמחות בשימור מבנים ואתרי מורשת של הטכניון .

2013 – קבלת תואר מסטר M. Arch בארכיטקטורה בהתמחות בשימור של הטכניון

2013 – הקמת משרד לשרותי תכנון אדריכלי המתמחה בשימור.

בין עבודותי- נספחי שימור לתוכניות מפורטות של קיבוצים גן שמואל, משאבי שדה ועוד, תיקי תיעוד לחצר מוזיאון תל חי, מרכז רפואי "רעות" בתל אביב, בית קואופרטיב תחבורה בצומת עין חרוד, מגרסה במלכיה, רפת בגן שמואל, אסם במעגן מיכאל ועוד.
 יעוץ שימור לתוכניות בינוי ערים שונות - טבריה שכונת מימוניה, קבר הרשב"י, קיבוץ גן שמואל, קיבוץ משאבי שדה, שייף ועוד.

הצהרת עורך המסמך

אני החתום מטה אסתרליס-שהם ענת , מס' ת.ז. 014473276 , מ.רשיון אדריכל 75013, מצהיר בזה לאמור:

1. אני ערכתי נספח תיעוד מקדים לתכנית 253-0580209
2. אני בעל ההכשרה והמומחיות הדרושים לערוך מסמך זה, תואר מסטר באדריכלות בהתמחות בשימור אתרים.
3. אני ערכתי את המסמך בעצמי.
4. אני אחראי להכנת המסמך ולתוכנו, לרבות הנתונים וההערכה המופיעים בו.
5. אני מאשר כי למיטב ידיעתי המקצועית, הנתונים נכונים ותואמים את ההנחיות שנתן מוסד התכנון ביום 4/3/2008 (הנחיית מנהל מינהל התכנון/ תיעוד מקדים ותיק תיעוד)
6. הצהרה זו ניתנה ביום 25/7/2018

חתימת המצהיר.....

פרק 7

ביבליוגרפיה

מקורות (ראה גם פרק 3.1)

ארכיונים:

ארכיון מושב שרונה

הארכיון הציוני

ספריית המחלקה לגיאוגרפיה של אוניברסיטת תל אביב

עיתונות היסטורית:

דבר, הצופה, הבוקר, על המשמר, קול-העם

ספרות מחקרית ופרסומים:

אתרי אינטרנט

ויקיפדיה

לשכת העיתונות הממשלתית (לע"מ)

ארכיון הצילומים של הקק"ל

אתר עיתונות יהודית היסטורית

ארכיון המדינה

www.gphotoheeb.gov.il

<http://www.kkl.org.il/profile/kkl-archives/photography-archive/>

<http://jpress.org.il>

<http://www.archives.gov.il>